

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

ŽMOGUS IR GAMTA

Lietuvių liaudies sakinės, pasakėčios,
pasakojimai, papročiai

Tekstų rinkinys

Parengė

Bronislava Kerbelytė

Kaunas, 2017

Tekstų rinkinys apsvařtomas ir rekomenduotas leidybai Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Kultūrų studijų katedros posėdyje 2017 m. rugsėjo 7 d. (protokolo Nr. 04) ir Humanitarinių mokslų fakulteto tarybos posėdyje 2017 m. rugsėjo 19 d. (protokolo Nr. 4-2).

Recenzentai:

doc. dr. Laima Anglickienė, Vytauto Didžiojo universitetas

prof. dr. Rimantas Balsys, Klaipėdos universitetas

Viršelyje – Eglės Dvarionaitės-Vindašienės karpinys

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

ISBN 978-609-467-308-5 (spausdintas)

ISBN 978-609-467-309-2 (internetinis)

<http://dx.doi.org/10.7220/9786094673092>

© Bronislava Kerbelytė, 2017

© Vytauto Didžiojo universitetas, 2017

TURINYS

Pratarmė	14
Įvadas	15
ŽMOGUS ELGIASI TEISINGAI.....	23
<i>Žmogus išvengia pavojaus / taikiai bendrauja su pavojingu žvėrimi</i>	<i>23</i>
1. Vilkui teks kraštinis	23
2. Vaikinas ir meška gelbsti vienas kitą	23
3. Muzikantas ir vilkas duobėje	24
4. Žmogus duobėje su gyvatėmis	24
<i>Žmogus paveikia gyvūnus / mitines būtybes</i>	<i>24</i>
5. Gyvačių karalius ir jo apsauga	24
6. Gyvačių karalius dovanojo savo karūną	24
7. Gyvatės išeina ten, kur jų karalius	24
8. Žmogus užmušė perkūno priešą	25
9. Velnias slapstosi nuo perkūno	25
10. Kaip sustabdydavo verpetą	25
11. Reikia plūsti viesulą	26
<i>Žmogus sumažina pavojingo gyvūno galimybes.....</i>	<i>26</i>
12. Vilkas negavo žmogaus mėsos	26
<i>Žmogus kontaktuoja su naudinga augalu / gamtos jėga</i>	<i>27</i>
13. Žirnio žiedas padaro žmogų žinovu.....	27
14. Viską žino tas, kas turi gyvačių karaliaus karūną	27
15. Paparčio žiedas vyžoje	27
16. Senis tapo žinovu	27
17. Vėją kviesdavo vakarienei	27

Žmogus sulaužo paprotį.....	55
91. Atsikėlė kumelės kaulai	55
92. Kiškiai nubaudė medžiotoją.....	55
93. Dvi voverės vietoj vienos.....	56
94. Žaltys ant mergaitės kaklo.....	56
95. Žaltys nubaudė mergaitę.....	56
96. Nedėlia nubaudė verpėją.....	56
97. Velnias atėjo pas audėją	57
98. Nedėlia sužalotu veidu	57
99. Batsiuvys supjaustė batą.....	58
100. Moteris skalbė Vėlių Velykose	58
101. Žmogus maudėsi šventą dieną.....	58
Žmogus neišveria sunkių sąlygų.....	58
102. Diemedžio žiedas prarastas	58
103. Vyras išsigando ugninio vežimo	59
104. Žmogus virto gandru	59
Žmogus nepripažįsta priklausomybės nuo gamtos jėgų /	
visuomenės normų	59
105. Saulės pirtis atšalo	59
106. Žmogus pašiepė perkūną	60
107. Žmogus žinojo savo mirties valandą	60
108. Žmogus uždegė mišką	60
ŽMOGUS STEBI GAMTĄ.....	62
Žmogus stebi gyvūnų veiksmus.....	62
109. Žalčiai gyvena žmonių namuose.....	62
110. Žaltys ištaisė savo klaidą	62
111. Žaltys ištraukė rupūžės kraują	62
112. Žaltys nuvijo gyvatę	62
113. Rupūžė iščiulpė gyvatės nuodus	63
114. Vilkas gesino medžiotojo laužą	63
115. Šautuve – sidabrinis kryželis.....	63

GYVŪNAS ELGIASI NETEISINGAI.....	78
<i>Gyvūnui nepasiseka užsimaskuoti</i>	78
155. Varna netapo gandrau.....	78
<i>Gyvūnas kontaktuoja su pavojingu gyvūnu</i>	78
156. Peliuko auklė	78
<i>Gyvūnas patiria personažo, nuo kurio jis priklausomas, poveikį</i>	79
157. Vėžio akys	79
<i>Gyvūnui nepasiseka paveikti savo artimųjų</i>	79
158. Vėžys ir jo vaikai – vienodi	79
<i>Gyvūnui nepasiseka pažeminti kito gyvūno</i>	79
159. Nešvari kiaulė ir švari žuvis.....	79
160. Vaikas vienas, bet jis levas	80
<i>Gyvūnas neteisingai vertina savo / kito gyvūno galimybes / požymius</i>	80
161. Kiškio ir vėžio lenktynės.....	80
162. Šuo nori statyti trobą	80
163. Savi vaikai – gražiausi.....	80
164. Ežiuko nesėkmė	81
165. Kaip žuvo uodai	81
166. Pelytė, gaidys ir katinas	81
<i>Gyvūnas nepasinaudojo svetima patirtimi.....</i>	82
167. Karvelis ir strazdas	82
<i>Gyvūnas nepagerina kito personažo būklės</i>	82
168. Nepaslaugus arklys	82
<i>Gyvūnas nerūpestingai saugo svarbų objektą</i>	83
169. Vilko vekseliai	83
<i>Gyvūnas negali naudotis savo pranašumu</i>	83
170. Valdo protingasis	83

<i>Gyvūnas nepripažįsta visuomenės normų</i>	83
171. Keliai – ne kurmiui	83
172. Volungė prašo lietaus	84
<i>Gyvūnas / augalas negali parodyti ypatingo gebėjimo</i>	84
173. Jautis ir varlė	84
174. Apie baravyką ir beržą	84
<i>Gyvūnas kelia neapgailotą reikalavimą vedybų partneriui</i>	84
175. Garnio ir gervės piršlybos	84
KOMENTARAI	86
SKELBIAMŲ TEKSTŲ ŽANRŲ RODYKLĖ (nurodomi tekstų eilės numeriai)	108
PERSONAŽŲ RODYKLĖ (nurodomi tekstų eilės numeriai, personažai žmonės nenurodomi)	109
SKELBIAMŲ TEKSTŲ ŠALTINIŲ SANTRUMPOS.....	112
Rankraštinų tekstų šaltiniai.....	112
Paskelbtų tekstų šaltiniai	112
KITOS SANTRUMPOS.....	114

Pratarmė

Šiame rinkinyje skelbiami lietuvių tautosakos kūriniai, kuriuose vaizduojama, kaip žmonės bendrauja su gyvūnais ir gamtos jėgomis, kaip elgiamasi su augalais. Dauguma kūrinių teigiamais ir neigiamais pavyzdžiais iliustruoja ir propaguoja žmonių elgesio taisykles. Norint išryškinti šias taisykles, siužetiniai kūriniai grupuojami pagal semantinius tipus. Nesiūžetiniai tekstai papildomi siužetinius kūrinius ir gretinami prie jų atsižvelgiant į turinį.

Rinkinyje pateikti 175 tekstai. Iš Lietuvių literatūros ir folkloro instituto Lietuvių tautosakos rankraštyno paimti 95 tekstai skelbiami pirmą kartą. Kiti tekstai buvo skelbti moksliniuose leidiniuose. Rinkinys skiriamas įvairiems skaitytojams, tad autentiški folkloro tekstai šiek tiek redaguojami: lietuviškais atitikmenimis keičiami svetimžodžiai, tarmių bei archajiški žodžiai aiškinami laužtiniuose skliaustuose kartais keičiama tarmių fonetika, minimaliai tvarkoma sintaksė.

Įvade apibūdinamos lietuvių pasakojamosios tautosakos kūrinuose atspindintys senovės žmonių bendravimo su gamta taisyklės ir jų raida.

Siekiant, kad rinkiniu galėtų pasinaudoti ir lietuvių folkloro tyrinėtojai, pridedami komentarai. Sakmių, pasakėčių ir pasakų tipų numeriai nurodomi pagal Bronislavos Kerbelytės sukurtą struktūrinę-semantinę klasifikaciją, o pasakojimų (dažnai – nesiūžetinių tekstų) tipų numeriai – pagal minėtos autorės sukurtą tematinę klasifikaciją. Jei tekstų struktūrose aptinkami keli elementarieji siužetai, pajuodintu šriftu išskirti *svarbiausieji* (t. y. varijuojančio kūrinio stabiliausi elementarieji siužetai). Jei pasakų ar pasakėčių siužetai aprašyti tarptautiniame pasakų kataloge (AT), pridedamas antras tipo numeris. Papročių tekstai pateikti be numerių, nes kol kas nesukurta jų mokslinė klasifikacija. Po to įrašomi žinomi tekstų pateikėjai ir užrašytojai bei tekstų šaltiniai. Komentaruose nurodomas turimų analogiškų variantų kiekis, apibūdinamas jų varijavimas. Pabaigoje pridėta „Skelbiamų tekstų žanrų rodyklė“ ir „Personažų rodyklė“.

Rinkinys skiriamas gamta ir folkloru besidomintiems skaitytojams. Taip siekiama prisidėti prie pagarbos gamtai ir atsakomybės už jos ateitį skleidimo.

Ivadas

Senovės žmonės save laikė gamtos dalimi, visi gyvūnai, net plėšrūs žvėrys, buvo jų kaimynai, o tankūs ir gūdūs miškai – jų namai. Medžiojami žvėrys buvo naudingi: jų mėsa papildė maistą, iš odų buvo gaminami drabužiai ir apavas. Tie patys žvėrys ar paukščiai tapdavo blogais kaimynais, kai ieškodavo sau maisto žmonių sodybose ar jų laukuose. Žmonės stebėjo didelių ir mažų gyvūnų, medžių bei kitų augalų požymius, žinojo, kokie jų gali pakenkti, o kokie pasižymi ypač naudingomis savybėmis. Senovėje žmonės tikrai ne mažiau už mus jautė priklausomybę nuo saulės, lietaus ar vėjo.

Tą nuolatinį senovės žmonių ryšį su gamta liudija ilgus amžius kurta, atmintyse išsaugota bet kurios pasaulio tautos kultūra. Būta net žvėrimų, gyvuliams ar paukščiams skirtų švenčių. Antai senovės romėnai ir net pietų slavai XX a. pradžioje švėsdavo vilkų šventę, lietuviai prisimena Gandrines ir iki šiol, laukdami parskrendančių paukščių, tvarko gandrų lizdus, kelia į medžius inkilus.

Įvairių folkloro žanrų kūriniuose vaizduojami gyvūnai, augalai ar gamtos jėgos. Lietuvių liaudies dainose gausu kreipinių į gegutę, sakalą, žirgą; jose žmonės lyginami su medžiais arba nuosekliai gretinami paukščio ar medžio ir žmogaus išgyvenimai, jausmai, rūpesčiai. Naminiai gyvuliai užmenami mįslėse, į gyvates dažnai kreipiamasi užkalbėjimais. Klausydamiesi paukščių ir kitų gyvūnų balsų, lietuviai tarsi girdėjo jų tariamus gimtosios kalbos žodžius (užrašyta net 57 paukščių ir 18 kitų gyvūnų garsų mėgdžiojimų).

Mes pasirinkome tik tuos lietuvių tautosakos kūrinius, kurių paskirtis – teigiamais ir neigiamais pavyzdžiais skleisti žmonių elgesio su gyvūnais, augalais ir gamtos jėgomis taisykles. Juos papildė kūriniai, kuriuose vaizduojami gyvūnų tarpusavio santykiai. Dauguma jų – pasakėčios, suprantamos kaip alegorijos (gyvūnų veiksmuose žmonės atpažįsta savo poelgius).

Gyvūnų tarpusavio santykiai ir santykiai su žmonėmis vaizduojami archajiškų pasakojamosios tautosakos žanrų kūriniuose (pasakose apie gyvūnus, stebuklinėse pasakose, etiologinėse bei mitologinėse sakmėse) ir vėlesnių laikų kūriniuose (pasakėčiose ir realistiniuose pasakojimuose).

Kitų žanrų pasakose žmogaus bendravimo su gamta problema beveik neatsispindi: pasakose-legendose skleidžiamos krikščionių religijos normos, o novelinėse ir buitinėse pasakose sprendžiamos žmonių bendravimo problemos.

Šio rinkinio pagrindinė medžiaga – lietuvių mitologinės sakinės – ne kartą buvo skelbtos mokslo ir populiariuose leidiniuose, tačiau juose nedaug tekstų, kuriuose vaizduojami žmonių santykiai su gyvūnais ar gamtos jėgomis. Be to, sakinės grupuojamos pagal jose vaizduojamus mitinius personažus (laumę, velnią, raganas ir kt.). Mus domina šių kūrinių paskirtis – kokios žmonių santykio su gamta elgesio taisyklės juose propaguojamos. Todėl mitologinės sakinės ir siužetiniai kitų žanrų kūriniai interpretuojami semantiškai ir grupuojami pagal tekste vienintelio ar svarbiausio elementariojo siužeto herojaus (žmogaus arba gyvūno) poelgio tipą. Grupės vadinamos šiek tiek supaprastintais elementariųjų siužetų tipų pavadinimais (abstraktūs terminai *herojus*, *antipodas* ir kt. pakeisti konkrečiais žodžiais). Nesiužetiniai tekstai priskiriami grupėms, kurių siužetus jie papildo informacija.

Lietuvių pasakose ir sakmėse, kaip ir kitų tautų analogiškuose kūriniuose, vaizduojami vietinės faunos atstovai. Iš tolimų kraštų į lietuvių pasakas ir pasakėčias atklydo liūtas, kuris net vadinamas iš kaimynų perimtu vardu (levas < lev, liūtas < liutyj).

Gyvūnų įvaizdžiai ir žmonių elgesys bendraujant su jais priklauso nuo kūrinių žanro. Europos tautų *pasakose apie gyvūnus* faunos atstovai bendraudami tarpusavyje ir su žmonėmis kalba žmonių kalba. Kol kas neaišku, ar tai liudija, jog archajiškų kūrinių kūrėjai laikė gyvūnus savo artimaisiais. Šiose pasakose nuolat palaikomi silpnesnieji konfliktų dalyviai. Pavyzdžiui, kai lapė susiduria su vilku, ji labai gudri ir beveik visada apgauna stipresnį žvėrį. Net žmogus naudojasi lapės patarimais, kai jam tenka gelbėtis nuo meškos ar vilko. Tikrovėje, kaip parodė zoologų stebėjimai, vilkas daug protingesnis už lapę. Lapės konfliktai su smulkiais miško žvėreliais ar su naminiais gyvūnais baigiasi jos pralaimėjimu.

Pasakų apie gyvūnus personažai žmonės beveik visada nugali žvėris. Jie gudrauja ir net elgiasi klastingai. Pavyzdžiui, lapės padedamas žmogus išvengė pavojaus ir pažadėjo jai atnešti maišą vištų, bet atnešė maišą šunų. Šitaip žmogus vykdo ir tokį patį pažadą vilkui. Ne visada sąžiningai elgiasi ir pasakose vaizduojami gyvūnai. Pavyzdžiui, žmogus išlaisvina medžio prislėgtą gyvatę ar užrištame maiše paliktą vilką, o šie žada suėsti gelbėtoją. Tokie žmonių santykiai su gyvūnais vaizduojami ir analogiškose kitų tautų pasakose.

Pasakose aptinkami savarankiški arba sudėtinguose siužetuose išskiriami *elementarieji siužetai*, kuriuos priskyrėme tipui 1.1.2.9. *Herojus pagerina antipodo būklę*. Lietuvių pasakose apie gyvūnus aptikome tik tris šio tipo elementariuosius siužetus. Viename jų balandis gelbsti skęstančią skruzde (šios pasakos užrašytas vienintelis variantas). Kitas elementarusis siužetas toks: žmogus pasisveikino su trimis keleiviais, o kai jo paklausė, kurį iš trijų jis pagerbės, nurodė vėją, nes jis atrodęs esąs baisesnis už kitus (šios pasakos užrašytas 41 variantas). Tik trečiame siužete žmogus iš tikrųjų padeda gyvūnams: teisingai padalija grobį liūtui, varnai ir skruzdei. Šio, prie pasakų apie gyvūnus (AT 159*) priskiriamo, siužeto Lietuvoje užrašytas vienintelis variantas. Tačiau jis naudojamas dviejų sudėtingų siužetų stebuklinėse pasakose (AT 300 / K 1.1.1.24.; AT 302 / K 3.1.0.13.; Lietuvoje užrašyti 42 variantai).

Tipui 1.1.2.9. priklausantys elementarieji siužetai labai dažni įvairių tautų stebuklinėse pasakose. Lietuvių stebuklinių pasakų 17 siužetų herojai-žmonės gelbsti įvairių gyvūnų gyvybę (uždengia nuo lietaus ar krušos paukštelius, gyvates ar vabalėlius; ištraukia iš ugnies gyvatę; sugražina į vandenį išmestas į krantą žuvis ar vėžius; ištraukia iš vandens skruzdes; nemindžioja skruzdzlių; nuperka nešamus skandinti šunį ir katę ir kt.). Kitose 8 siužetų pasakose žmonės paleidžia jų pačių pagautus ar kieno nors uždarytus gyvūnus. Lietuvių pasakų 18 siužetų herojai-žmonės pamaitina alkanus paukštelius, žuvis, driežą; atiduoda savo žirgą alkanam vilkui suėsti; maitina sužeistą erelį ir kt. Skirtingų pasakų (5 siužetų) herojai išvalo upelį – ištraukia prikritusius lapus, sudegina šiukšles; įvykdo įvairių sutiktųjų (obelis, krosnies, karvės ir kt.) prašymus.

Svarbu išsiaiškinti, ar 1.1.2.9. tipo elementarieji siužetai stebuklinėse pasakose panaudoti senų senovėje, ar įterpti vėliau. Sudėtingų struktūrų pasakose aptinkamas *svarbiausias* elementarusis siužetas (du ar net trys svarbiausi pasitaiko siužetų junginiuose) ir keli antraeiliai. Tos pačios pasakos variantuose svarbiausi elementarieji siužetai gana stabilūs, o antraeiliai struktūrų elementai gali būti pakeisti ar papildyti kitais; be kiekvieno iš jų kartais apsieinama. Todėl galima manyti, kad svarbiausi struktūrų elementai yra archajiški, o antraeiliai prijungti ar įterpti vėliau.

Pažvelgsime, kokiai kategorijai priklauso 1.1.2.9. tipo elementarieji siužetai lietuvių stebuklinių pasakų siužetų struktūrose. Pasirodė, kad vienintelės pasakos siužete (AT 403A / K 1.1.2.9.) ir siužetų junginiuose (AT 403A / K 1.1.2.9. + 1.2.1.10. / 1.2.1.12.) šio tipo elementarusis siužetas yra svarbiausias arba vienas iš dviejų svarbiausių sudėtingos struktūros elementų. Visose kitose pasakose 1.1.2.9. tipo elementarieji siužetai yra antraeiliai.

Toks vaidmens pastovumas leidžia manyti, kad taikus žmogaus bendravimas su laukine gamta prasidėjo nelabai senais laikais.

Kai kas mūsų laikais mano, kad visos pasakos įdomios tik vaikams. Tačiau vaikai ne visada giliai suvokia stebuklines pasakas. Pasakos, kuriose vaizduojami griežti (kartais net žiaurūs) išmėginimai, senovėje buvo sekamos rengiant brandaus amžiaus vaikus ir merginas iniciacijos apeigai (išlaikę bandymą jauni žmonės gaudavo visas genties nario teises). Kitas stebuklines pasakas sekdamo ir jų klausydavosi suaugę žmonės. Įvairių tautų stebuklinių pasakų sudėtingi siužetai susiformavo, kai trumpi pamokantys kūriniai palaipsniui virto meno kūriniiais. Dauguma pasakų apie gyvūnus liko nesudėtingais pamokančiais kūriniiais. Ko gero, pasakose apie gyvūnus atsispindi dar menkai apsiginklavusių senovės žmonių mąstymas. Jie suprato, kad laukiniai žvėrys juos pranoksta jėga, ir skiepijo įsitikinimą, kad žmonės pranašesni protu. Stebuklinėse pasakose atsirado suvokimas, jog visos gyvos būtybės ir gamtos jėgos gyvena greta, todėl privalo turėti ne tik priešingų, bet ir bendrų tikslų.

Pasakėčiose vaizduojami gyvūnų tarpusavio santykiai, bet kalba ir sprendžiamomis problemomis šie personažai labai panašūs į žmones. Todėl pasakotojai ir klausytojai suvokia kūrinius kaip alegorijas, o personažų išmintingus posakius ir veiksmus laiko pamokymais žmonėms.

Stebuklinėse pasakose žvėrys ir naminiai gyvuliai, bendraudami su žmonėmis, taip pat kalba žmonių kalba, tačiau tų pačių gyvūnų įvaizdžiai skirtingi. Pavyzdžiui, lietuvių ir kaimyninių tautų stebuklinių pasakų vilkas yra labai protingas. Kai žmogus pamaitina vilką ar jo nešauna, žvėris jam padeda patardamas arba net duoda savo vaikus, kad šie jį saugotų. Bet vilkas arba jo atgijęs paveikslas (*geležinis vilkas*) būna ir pavojingas: pasakų herojams vos pasiseka nuo jo pabėgti arba jį nugaldėti. Vilkas ir lokys vaizduojami kaip labai griežti, bet teisingi jaunų žmonių išbandytojai. Baltasis vilkas, žaltys, gyvatė, gulbė, varlė ir kiti gyvūnai tampa merginų vyrais ar jaunuolių žmonomis, o pasakų pabaigose ir patys dažnai virsta žmonėmis. Stebuklinės pasakos liudija, kad žmonės seniai svajoto skraidyti kaip skraidido paukščiai, būti stiprūs ir bėgioti kaip vilkai ar liūtai. Todėl skraidymo aparatų kūrėjai mokėsi iš paukščių, o povandeninių laivų statytojai – iš delfinų.

Etiologinėse sakmėse kreipiamas dėmesys į realius gyvūnų požymius ir elgseną. Kai žmonės stebi šiuos požymius, jų kilmės aiškinimai darosi daug patikimesni. Mitologinių sakmių pasakotojai kartais mini klausytojams žinomas ypatingų įvykių vietas ir dalyvių vardus. Tikėjimą pasakojimo

tikrumu sustiprina gerbiamų žmonių, iš kurių perimtas pasakojimas, minėjimas. Todėl net neseniai užrašytuose tekstuose aptinkama teiginių, jog visa tai esanti tiesa.

Bendraujantys su žmonėmis sakmių personažai gyvūnai jau nesinaudoja žmonių kalba. Gyvatės be žodžių nubaudžia savo karaliaus karūnos ar vainiko pagrobėją (žr. Nr. 65), vėlai vakare vilkai išgirsta žmogaus pažadą, o rytą pasiima žadėtą meitėlį (žr. Nr. 24). Tačiau pasitaiko išimčių: gyvatė ne tik šaukia žmogų, kad ją išgelbėtų iš degančio miško, bet dar pasako, kokia naudinga jam būsianti, įspėja, kad niekada nekenktų kitiems žmonėms (žr. Nr. 22). Siekdama, kad žmogus perduotų žinią namuose gyvenančiai gyvatei, lauko gyvatė į jį kreipiasi žodžiais (žr. Nr. 63, 126).

Gyvūnų *šeimininkai* ar *globėjai* matomi kaip žmonės; bendraudami su savo globotiniais, o kartais ir su žmonėmis, jie naudojami žmonių kalba. Žmonėmis pavirsta ir gamtos jėgos. Vėjas matomas kaip žmogus tada, kai nedirba savo įprasto darbo (kaitinasi saulėje, miega, būna savo trobelėje). Verpetas / sukūrys slenka dulkių kamuoliu, bet tolimame mieste jis – žmogus ir bara tą, kuris metė peilį į verpetą ir jį sužeidė (žr. Nr. 72). *Nedėlia* – sekmadienio personifikacija, nuo kitų žmonių skiriasi sužalotu veidu arba tuo, kad netikėtai žiauriai pasielgia. *Nedėlia* pasisako, kas tokia arba toks esanti(s), ir paaiškina, kodėl taip pasielgė arba kodėl sužalotas veidas. Tolimoje šalyje gandrai – žmonės, naudojantys šiems paukščiams įprastą maistą.

Teiginiai, kad gyvūnai organizuoti į bendrijas, kad jais rūpinasi *šeimininkai*, lietuvių sakmėse retai aptinkami. Tiktai *gyvačių karalius* minimas ar veikia daugelyje sakmių variantų. Keliuose variantuose aptinkamas vilkais besirūpinantis *senis* ar jį pakeitęs *šventas Jurgis*. Vieninteliame sakmės variante keistas žmogus pavadintas *žuvų piemeniu*. Balsas, reikalaujantis gražinti jo *kiaulę* (žmogaus pagautą žuvį), ko gero, irgi priklauso *žuvų šeimininkui*, *sargui* ar *žuvų piemeniui*. Žuvis saugantį personažą ar kokio nors konkretaus ežero gyventoją pasakotojai gana dažnai jau vadina *velniu*.

Žmonių mėginimai priversti gamtos jėgas paklusti tik retkarčiais baigiasi taikiai. Pavyzdžiui, bernas sustabdė viesulą, privertė jį padirbėti, o paskui paleido (žr. Nr. 44). Supykęs, kad žmogus reiškia pretenzijas, vėjas / viesulas sugriauna jo namus; saulė net prakeikia mergaites, išdrįsusias prašyti, kad nusileistų tol, kol jos užbaigsiančios darbą (žr. Nr. 105).

Papročių laužytojai taip pat vos išgelbsti gyvybes arba žūsta. Sekmadienį dirbančius, besimaudančius, meškeriojančius ar išėjusius medžioti žmones dažnai bara ar baudžia patys žvėrys, žuvis, moteris *nedėlia*. Galima manyti, kad papročių paisymu rūpinasi gyvūnai, kurie nori nors švenčių dienomis

nebijoti būti pagauti / sužvejoti, nušauti, sužaloti sekmadieniais dirbančių žmonių (žr. Nr. 92, 93, 98). Neretai gyvūnai (ne tik medžiojami žvėrys) baudi Kūčių papročių nepaisančius žmones. Net negyva kumelė atsikelia norėdama nubausti vyrą, tą vakarą susiruošusį šaudyti vilkų (žr. Nr. 91).

Kūčios (plg. rytų slavų žodį *kutja*) – tai ne tik krikščionių šventės išvakarės. Kūčios sutampa su žiemos solsticijomis. XIX a. lietuvių papročių užrašymai ir net kai kurie dabartiniai tos dienos papročiai liudija, kad senovėje tai buvusi paskutinė praėjusių metų diena. XIX a. ir XX a. pradžioje per Kūčias šeimininkai mokėdavo samdiniams atlyginimą, visi žmonės stengėsi gražinti skolas. Suaugusieji pagal įvairius ženklus sprendė, kokie būsią ateinantys metai, merginos norėjo sužinoti, ar ateinančiais metais ištekėsiančios, iš kur atvyksią piršliai, koks būsiąs jaunikis. Žodis *Kalėdos* kildintinas iš lotynų kalbos žodžio *Calendae / Kalendae* – senovės romėnų pirmosios mėnesio dienos pavadinimo. Iš šio žodžio kilo *kalendorius*, o slavų kalbose – *koliadka* (apeiginė žiemos šventės daina), *kaledary / kalendary* (namų lankytojai šventės dieną ar jos išvakarėse).

Norint suprasti sakmes, svarbūs ir kiti per Kūčias atliekami lietuvių papročiai. Kūčių dieną žmonės stengėsi nesibarti šeimoje, taikiai bendrauti su kaimynais ir su gamta. Todėl tą dieną lietuviai nemedžiojo, net nevalgė mėsos. Ant Kūčių vakarienės stalo, už kurio susėsdavo visa šeima (prie jo būtinai pakviesdavo vienišus kaimynus, keleivius ar elgetas), po staltiese padėdavo, o kai kas ir dabar padeda, šieno. Šieno maišą valstiečiai dėdavo po stalu, o XIX a. ten pat dėdavo ir arklių pakinktus. Ko gero, pakinktai simbolizavo arklių dalyvavimą bendroje vakarienėje. Šieną nuo stalo ir iš maišo, žmonių vakarienės visų valgių dalį nešdavo į tvartą ir dalydavo visiems gyvuliams. Lietuvoje beveik užmirštas paprotys – kviesti Kūčių vakarienės žvėris, vėją, šaltį. Vos keli šio papročio užrašymai prieštaringi: kviesti vėją naudinga, o šaltį – pavojinga (žr. Nr. 17, 56). Surinkta nemažai žinių apie rytų slavų paprotį kviesti šios vakarienės šaltį, vėją, mešką.

Remdamiesi papročiais, padarėme išvadą, kad senovėje Kūčių vakarienė buvo suprantama kaip žmonių, gyvulių, žvėrių ir gamtos jėgų bendras valgymas. Ne tik senovėje, bet ir dabar, bendras valgymas suartina svetimus žmones. Kai pasakų herojai žmonės pasidalija maistu su kelyje sutiktais žmonėmis, gyvūnais ar mitinėmis būtybėmis, šie tampa jų artimaisiais, ištikimais padėjėjais. Todėl per Kūčias žmonės vaišino gyvulius savo maistu, o patys imitavo valgantys gyvulių maistą (šieną). Kadangi per Kūčias buvo griežtai draudžiama medžioti, galima manyti, kad bendras valgymas reiškė tam tikrą žmonių ir medžiojamų žvėrių taikos sutartį.

Kūčių ir sekmadienio papročių laužymas iš esmės nekenkia arklių interesams, tad keista, kad gana gausiuose lietuvių sakmės variantuose kumelė rūpinasi, jog būtų paisoma draudimo medžioti per Kūčias, o pas audėją ar verpėją, kurios ilgai dirba naktį iš šeštadienio į sekmadienį, ateina ne tik velnias, bet ir moteris arklio kojomis. Ne savo interesais rūpinasi ir kiti lietuvių sakmių personažai. Retuose sakmių variantuose už uogavimą sekmadienį mergaitę baudžia žaltys (žr. Nr. 95). Žūsta žmogus, kuris nepaisė perkūno įspėjimo niekada nešauti į žmogų (žr. Nr. 8). Gyvatė įgelia ir numarina net savo gelbėtoją už tai, kad šis nepaisė jos įspėjimo ir ketino neteisingai pasielgti su savo kaimynu (žr. Nr. 22). Gal tie sakmių personažai (perkūnas, kumelė ir gyvatė / žaltys) panašūs pagal reikšmingumą?

Esama patikimų žinių, jog senovėje lietuviai garbino dievybę Perkūną (analogiška dievybė *Perun* buvo garbinama senovės Rusioje). Dabartinėje lietuvių kalboje vartojamus gyvūnų pavadinimus *arklys* / *žirgas* ir *gyvatė* nesunku etimologizuoti. Žodis *arklys* yra tos pačios šaknies su žodžiais *arti*, *arklas*, o žodis *žirgas* – su žodžiu *žergti*. Kalbėdami apie gyvulį, kuri naudoja žemei *arti* arba kinko vežimui traukti, lietuviai paprastai vartoja žodį *arklys*, o kalbėdami apie jojiko gyvulį, taria žodį *žirgas*. Dabartinėje lietuvių kalboje vartojamas žodis *gyvatė* sietinas su žodžiu *gyvas*.

Pavadinimai, kurių kilmė nesunkiai atpažįstama, gali būti palyginti neseniai vartojami archajiškų pavadinimų pakaitai. Pastebėta, kad įvairios tautos vengia tarti ypač gerbiamų arba labai pavojingų būtybių tikruosius vardus, juos pakeičia kitais žodžiais. Pavyzdžiui, lietuvių sakmėse aptinkama daugybė žodžio *velnias* pakaitų. Populiarus žodžio *perkūnas* pakaitas – *dundulis*. Lietuvių užkalbėjimuose kartais vengiama tarti net žodį *gyvatė*; jį pakeičia įvairūs kreipiniai (pvz., *aukseli-sidabrėli*, *paukštele*). Vietoj žodžio *žaltys* ar kartu su juo kaip sinonimas lietuvių pasakose aptinkamas žodis *kirmelėlė*. Lietuvos rusai sentikiai vietoj žodžio *čert* (*velnias*) vartoja žodžius *šut* (juokdarys), *nečistuj* (nešvarusis), *on* (jis) ir kt. Taigi galima įtarti, kad žodžiai *arklys*, *žirgas* ir *gyvatė* yra senovinių pavadinimų pakaitai. Lietuvių kalbininkų manymu, senovėje kumelė buvo vadinama *ašva*. Galbūt archajiškas gyvatės pavadinimas *angis* vartojamas Sūduvoje užrašytuose sakmėse (žr. Nr. 64).

Remiantis vieninteliu palyginti neseniai užrašytu sakmės variantu, kuriame gyvatė rūpinasi darniais žmonių santykiais, neįmanoma atsakyti, ar senovės lietuviai gyvatę garbino, ar jos tik labai bijojo. Daugiau žinių esama apie lietuvių pagarbą arkliui / kumelei. Sakmėse pabrėžiama, kad negalima juokauti pamačius arklio / kumelės palaikus (žr. Nr. 54, 55). XX a. pabaigoje užrašyti du nesiužetiniai tekstai, kuriuose sakoma, kad pagal sprandą

galima atpažinti *arklių karalių*. Tokio gyvulio nereikia pirkti: jeigu jis miršta, paskui save išsiveda dvylika arklių (LTR 4868/147, 397). Užrašyta ir teiginių, kad arkliai jaučia savo šeimininko mirtį ar būsimą nelaimę kelionėje. Saktės apie Kūčių naktį kalbančius gyvulius variantuose (jų užrašyta 104) dažniausiai minimi arkliai, pasakantys apie šeimininko mirtį (žr. Nr. 39, 86).

Gerai žmonių santykiai su naminiais gyvuliais bei laukiniais žvėrimis gana dažnai vaizduojami realistiniuose pasakojimuose. Net keista, kad tarp užrašytų tekstų dominuoja pasakojimai apie žmones, padėjusius pavojingiems gyvūnams – vilkui, lokuiui, gyvatei. Gyvūnai reiškia dėkingumą be žodžių: moterų užuojautą patyrusios gyvatės atneša dovanų jų kūdikiams (žr. Nr. 18, 19), vilkas laižo vilkiukus sutikusio gelbėti žmogaus ranką, o vilkė dovanoja gelbėtojiui avį (žr. Nr. 28, 29).

Nerasta pasakojimų apie žmones, nubaudusius avių vagis vilkus arba medaus vagį lokį. Viename pasakojime aptinkame: pamatęs, kad jo tvarte su savo vaikais gyvenanti vilkė papjovė kiaulę, žmogus prasitaręs, jog galėjusi pasieškoti grobio kitur. Vilkė supratusi žmogaus priekaištą ir atnešusi jam gyvą aviną (žr. Nr. 147). Kai lokys ir žmogus įkrito į tą pačią duobę, žvėris parodė žmogui, kad jį iškeltų iš duobės, o išlaisvintas padėjo išsigelbėti žmogui (žr. Nr. 2).

Vis dėlto vilkai baudžia žmones, žiauriai pasielgusius su jų vaikais ar be jokio reikalo gašdinusius juos pačius. Už sudraskytą lizdą ir išmestus vaikus keršija ir gandras. Pasakotojai visada smerkia ne gyvūnus, o žmones. Pasakojimuose, kaip ir stebuklinėse pasakose, teigiamais ir neigiamais pavyzdžiais žmonės mokomi gerai elgtis su visais gamtos gyventojais.

Folkloro kūriniai liudija, jog žmonės ne iš karto ir nelengvai padarė išvadą, kad reikia taikiai bendrauti su gamta. Nejučiomis kyla klausimas: ar nepamirš tos išvados dabartiniai žmonės, kurie taip atkakliai siekia patogumų ir už juos dosniai atlygina gamtos santaupomis?

ŽMOGUS ELGIASI TEISINGAI

*Žmogus išvengia pavojaus /
taikiai bendrauja su pavojingu žvėrimi*

1. Vilkui teks kraštinis

Vilkas nuėjo pas Dievą prašyti mėsos. O Dievas sako;

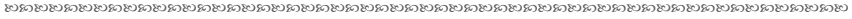
– Neturiu mėsos. Iš kur aš ją imsiu? Nėra mėsos. Na tai, – sako, – eik pas naktigonius, kurį rasi krašte gulintį, tą kraštinį ir imk.

Dievas leido žinių naktigoniams, kad negultų eile, bet kad gultų ratu, kad nebūtų kraštinio.

Ateina vilkas – žiūri, žiūri – nėra kraštinio. Nuėjo be mėsos.

2. Vaikinas ir meška gelbsti vienas kitą

Į vieną sodą buvo įpratusi meška eiti skinti obuolių. Šeimininkas susekė, per kurią vietą ji įeina, iškasė tarp kaladnyko [*skiedrynas; vieta, kur skaldomos malkos*] duobę, o kitas skyles užtaisė, kad pro niekur negalėtų įlįsti. Tą naktį po duobės iškasimo vienas berniukas užsimanė eiti į tą sodą vogti obuolių. Jis užėjo tiesiai ant tos duobės ir nepajuto, kaip į ją įkrito. Kankinosi, kankinosi – niekaip negali išlipti ir nenoromis turi kentėti. Ateina meška ir, nieko aplinkui nematydama, eina tiesiai pas duobę. Tik sykiu lapt ir įkrito. Abudu labai nusigando, bet matydami, kad vienas kito bijo, nusiramino. Gerai palaukus, kai jau abudu susipažino, meška paėmė berniuką į glėbį, iškėlė lig viršaus, bet, kai tik [jis] norėjo įsikabinti į kraštą, trukt ir vėl atitraukė, kad tas suprastų ją kelti. Jis paėmė ją į glėbį, kelia kiek galėdamas. Meška kabinosi, kabinosi – įsikibo į kraštą ir išlipo laukan. Po to [meška] nuėjo į sodą, išrovė vyšnią, atnešusi įstatė į duobę ir nuėjo sau. O berniukas ta vyšnią išlipo lauk. Taip abudu išsivadavo.

8. *Žmogus užmušė perkūno priešą*

Sykį Budavonės girios sargas su muškieta išėjęs į girios kraštą nuo Vaizbūniškių. Bet, sako, ateina debesis nuo vakarų kampo. Jis, bežiūrėdamas į tą debesį, pamatė – Vaizbūniškių lauke iš po akmens išlenda toks mažas vokietukas ir tupi ant akmens. Tas debesis tuoj pakilo, ėmė griauti, žaibuoti. Kaip tik sugriaudžia, tas vokietukas – po akmeniu. Kai sustoja griauti, tas vėl ant akmens ir rodo subinę. Tas sargas turėjęs sidabrinę sagutę. Jis ją sudaužė ant akmens, užtaisė muškieta, supylė tuos sidabro gabaliukus. Kai tas vokietukas subinę ištempė prieš debesį, tai jis jam kaip rėžė, tai, girdi, akmuo net smala apsiliejo! Eidamas toliau pagiriu, žiūri – ateina toks senis. Sako tas senis:

– Tai jau nušovei tą mano priešininką?

Sako:

– Jau.

– Tai dėkui tau, kad tu jį nušovei. Aš jį septynias mylias atsivijau, o nieko negalėjau padaryti! Už tai, kad tu man tokį gerą darbą padarei, tai aš tau duosiu parako: truputį įpilsi į muškieta, o ką pamatysi, tą nušausi. Bet į žmogų niekada nemanyk šauti.

Tas senukas nuėjo, o tam girios sargui kelis metus labai sekėsi šauti. O kaip kitąsyk prie baudžiamųjų, Pagernevoj buvo labai bjaurus prievaizdas. Tie baudžiauninkai visi sudėjo jam po auksiną, kad jį, kai jis ateis pas girią, nušautų. Taip sykį jis atėjo pas baudžiauninkus. Jis [sargas] taikė šauti, tai nušovė ne jį, bet pats save.

9. *Velnias slapstosi nuo perkūno*

Velnias slapstosi nuo perkūno namuose, grioviuose, vagose, prie žmogaus ar prie gyvulių, prie medžių ir net bažnyčioje. Kai griaudžia, nereikia stoti į vagą, o verčiau atsistoti ant dviejų vagų suvertimo. Be to, negalima stoti ant vagos, kuri juokais praarta skersai vagų ar dar kur nors. <...>

10. *Kaip sustabdydavo verpetą*

Kai lėkdavo tas verpetas, dulkės, sakydavo, kad velnias bėga pietauti. O jeigu nori, kad tas velnias sustotų pusiaukelėje, nepribėgęs prie tikslo, tada reikia mesti grumstą į patį vidurį. Jeigu pataikysi į vidurį, velnias sustos, o jeigu nepataikysi į patį vidurį, nesustos. Reiškia – nepataikei, jau jis lėkė ir nulėkė, jau pasiekė pragaro vartus.

O reikia tiksliai pataikyti! Tai mes stengėmės pataikyti, kad tiktai nukristų į vidurį! O kartais jis [verpetas] pasibaigdavo. Galbūt jau ateina laikas pasibaigti, ir pasibaigia.

Žmogus kontaktuoja su naudingu augalu / gamtos jėga

13. Žirnio žiedas padaro žmogų žinovu

Jeigu nori viską žinoti, įdėk gyvatės gerklėn žirnių ir užkask ją žemėn tamsoje vietoje, kad saulės spinduliai neišildytų. Kai žirnis pražydės, nurašyk žiedą. Jo padedamas viską žinosi.

14. Viską žino tas, kas turi gyvačių karaliaus karūną

Gyvatės turi savo karalių, kuris ant galvos turi nedidelę karūną. Pavasarį, kai žemė atšyla, gyvatės išlenda iš gyvatyno ir visos susirenka į krūvą, susipina į gyvą kamuolį. Tame kamuolyje būtinai rasis gyvačių karalius. Kas nuims jo karūną, tas žinos, kur yra pakasti lobiai. Ir to valdžioje bus visos gyvatės. Be to, tas [žmogus] bus turtingas ir visi reikalai [jam] gerai seksis.

15. Paparčio žiedas vyžoje

Švento Jono rytą vaikas ejęs arklių parvesti ir jaučias, jog viską žino. Žiūri – iš naginės iškritęs paparčio žiedas. Mat, tą naktį ejęs ieškoti paparčio žiedo, o pats žiedas jam į naginę patekęs. Paparčio žiedą reikia skinti [tada], kada nesigirdėtų šuns ar gaidžio balso.

16. Senis tapo žinovu

Sako, švento Jono naktį reikia paimti knygą ir melstis prie paparčio pasitėsus skarelę. Tai naktį, sako, pražysta [paparčio žiedas] ir nukrenta ant skarelės. Taip galėsi žinoti viską, kas dedasi pasaulyje. Vieną kartą, sako, seniukas ganė karves ir praganė veršiukus. Parginus namo, pati varo ieškoti. Jis visą naktį ieškojo, meldėsi ir tik po dvyliktos žinojo, kur jo veršiukai. Paskui ilgą laiką, kol avėjo vyžas, tai jis daug ką žinojo. Tai sako, kad paparčio žiedas užkritis ant vyžų.

17. Vėją kviesdavo vakarienei

Kūčių vakare, valgant Kūčias, mano tėvukas pakabindavo avižinio kisieliaus šaukštą, prinešdavo prie lango ir, prikišęs prie lango, šaukdavo: „Vėjau, vėjau, prašau ant Kūčių! Nėkrėsk mano avižų!“ Tada avižos labai gerai derėjo.

Na, kai ją paklausė apie mokesį, tai ji ir sako:

– Koks čia mano didis darbas, neverta už jį ir mokesį imti. Duok man anglių – ir bus gerai.

Tai tas jai anglių riešukučias žast ir įpylė. Išsinešė, pažiūrėjo – ogi auksiniai pinigai! Jei būtų ėmusi pinigus, būtų anglys buvusios.

21. *Žmogus išgelbėjo gyvačių karalių*

Buvo krūmai ir ten buvo gyvačių. Kažkas uždegė tuos krūmus. Ir ten buvo beržo kamienas – gyvatė su karūna ėmė lipti ant kamieno ir šaukti žmogaus balsu. Žmogus ją paėmė rankomis. Tada gyvatė brūkštelėjo karūna per ranką – tas žmogus ėmė viską žinoti ir viską matyti.

22. *Išgelbėta gyvatė liepia nekenkti*

Vienąsyk eina žmogus keliu ir prieina mišką. Bet tas miškas visas dega, liepsnoja, tiktai pakraštyje kai kurios eglės dar žalios, bet ir tos iš pašaknės jau pradeda svilti. Vienos eglės viršūnėje susirangiusi gyvatė, ir sako:

– Žmogeli, pagailėk ir išgelbėk tu mane nuo mirties!

Žmogui pagailo vargšės ir jis, paėmęs žalą [kartį], prikišo prie gyvatės, o ji užsiritė ant žalgos galo. Žmogus norėjo su žalga ją numesti tolyn nuo ugnies, bet gyvatė sako:

– Žmogeli, aš visą amžių būsiu tavo drauge, tau viskas gerai seksis, tiktai paslėpk tu mane taip, kad manęs kas nors nepamatytų. Nes žinai: jeigu jau lemta tam miškui sudegti, tai ir man taip pat drauge. Ir mano kaltė kaip kitų prisidėjo prie Dievo rūstybės sukėlimo.

Žmogus sako:

– Tai kur aš tave dėsiu?

– Tiktai nebijok tu manęs ir įsidėk užantin, o aš visą amžių būsiu tavo draugė.

Žmogus dar nenorėjo imti, bet kai gyvatė pradėjo nenustodama melsti: „Paimk, o paimk, pasigailėk, susimylėk“, – ir visą puikiausią, kokią tik sugebėti galėjo, suvokė iškalbą, priėmė užantin ir nuėjo tolyn už miško. Nuėjus gerą galą, gyvatė jam sako:

– Na, žmogau, kad tu mane išgelbėjai, laimė tau plaukte plauks. Tiktai žiūrėk, kad niekad os niekam blogo negalvotum, nes kaip tiktai šelmystę sugalvosi, tuojau mirtimi numirsi. Atmink, kad tau ir be šelmystės visko bus per pilna.

Ilgą laiką jis taip gyveno: nakčiai gyvatė išlenda iš užančio, o dieną šildosi apsijuosusi apie kūną. Tam žmogui viskas sekasi, viskas klojas kaip

pamuiluota: iš varguolio tapo didžiaturčiu, gėrybių nežino kur dėti, galvijai kaip nulipdyti, arkliai nesulaikomi, javų, mėsos, pieno, medaus – nesuvalgomai visko yra.

Vieną sykį žmogus eina iš kažkur ir randa palei savo pievą svetimą jautį. Paėmė jis tą jautį ir varo namo. Gyvatė sako:

– Žmogeli, nevaryk! Juk tas jautis dar per kelis sieksnius nepriėjo prie tavo pievos, o tai tu dar galvoji už sugriebimą atimti atlygį už nuostolį – tai neteisinga, tau nesiseks, gali ir numirti. Atmink mano žodį!

Žmogus nusispjovė, nusispjovęs ir sako:

– Tai kas, kad jautis neįėjo į mano pievą – vis tiek, jei aš nebūčiau jį užėjęs, tai jis vis būtų mano pievoje buvęs.

Gyvatė sako vėlek:

– Bet ne vis tiek, kur būtų buvęs, o kur buvo. O dar galbūt ir nebuvęs, galbūt į kitą šalį nusukęs neėsdamas.

– Et, dar tu čia man protausi, maišysi galvą – parvarysiu jautį ir užmokės. Skatikas prie skatiko – vis daugiau.

Tai pasakęs, jisai varo jautį. Jam bevarant gyvatė supykusi džykšt ir įkirto palei pačią širdį. Žmogus, ją išmetęs iš užančio, užmušė, bet ir pats ištinęs ten tuojau numirė. O jautis, žolę beėsdamas, tolyn nuėjo, į tą pievą nė nežiūrėdamas.

Taip, vyručiai, žmogaus godumas išeina ant blogo. Užtat nereikia norėti to, kas tau nepriklauso, o [reikia] šiaip taip verstis teisiu pelnu.

23. *Žmogus pasisveikino su vilkų ruja*

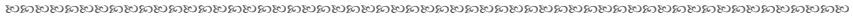
Pirmiau, kai dar buvo dideli miškai, tai buvo daug vilkų. Taip kartą eina iš Merkinės žmogus nakčia per mišką ir žiūri – ant kelio vilkų ruja stovi. Tai žmogus, manydamas, kad vis tiek nepabėgsias nuo jų, eidamas pro vilkus davė jiems labą dieną, t. y. „Tegul bus pagarbintas Jėzus Kristus“. Tai vilkai tik pažiūrėjo į jį ir jam nieko nedarė. Ir jis sau parėjo namo.

24. *Žmogus pažadėjo vilkams meitėlį*

Vieną kartą tas pats Aželių Steponas važiavo namo iš kur tai. Anas važiuoja, ogi – pulkas vilkų priekyje! Na, vis tiek anie jį suėš. Tai jis tada ir sako:

– Na, vyrai, praleiskite mane šį kartą. Aš jums penimajį už tai.

Vilkai kaip supratę ir nudrožę per laukus, o Steponas parvažiavo namo. Nukinkęs arklį, veda jį tvartan, o dienyke [aptoare prie tvarto] buvo užtvertas penimas meitėlis. Kai jis atidarė duris, tai penimasai ir išlėkė oran. O ten jį vilkai ir nusižvgygdę. Matai, anie buvo jį atsekę.

25. *Žmogus pamaitino vilkus*

Vienas žmogus pirko kiaulę. Jis vežasi tą kiaulę ir mato: ugnelė dega. Jis sušuko – niekas neatsiliepė. Privažiuoja arčiau – mažas lauželis dega ir senelis sėdi. O vilkų, gulinčių aplink! Kai tas žmogus prisiartino, vienas vilkas pakilo, bet tas senelis jam liepė nesikelti. Žmogus pasisveikino su seneliu. Tas senelis ir sako:

– Tu veži mėsą parduoti. Dabar ta mėsa tu pamaitink mano žvėrelius.

Jis privažiuoja; arklys eina, nebijo. Jis ėmė dalinti – pjaustyti tą kiaulę. Pripjaustė, pripjaustė, bet dviem vilkams mėsos neužteko. O jis pasiėmė maisto kelionei, tai atidavė tiems vilkams savo maistą. Tada tas senelis pasakė:

– Dabar aš tau duosiu du sargus – du vilkus. Ir kur jiedu eis, tu važiuok paskui juos. Ir kur jie nubėgs ir ims krapštyti, tai tu tenai kask – ir rasi pinigų. Tau bus užmokėta. O dabar dėkui tau už tai, kad juos pavaišinai.

Tie vilkai bėgo, o žmogus važiavo paskui juos. Vilkai sustojo ir ėmė krapštyti. Jis sustojo, priėjo ir iškasė katiliuką su pinigais. Ir prasigyveno iš jų. Taip gerai jam buvo užmokėta!

Sako, kad tas senelis – tai šventas Petras. Petras – vilkų globėjas.

26. *Žmogus pardavė karvę vilkų šeiminkui*

Žmogus vedė karvę parduoti. Na, jis veda... Iš Žvingių buvo tas žmogus ir vedė į Naumiestį (senovėje) karvę parduoti. Na, jis veda, kelias eina per girią. Ir dabar, sako, ugnikė kūrenasi. Jau žiemos metas buvo. Ugnikė kūrenasi, senelis toks prie ugnikės. Ir jis sako:

– Priek, – sako, – prie manęs, sėsk greta, pavargęs esi su ta karvike. O kur tu, – sako, – eini?

– Einu, – sako, – į Naumiestį, į mugę. Noriu ten parduoti karvę. <...>

– Kiek tu, – sako, – prašai už tą karvikę?

Tas sako:

– Prašyčiau, – sako, – dvidešimties rublių. (Ar kiek ten sakė.)

– O, – sako, – ir už tiek atiduosi?

– Na, – sako, – atiduosiu. O ką?

O vilkų buvo, sako, apspitę pakrašty! Na, tai paskui jis užmigęs, apšilęs, apsnūdęs prie ugnies. Atsibunda – nei tos karvikės, nei to žmogaus, nei tų vilkų. Oda nusiaušta, pinigų ant odos padėta tiek, kiek jis prašė.

Ir tai yra visa tiesa.

27. *Vilkas – palydovas*

Išėjo dvi kvieslės dainuodamos į vestuves kviesti ir paklydo girioje. Sute-
mo ir radosi naktis. Jiedviem baimingai aplink beklydinėjant, viena pamatė
krūmų tankumyne ugnį degant. Jiedvi artinos ir išvydo žmogų prie ugnies,
bet daugybė vilkų, apgulę apie ugnį, šildėsi. Jiedvi labai persigando. Bet tas
žmogus liepė jiedviem artyn eiti. Ir neturinčios bijoti: tie vilkai jiedviem nie-
ko nedarys. Ėjo artyn, pasišildžiusios papasakojo, iš kur einančios ir kur
ėjusios. Tai tas žmogus liepė vienam vilkui jiedvi parvesti. Bet tas dantis
iššiepęs prieš čiauškęs, priešinosi – bene prašė algos. Tai žmogus atsiliepęs:
– Tu turi eiti. Kas iš tų namų pirma iššoks – tai tavo alga.

Tai tas žmogus liepė tą vilką sekti. Ir [vilkas] jiedvi parvedė jau dieni
išaušus į namus. Bernai šėrė bandą. O kai vartus atvėrė, tai avinas pro vartus
iššoko. Ir vilkas, tą paėmęs, į girią nusinešė.

28. *Žmogus išgelbėjo vilkiukus*

Vienas žmogus ėjo namo keliu per mišką. Jis pamatė priešais atlekiantį vilką.
Vilkas peršoko per griovį, prilėkė prie žmogaus, nusitvėrė jį už skverno ir
tęsia per liekną į miško gilumą. [Žmogus] pamatė toliau kitą vilką tupint.
Jis ir apmirė iš baimės: manė, kad sudraskys. Jis išgirdo baisų cypimą ir pa-
matė vilkučius, prikaltus prie kelmo mediniais kuolaičiais – visos keturios
kojytės, ir kraujas bėga iš jų. Tai buvo darbas vieno piemens, kuris ten netoli
ožkas ganė. Vilkas pradėjo laižyti žmogui ranką. Tada žmogus paėmė, ku-
olaičius išėmė ir paguldė vilkučius į gūžtą, iš kur jie buvo paimti. Tada vilkas
vėl įkibo jam į skverną, nuvedė jį ant to paties kelio ir paleido. Ir vėl vilkas
dingo liekne.

Šis žmogus labai išsigando ir, parėjęs namo, sirgo. To ūkininko, kurio
piemuo taip padarė, vilkai išplovė visas ožkas. O to žmogaus [ožkų], nors ir
ganėsi kartu su ano ūkininko, nepaplovė.

29. *Vilkė apdovanojo vilkiukų gelbėtoją*

Kadise vaikai ganė karves miške. Ir rado mažus vilkiukus. Jie susitarė
pajuokauti: nudrožė medinius kuoliukus, jais užkalė visų vilkiukų užpa-
kaliukus ir juos padėjo atgal į gūžtą. Atėjo ta vilkė, žiūri – tų vilkiukų akys
pilnos ašarų, jie taip cypia, taip cypia! Ji ėmė žiūrėti ir galvoti, kas jiems at-
sitiko. Pamatė, kad užpakaliukai užkalti tais kuoliukais. Ji ėmė bėgti (žmo-
gus ėjo per mišką), ėmė vytis tą žmogų. O tas žmogus – bėgti! Ji pavijo tą
žmogų, dantimis įsikibo į skverną, muša uodega ir veda žmogų į mišką.

Kas bus, tas bus – žmogus eina. Ir jį atvedė į mišką, privedė prie urvo, pati cypia ir, laikydama žmogų už skverno, lenkia prie urvo angos. Jis pasi- lenkė ir pažiūrėjo, kas tenai. Mato, kad ten vilkiukai, pagalvojo: „Reikia pažiūrėti, kas jiems atsitiko“. Išėmė vieną, žiūri, kad jo užpakaliukas kuo- liuku užkaltas. Ištraukė. Apžiūrėjo kitus – ir jiems ištraukė. Ta vilkė įlindo į urvą pas vilkiukus, o tas žmogus nuėjo. Jis eina mišku ir girdi, kad kažkas bėga. Mato, kad bėga vilkė ir neša avį. Užbėgo į priekį, numetė avį, o pati nubėgo į mišką.

Tas žmogus parsinešė avį namo ir suvalgė kartu su savo vaikais.

30. *Gyvas meitėlis už negyvą*

Kartą vienas ūkininkas nutempė savo padvėsusį meitėlį į tą vietą, kur vilkai vedė savo vaikus. Kitą pavasarį vilkai net į to ūkininko kiemą atvedė nežinia iš kur pagrobta gyvą meitėlį ir prie tvarto paliko. Sako, kad vilkai atsidė- kojo tam šeimnininkui, kad jų vaikams dovanojo padvėsusį meitėlį. Ūkinin- kas nesurado to meitėlio tikrojo šeimnininko, tai meitėlis liko jam kaip vilkų dovana.

31. *Meškos padėka*

Mergaitė plovė rugius, na, ir atėjo meška. Na, ir atsivedė toji meška savo meškuotę. <...> Nusigando, oi, nusigando toji mergina! Viena plovė. Atėjo meška... Tai jiėjo su savo meškučiu ir užpašino vaiko koją. Ir atėjo ji pas merginą – linguoja, linguoja galvą. Paskiau parodė to vaikiuko koją – [prašo] išimti jau pašiną. Na, toji mergina suprato ir išėmė.

Na, jau ji eina nuo tos merginos. Na, tuoj ašotį paėmė su pietumis, pieną tuoj išvertė ant rugienos. Žiūri, kad atneša pilną ašotį medaus už tai, kad išėmė meškučiui pašiną.

32. *Kareivis padalino grobį*

Vienas kareivis atitarnavęsėjo namo per tankią girią ir atrado didelį kivrčą. Ir aną užprašė [būti] teisėju, kad jis tą mielaširdystę padarytų. Rado levą, rado skaliką, rado vanagą ir skruzde. Karvę vilkas paplovė, levas pamušė tą vilką prie tos karvės. Dabar jie negali pasidalinti tos karvės, katrą galą esti. Taip dabar tas kareivis levui vieną pusę karvės, skalikui – kitą pusę, galvą skruzdei nuplovė:

– Tu papratusi landyti po kelmus – galėsi sau landyti po smegenis.

O vanagai plaučiai, kepenys ir grobai:

– Tu papratęs vištas lesti, minkštus daiktus!

Kai tas kareivis padalino, čia jiems gerą padarė. Jie džiaugėsi tokia jo tvarka, kiekvienas savo dalį turi. Taip tas levas už tą gerą kareiviui davė savo plauką:

– Kada tau reikės prie bėdos, paspausk mano plauką, pagalvok, pavirsi į levą!

O skalikas savo plauką davė, ir tas sako:

– Paspausk mano plauką, pagalvok ir pavirsi į skaliką.

Vanagas savo plunksną davė:

– Kada tau reikės, paspausk plunksną, pagalvok ir pavirsi į vanagą!

O skruzdė davė savo kojikę nulaužusi:

– Kad tu mano kojikę turėsi, pagalvok ir pavirsi į skruzdę! <...>

33. *Kaip galima padėti gervėms*

Jeigu gervės skrenda netvarkingai, reikia apversti kelius akmenėlius dainuojant:

*Atsuk, Dieve, gervelę,
Pakeleivinę paukštelį.*

34. *Negalima deginti skruzdėlynų*

Jono dienos rytą skruzdėlės išneša vėdinti savo kodylus [*kvapnias medžiagas*]. Skruzdėlės vėdina tuos kodylus neilgai, todėl sunku juos pamatyti. Skruzdėlių namų (skruzdėlynų) deginti negalima! Juos deginti toks pat nusikaltimas, kaip sudeginti žmogaus namus. Kur skruzdėlės gyvena, ten nėra gyvačių, nes skruzdėlės apsupa gyvatę – ir viskas! Todėl skruzdėles reikia mylėti!

35. *Žmogus nemindžiojo skruzdėlių tako*

Taip mano motina pasakojo, kad skruzdėlyną radus niekada nereikia eiti pro šalį, nes jų kelias eina. O per taką stačiai eiti ir užminti skruzdėles yra didelė nuodėmė, reikia kunigui pasisakyti. Sako, vienas žmogus buvo, kad niekada neužlipdavo ant skruzdėlynų tako, bet visuomet vingiu taką apeidavo ir ką tik turėdamas, kokius trupinėlius, vis į skruzdėlyną sumesdavo. Ir kada jis mirė, tuomet skruzdėlės sunėšė visus jo gerus darbus pas Dievą ir prašė, kad jį tuojau priimtų į dangų. Dievas skruzdėlių išklausė ir žmogų tuojau priėmė į dangų.

36. *Medžiai prašo jų nekirsti*

Senovėje visi medžiai kalbėjo. Būdavo, žmogus nueis į mišką, kad nusilaužtų ar nukirstų jam reikalingą medį, o tie kad ims prašyti [to nedaryti]. Ir žmonės nieko nedarę eidavo namo.

Dabar ir su manimi taip atsitinka, kai pasenau. Ateinu į mišką – nieko nelaužiu, net vantai: visi [medžiai] manęs atsiprašo.

Žmogus priverčia gyvūną panaudoti svarbų objektą

37. *Ežys atneša stebuklingą žolę*

Kada randi ežio vaikus, reikia tą vietą apie juos gerai apvalyti ir vaikus aptverti tvora, kad ežys prie vaikų neprieitų. Nepriejęs prie vaikų, ežys atsineš stebuklingą žolę, ja išvers tvorą ir vaikus išsives. O atėjęs rasi prie tvoros pamestą žolę, ją pasiimk ir su ja per visokius užraktus ir visur galėsi įeiti.

38. *Juodvarnis atneša akmenį, kuris padaro nematomu*

Yra toks akmenukas: jeigu jį paimsi į rankas ar į kišenę, tai tavęs niekas nematys, nors tu čia stovėtum panosėj. Kaip tą akmenuką surasti? Reikia išimti juodvarnio vaiką ir juodu ašutu ant šakos ties lizdu pakarti. Juodvarnis, negalėdamas žiūrėti į pakartą vaiką ir negalėdamas surasti, kuo jo vaikas pakartas, suieško tą akmenuką ir įspraudžia į pakarto paukštelio snapą. Tada varnas nemato vaiko ir nebeskauda jam širdis. Dabar įlipus reikia išimti varniuką ir paimti iš jo snapo akmenį.

Žmogui pavyksta stebėti gyvūnų / gamtos jėgų veiksmus

39. *Vargšas girdėjo arklių pokalbį*

Kūčių naktį dvyliktoje valandoje [*dvylikta valanda*], sako senieji, kad yra minutė tokia, kada per tą minutę visi gyvuliai, dideli ir maži, visi ant kelių atsiklaupia ir žmogaus kalba per tą minutę kalba.

O kada buvo vienas būras turtuolis ir tas gyveno be mielaširdystės, vargšo žmogaus neatminė. O kada atsitiko vienam vargšui žmogui pas jį į nakvynę užėti, [jis] ano būro pradėjo prašyti, ant kiemo sutikęs. Bet būras, savo piktumu didelis būdamas, [ji] nutvėrė už plaukų ir parvertė ant žemės ir dar kumščiu gerai uždavė per sprandą, sakydamas:

– O kam tu mano šunis taip mušei ir ko čionai valkiojiesi tokioj tai dienoj [*tokią dieną*] Kūčių!

O bernas to būro, eidamas pro šalį, sako:

– Kam tu, tėvai, kniurkini tą senį kaip zuikį? Kad tu nenori priimti į trobą, tai tegu eina sau.

Na, taip dabar tas senis ėjo sau, bet kad jau vėlu ir tamsu virto, taip anas pamatė tvartą dar atvirą pusiau. Taip jis pagalvojęs ir įėjo į tvartą, nusitaisęs ir atgulė tarp galvijų kerčioj. O kada jau naktį atėjo dvylikta valanda, taip tada pradėjo kalbėti arklys visų pirmiausiai žmogaus balsu. Ir taip pirma vienas arklys, atsidūsėjęs kaip žmogus, o antras arklys jaunesnis klausia senesnio, katras atsidūsėjo:

– O ko tu dūsauji?

O tas sako:

– Ką mes rytoj dirbsime?

Na, taip trečias arklys vėlei atsiliepė, sakydamas:

– Viena pora važiuosim su svečiais į bažnyčią, o antra pora vešime lavoną iš namų.

O tas senis, kuris gulėjo tvarte tarp galvijų, viską girdėjo ir matė, kaip visi gyvuliai būna per tą minutę suklaupę. O kad jau ryto sulaukė, tai jau buvo Kalėdos. Ir rado tą būrą negyvą, staigia mirtimi mirusį.

O tas senis išėjo iš tvarto, o paskui, pas kaimynus nuėjęs, apsakė po visą apygardą tam krašte tą atsitikimą, kurį ir šiandien vienas kitam apsakė.

40. *Ugnių pokalbis*

Vieną kartą susitiko dvi ugnys: vieno kaimyno ir kito. Viena ugnis sako:

– Mano šeimnininkas labai blogas, niekada nei užkloja, nei pakloja. Deginsiu jį.

Kita sako:

– Degink, kad nori, bet nesudegink mano šeimnininko ratų, kurie stovi pas tavo šeimnininką pakluonėj, nes mano šeimnininkas geras, jis visada mane užkloja ir pakloja.

Pirmoji ugnis sudegino visas trobas, tik paliko kaimyno ratus.

41. *Kaip elgiamasi su ugnimi*

Kai sukuriu ugnį, visuomet peržegnoju ją ir sukalbu šitokią maldele:

Šventa Gabija brangioji,

Guliu ir keliu

Ir vardą tavo garbinu.

Mane taip motutė mokė, bet, piemenė būdama, girdėjau Vosyliškių bažnyčioje kunigėlį iš sakyklos liepiantį, ugnį sukūrus, tokią maldele visuomet kalbėti. <...>

Žmogus gauna galimybę kelti sąlygą gamtos jėgai / gyvūnui

42. *Netikėtai užkluptas vėjas*

Viena mergaitė, eidama į lauką šieno grėbti, užtikusi pakrūmėje besišildanti prieš saulę vėją be kelnių. Persigandęs vėjas prašęs mergaitės, kad ji niekam apie tai nesakinėtų.

– Aš tave, – sako, – už tai turtingą padarysiu!

– O kaip tu mane padarysi turtingą? – paklausė mergaitė.

– Ogi kai tu ištekėsi, tai kai reikės, ant tavo lauko lietaus atpūsiu, o kai nereikės – nupūsiu.

Mergaitė ištekėjo, ir viskas gerai klojosi, kol ji niekam nepasakojo to atsitikimo. Bet syki, gulėdama su vyru klėtyje, pradėjusi jam pasakoti, kaip anuomet radusi vėją be kelnių ir kaip anas prašęs nepasakoti...

Akies mirksnyje pakilęs viesulas nunešė stogą ir sugriovė klėtį.

43. *Žmogus bylinėjosi su vėju*

Vieną žmogų, vakare grįžtantį per tiltą namo nuo darbo, vėjas nustūmė [į upę] ir labai sumušė. Jis verkdamas išlipo iš upės, parėjęs namo pasakojo pačiai, kad jį vėjas numetęs nuo tilto, o už tatoi eisiąs skūstis. Pati draudė, bet žmogus jos neklausė. Jam nuėjus į dvarą, teisėjai ir raštininkai iš jo pasijuokė ir išvarydami dingiojo, jog jis paikiojās. Bet vienas raštininkas juokais pasakęs:

– Kad gerai užmokėsi, aš tau duosiu laiškėlį.

Tas žmogus, jam užmokėjęs, nunešė tą laiškėlį ir užkabino ant kryžiaus, tardamas:

– Viešpatie, daryk man bylą su vėju, kursai be reikalo mane stumdo.

Kai atėjo diena, paskirta stoti į teismą, tas žmogus pirmiau pribuvo, ir visi dvare iš jo juokėsi, jog toks negirdėtas paikis atsiradęs.

Tą pačią valandą, kurią laiške buvo parašyta stoti į teismą, pakilo baisus viesulas, ir tuo sykiu žmonės pamatė, kad pratėgiui [*vienas paskui kitą*] ketvertu arklių atvažiavo baisus ponas su didele galva nei sagonas [*ketaus katilas*], apkaustytas geležiniais lankais. Įėjęs į teismą, paklausė:

– Kur tas žmogus, kursai apskundė vėją?

– Aš čia, – atsiliepė tas žmogus.

– Ne aš tave numečiau nuo tilto, o mano brolis, kuris šiandien išvažiavo į svetimą šalį į bankietą [*puotą, balių*]. Kai jo nėra namie, tai aš į jo vietą pribūnu. Ir jis man liepė ne bylinėtis, bet susitaikyti. Už tai te tau pinigų maišą.

Tas žmogus labai pradžiugo, o vyriausias teisėjas, atėjęs pas vėją, tarė:

– Kam tu tam kvailiui davei tiek daug pinigų? Kad tu man būtum puse davęs, aš būčiau tavo pusėn bylą išsprendęs.

O vėjas, matydamas, jog čia ne pagal teisybę bylinėjamosi, brakšt teisėjui galvą nusuko ir pametęs nuėjo po dvarą pasivaikštinėti.

Einant tam žmogui namo, išbėgo priešais raštininkas ir prašė, kad dar duotų jam už laiško surašymą. O žmogus atsakė:

– Palauki, eisiu paklausti vėjo, ar gali taip daryti, ar ne.

Raštininkas nudūlino namo, nosį nuleidęs, sakydamas:

– Galą gauki tu su savo pinigais ir su vėju.

44. Žmogus priverstė sukurių dirbti

Kartą žmogui vienam ant lauko mėšlus bekratant, labai nuobodu pasidarė. O apie darbo baigimą bemažtydamas, pamatė vėjo sukurių ateisiant. Apie tai daug girdėjęs, jis turėjo du peiliu, pagriebęs ant sukurio tako juodu kryžiais įsmeigė. Tai sukury, iki čion atūžęs, visai nutilo. Tai kažkoks senukas jam pasirodė klausdamas, kodėl jis jį atlaikė ir ko nori už paleidimą. Darbininkas atsakė:

– Iškratyk tuos mėšlus ant šio lauko, tai aš tave paleisiu.

Ant to jiemdvieji sutarus, ūmai didis sukury iškilo, į kurį tas velniūkštis senuko pavidalu prapuolė. Mėšlus lyg pelus iki padangių lakindamas gražiai iškratė. Besidžiaugdamas darbininkas ištraukė tuodu peiliu. Ir tuo metu sukury pas tą daiktą tolyn nuūžė.

45. Medžiotojas nešovė juodo ožio

Vienas medžioklis išėjo medžioti, pamatė labai keistą juodą ožį. „Na, jau dabar tai šausiu“. Ir taikė, bet tas prašė, kad nešautų, kad jam atlyginsias.

[Medžiotojas] ieškojo visą dieną ir nieko nerado. Rytojaus dieną vėl išėjo [medžioti]. Ieško ir vėl neranda. Tik žiūri – paukščių tūkstančiai atskrenda ir ožys juos vejasi. Tai anas prisišaudė daugybę paukščių, kad net nebuvo kur dėti. Žiūri – ateina bjauri boba ir sako:

– Kadangi tu manęs nenušovei, tai aš tau atvedžiau paukščius.
 Tai matome, kad ragana už gerą darbą atvedė paukščius.

Žmogus mėgdžioja gyvūnų veiksmus tomis pačiomis aplinkybėmis

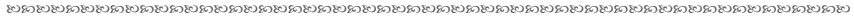
46. Žmogus miegojo visą žiemą

Ėjo toksai elgeta elgetaudamas ir užėjo pas vieną šeimnininką prašytis į nakvynę, bet kai tas nepriėmė, tai jis nuėjo ir atsigulė. Krepšius pasidėjo ant šieno kupetos, kuri kieme buvo sukrauta žiemai. Dabar jįsai anksti iš ryto pabudo ir žiūri aplink. Žiūri, kad visokie vabalėliai, kai tik prisiartina prie tokios žolės, taip ir dingsta nežinia kur. Dabar jįsai mąsto: „Kas tai būtų?“ Jis irgi taip pamėginsias daryti, žiūrėsias, kas bus. Jis ėmė ir prikišo nosį prie tos žolelės ir pauostė. Vos spėjo tai padaryti, kaip ėmė ir nunėrė skradžiai kupetą.

Tie žmonės atsikėlė, žiūri – krepšiai ant kupetos stovi, o daugiau nieko nėra. Tai pavasarį, baigiant šieną, ogi šeimnininkas randa tą elgetą susirietusį į mazgą bemiegantį kupetos viduryje. Mat, ir jis, vyras, nelyginant koks vabalėlis, pramiegojo per žiemą.

47. Žmogus žiemojo su žalčiais

Tėvai pasakojo, kad vieną kartą žiemą čia žmogus paklydo ir įkrito į tokią duobę, kurioje buvo daug visokių gyvūnų: žalčių, gyvačių, varlių, driežų ir kitų. Duobės viduryje buvo akmuo. Tos būtybės žmogui nieko blogo nedarė: visos laižė tą akmenį, o į jį žiūrėjo ir rodė, kad ir jis laižytų. Žmogus irgi palaižė akmenį ir duobėje pragyveno iki pavasario. Pavasarį visi išlipo iš duobės, joje liko tik storiausias žaltys ir žmogus. Dievas davė taip, kad žaltys susisuko ir pavirto laiptais. Kiti gyvūnai iš viršaus žiūrėjo, ar jis pakels. Ir žmogus išlipo, padėkojo ir grįžo namo.

išgulėti paparčiuose, tai rasi papartį ir viską sužinosi. Sakydavo, kad tas žiniuonis visą naktį išgulėjo paparčiuose, tai viską ir žino.

51. *Dvaras už paparčio žiedą*

Vieną kartą toks žmogus švento Jono naktį ėjo ieškoti paparčio žiedo. Anas pasiėmė drobulę, žvakę, krapylą ir švęsto vandens. Apsibrėžė degančia žvake didelį ratą, patiesė drobulę, pasiėmė į rankas krapylą su švęstu vandeniu ir laukė. Dvyliktą valandą jis pamatė visokių velnių, visokių baidyklų, bet jis anų nebijojo, nes anos negalėjo pereiti užbrėžto rato. Paskiau jis rado tą žiedą ir paliko dideliai [*labai*] mandras. Tai sužinojęs, vienas ponas davė anam didelį dvarą už tą žiedą. Ir po to tas žmogus verkė – daugiau nebežinojo.

52. *Kaip galima gauti paparčio žiedą*

Švento Jono naktį papartis žydi. Kas nori tą žiedą gauti, reikia nueiti į mišką, į papartyną, taip, kad nė šunų lojimo, nė gaidžio balso nesigirdėtų. Ten papartyne [reikia] paskleisti ant žemės šilkinę skepetėlę ir grabnyčios žvake apibrėžti aplinkui ratą ant žemės ir ore tokį pat ratą. Tame rate prie skepetėlės sėdėti. Naktį pradės visokios baidyklės vaidentis, visokiais balsais šaukti, cypti, bet per apibrėžtąjį ratą nepereis. Kas pabūgęs norėtų pabėgti, išėjęs iš rato nebeliks gyvas. O rate sulaukęs dvyliktos nakties, pamatys papartį pražystant. Ir jo žiedas nukris ant paskleistos skepetėlės. Sulaukus ausros, paparčio žiedą pasikišti sau po dešinės rankos nagu ar odą prasipjovus pasikišti. Tuomet viską, viską, kas tik yra pasaulyje, žinosi ir kitiems pasakysi.

ŽMOGUS ELGIASI NETEISINGAI

Žmogus priartėja prie pavojingo gyvūno

53. Žmogus nuėjo prie negyvos kumelės

Senų senovėje, kai, sako, vaidendavosi, tai vieną kartą buvo susirinkimas. Tai vienas apysenis žmogus sako:

– Suteamus aš nueisiu į klojimą, – mat, tame klojime vaidenosi.

Tai tas žmogus sakė nueisiąs. O ten buvo kaimyno išmesta lauk nudvėsusi ir nulupta oda kumelė. Tai jis ir nuėjo į klojimą. Jaujoje buvo linai, tai jis nuėjo į klojimą. Girdi, kad kažkas per gruodą puotu-puotu ateina. Mat, tada buvo pašalę. Tai tas žmogus įlindo į jaują. Ten buvo septynios lovos linų. Tai jis įlindo į jaują ir lindo per linus. Ir girdi, kad ateina jau per daržinę ta pati kumelė, tai ir lindo per linus. Jis kasasi, kasasi, ir ta kumelė prie jo kasasi. Vyrai nesulaukę bėgo žiūrėti. [Kumelė] jau baigė per paskutinę [linų] lovą kastis. Kai vyrai įėjo, ta kumelė iš jaujos išbėgo: pamatė, kad daug žmonių. Ji griuvo klojime negyva – išvilko dvėseną iš klojimo.

Tai buvo seniai, bet teisybė!

Žmogus kontaktuoja su pavojingu gyvūnu / gamtos jėga / mitine būtybe

54. Arklio griaučiai atėjo į talką

Kartą moterys, eidamos į talką, pamatė šalia kelio gulinčius arklio griaučius. Jos juokaudamos pavadino juos į talką. Bet, žinoma, griaučiai nieko neatsakė. Talka buvo didelė, darbo buvo taip pat daug. Teko dirbti iki dvyliktos

valandos. Dvyliką valandą kažkas pasibeldė į duris ir įėjo griaučiai. Žmonės labai išsigando. Sugiedojus gaidžiui, arklio griaučiai prapuolė.

55. *Kumelė prašė darbo*

Senovėje, kada mergos eidavo vakarauti, viena merga, eidama pas ūkininką, rado patvoryje gulinčią pastipusią kumelę. Sako:

– Kumelėle, eiva vakarauti!

Šita kumelė pakilusi – paskui tą mergą. Ta merga į stubą – ir kumelė paskui. Atsisėdo už stalo, sako:

– Duokit darbo!

Bet ta šeimininkė nepaika buvo – atnešė drobulę, sako:

– Padaryk, kumelėle, į sėmenis vėl taip, kaip buvo jos, ir pasėk.

Bet tuojau ta laumė supasė drobulę į valaknus, valaknus – į linus ir t. t. Ir tik kad būtų gaidys neužgiedojęs, ji būtų padariusi į sėmenis irėjusi sėti.

56. *Žmogus pakvietė šaltį Kūčių vakarienei*

Vienas žmogus išbėgęs (o buvę labai šalta) ir šaukiąs:

– Šalti, šalti, eik Kūčių [vakarienės] valgyti!

– Kai aš ateisiu, tai tavo vieno darbininko nebus!

Tas išeina ir žiūri, kad jo arklio nebesą.

57. *Žmogus susijuosė vėjo ryšiu*

Sykį vienas berniukas, į prievolę eidamas arklių ganyti, atrado vieškely pan-tį. Jis, tą pantį pasiėmęs, aplink pilvą apsirišo ir užmezgė. Vos tik tai padarė, pagriebė jį viesulas, ir, iškėlęs į orą, pradėjo su juo suk-tis. Šiam berniukui laimė buvo, kad viesulas, galą nešęs, jį už medžio užkliudė. Čia tas pantis atsimezgė ir berniukas nukrito ant žemės, bet nieko nesusižeidė. Kai atsigavo, jis to pančio ieškojo, bet neberado. Sako, būk tai [kad] vėjo ryšys buvęs, bet tas vaikas, subrėškus esant, jo nepažinęs, nes tokie pančiai esą nei iš linų, nei iš kanapių, nei vyti, nei suk-ti – tik vėjo ryšiai.

58. *Žmogus atsiliepė į baidyklės ūkčiojimą*

Vienas šeimininkas su bernu pjovė savo pievą per dieną. O kada vakaras atėjo, tas šeimininkas ėjo namo pas pačią, o savo berną vieną nakčiai pievoje paliko. O bernas ką darys vienas pasilikęs? Susikūrė ugnį, atsišildė barščius prie ugnies, duonos turi maiše ir valgo sau vakarienę. Bet jam vienam beval-gant vakarienę, pasigirdo toli girioje šaukiant:

– Vu, vu!

O tas bernas turėjo tą būdą vis atsiliepti, kai kas kur šaukia. Taip ir dabar neiškentė neatsiliepęs, šaukė:

– Vu, vu!

O kas kartą arčiau šaukė, o jis vis atsiliepia: „Vu!“ O kad visiškai netoli per girią jau ateina, tai duona, jo maiše būdama, atsiliepė, sakydama:

– Dėk mane į ašotį ir kaisk mane prie ugnies, o pats bėk sau slėptis, kad tavęs nerastų. Nes tau bus mirtis: ko tu naktį vis šūkauji.

Tas bernas taip ir padarė: duoną įdėjęs į ašotį ir pastatęs prie ugnies. Ir žiūri per krūmų tankumyną, kur mato nuo ugnies šviesa, kas ateis pas ugnį. O kada netoli ugnies sušuko baidyklė, tada duona prikaista prie ugnies, atsiliepė:

– Vu, vu!

O kada atėjo prie ugnies ta baidyklė, ji buvo tokia: pati kaip žaiginys, kepurė kaip bragas [*kupeta*], barzda kaip diselys [*dišlius*], peisokai [*žandenos*] kaip lušninkai [*kibiro renkenos*], akys išvirtusios ant viršaus kaip sagos, nosis kaip gudo dūdos, pats visas baltas kaip sūris. Ta dabar baidyklė klausia duonos:

– Ko tu šauki naktį?

– O tu ko šauki?

– Aš esu siela, be laiko išėjusi iš pasaulio, o dabar vietos neturiu nei danguje, nei pragare, nei skaistytkloje. Turiu baidykle būti, kol paskirtas laikas pasibaigs. O tu ko naktį šūkauji?

– Šeimininkas parėjo namo, mane prikaitė prie ugnies. Aš šaukiu, kad kas man pagelbėtų.

Tada baidyklė šmukšt ranka atitraukė nuo ugnies ir įsakė duonai, kad ji daugiau naktimis niekada nešūkautų. Ir nuėjo savo keliu, pasisukusi į girią. O tas bernas, kuris taip matė, tokį išgastį turėjo, per naktį tame krūme drebėjo, atminęs tą tos baisios baidyklės matymą. O rytojaus dieną, kai ano šeimininkas atėjo iš namų, tai tas bernas nusigandęs viską apsakė, kaip jam atsitiko tą naktį.

Nuo tos dienos tas šeimininkas su savo bernu permainė savo gyvenimą: kad tiktai vakaras, tada ar važiuos, ar jos, ar pėsčias eis, tai vis patylomis darys. Ar melsis, ar ką gerą mąstys, o šaukimo ir triukšmo, ir švilpimo saugodavosi ir vaikus savo mokindavo, kad naktimis nešūkautų ir nešvilptų, nes draudžiama taip daryti. O kad kadaise pakliūvi į žmonių draugyste, tai tada ne vienas esi, bet būryje žmonių, tada gali dainuoti, triukšmauti ir šūkauti. O vienam taip daryti naktį niekada negalima. O taip mokino savo vaikus tas

šeimininkas ir tas bernas. Bernas, kol gyvas buvo pasaulyje, tarnavo pas tą savo šeimininką ir darė vis atmindamas tą baisią baidyklę, kurią gavo matyti naktį. Niekados neužmiršo, kol numirė.

Žmogus neatsargiai naudoja nepažįstamą priemonę

59. Žmogus papūtė vėjo dūdelę

Labai dažnai pūsdavęs vakaris vėjas ir vieno žmogaus visus stogus sušiaušęs, suardęs. Jam taip įsipyko ir jis nuėjęs ieškoti paties vėjo. Ėjęs, ėjęs ir pamarėje radęs seną, seną seneliuką ir labai suplyšusį: visas skarmaluotas ir net be kelnių. Jis turėjęs dūdelę pūstelti. Ir kai jis kur atsukęs papučias, tai viskas linksta, šiaušiasi. Žmogus sakąs:

– Mažiau pūšk, nepūšk taip labai – man visus stogus apdraskei. Duok, aš tau parodysiu, kaip reikia pūsti.

Senelis padavęs ir sakąs:

– Tik tu nepadaugink, kad ir mane tu mokai!

Kai žmogus papūtė, vėjas sakąs:

– Tu padauginai pūsti, žiūrėk – tavo trobos pargriuvo. Tu mane mokei, o pats dar nemoki.

Žmogus parėjęs namo ir radęs trobas vėjo sugriautas. Pastatęs naujas.

Kartą jo duktė einanti karves pamelžusi, o vakaris vėjas nutaškęs pieną. O vakaris pūtęs. Ji iš tėvo girdėjusi, kad jis suplyšęs, net be kelnių, supyko ir sako:

– Ak tu, vėjau bekelni! Tu suplyšėli, kam tu taip puti?!

Kai vėjas papūtęs kitą kartą, tai [ji] ėmusi ir pargriuvusi, visą pieną išliejusi. Nuėjusi pasiskundė tėvui. Tėvas sakąs:

– Nereikia ant jo pykti ir bartis. Jis ir daugiau gali padaryti.

Vakaris vėjas pučia siaurą dūdelę ir lengvu kvapu, žiemys – storesnę ir šaltu kvapu, o rytys – smagesnę ir sausu [kvapu]. Berods, vėjai esą ir broliai.

60. Viesulas – tai piktoji dvasia

Viesulas – tai pikta dvasia: verčia trobas, medžius ir žmones laužo. Kuomet pamatai viesulą lekiant, tai, norint jį sustabdyti, reikia spjaudyti į jį ir šaukti:

„Vištašūdis! Meškašūdis! Kiaulašūdis! – ir taip per tris kartus. Bet jeigu pirma viesulas supyksta, tai ir suplėšo tokį žmogų: pirm iškelia jį į orą, o paskui trenkia į žemę ir susuka.

Žmogui nepavyksta išvengti pavojingos situacijos

61. Senis žuvo gelbėdamas karvę

Seniau žmonės švento Jurgio išvakarėse turėdavo nešti bažnyčion dovanų. Daugiausia nešdavo ūkininkai. Viename sodžiuje gyveno seniukas, kuris turėjo margą karvę. Vienais metais jis sumanė nenešti bažnyčion dovanų ir, pasiėmęs kirvį, išėjo miškan. Ten jis išgirdo, kad šventas Jurgis liepia vilkui papjauti jo margą karvę. Senis be dvasios parlėkė namo, nujuodino savo karvę ir žiūri, ką vilkas darys. Vilkas atbėgęs nerado tos karvės, kurią jam buvo liepta papjauti, ir, nieko nepešęs, pardūlino atgal.

Taip tas senis apgaudinėjo vilką trejus metus. Ketvirtais metais senis girdi, kad šventas Jurgis liepia papjauti jį patį. Senis užsidarinėjo langines, užsklendė duris ir laukia vilko. Vilkas pabėgiojo aplink senio trobą ir nulėkė miškan. Bet senis vis bijojo ir nosį iškišti pro duris.

Tuo metu susirgo vieno dvarininko duktė. Kadangi tas senis buvo šioks toks šundaktaris, tai tarnas, pono atsiųstas, turėjo jį parvežti pas ligonę. Senis įlipo karieton. Tarnas jį užrakino ir veža. Žiūri – keliu eina labai graži mergaitė ir šlubuoja. Privažiavus karietai, ji ėmė prašyti pavėžėti nors iki dvaro. Tarnas ją įleido karieton pas senį ir atvažiavo dvaran. Kai atrakino karietą, tai iš jos iššoko vilkas, o senis gulėjo papjautas.

Tokiu būdu vargšas senelis baigė savo gyvenimą.

Žmogus kenkia gyvūnui / gamtos jėgai

62. Karvė už nužudytą žaltį

Pas kažkokį ūkininką buvęs bernas. Tuose namuose gyvenę ir žalčiai. Bernas gyveno su žalčiais labai didelį santaikoj. Naktį bernas pajutęs, jog šalia jo

guli žaltys, paėmęs ir užmušęs. Ryto metą ūkininkas radęs tvarte negyvą karvę. Sako, tai kiti žalčiai atkeršijo.

63. Kerštas už nužudytą gyvatę

Žmogus važiavo rugių [parvežti] ir rado po pėdu tą odziną [*gyvatę*], ir užmušė. Tik toji pasakė, bet tik gudiškai:

– *Skaži domovoj, čto niema snopovoj.* [Pasakyk naminei, kad nėra pėdinės.]

Na, ir tas žmogus atvažiavo, sėdo pietauti. Pietauja ir sako:

– Kas čia yra, kad užmušiau gyvatę, ir toji kalbėjo, bet gudiškai: *Skaži domovoj, čto nema snopovoj.*

Na, ir iš kampo išlindo gyvatė ir įkando tam žmogui. Žmogus ir pamirė. Tai čia taip pasakojo.

64. Nepavyko pagrobti angies vainiko

Kitąsyk vyras ėjęs į girią grėbliakočių pasipjauti ir atradęs angių šeimą – į kamuolį susivijusi ir besiraitanti. Tarpais iš tos krūvos pasirodė angis balta kaip tošis, apie buožę žibėjo vainikas iš brangiausių žemčiūgų, o tai buvęs angių karalius. Jis, panūdęs to vainiko, griebts tam žalčiui nuplėšti. Akimoju angys subruzdo, o vyras nusigandęs bėgo kaip galėjo. Giliukas [*laimė / gerai*], kad jis bėgdamas klumpes pametė, ant kurių anos puldamos nesuskubo pavyti.

65. Gyvatė įgėlė vainiko pagrobėją

Pasakoja, kad kadaise per Apreiškimą gyvatės ridinėjo aukso vainiką. Vienas vaikas apie tai sužinojo, sėdo ant arklio ir atėjo į mišką, kur tos gyvatės ridinėja vainiką. Jis susuko šiaudų ritinį, uždegė ir parideno gyvatėms. Tos gyvatės manė, kad čia jų vainikas, tai vijosi tą ritinį. O tas vaikas pagriebė tą gyvačių vainiką, sėdo ant arklio – ir namo. Gyvatės vijosi, bet nepavijo.

Kai jis parjojo namo, pasakė:

– Ačiū tau, arkleli, kad tu mane nuo jų išnešei.

Bet tas arklys pakėlė uodegą – iš ten išlindo gyvatė. Ji įgėlė tą vaiką, jis tuoj pat mirė. Jeigu jis būtų padėkojęs Dievui, o ne arkliui, gal taip nebūtų atsitikę.

66. Saulė verkia užmuštos gyvatės

Sako: gyvatę tik užmušus reikia ją mesti į pavėsį, kur saulė neužgina. Kad saulė mato, tai verkia gyvatės.

67. *Negalima naikinti gyvačių*

Kai piemuo ganė bandą, jis visą laiką rinko gyvates ir mėtė jas į skruzdėlyną, kad skruzdėlės suėstų. Kai kartą rytą jis mėtė gyvates, nežinia iš kur atšliaužė didelė gyvatė su karūna ir puolė piemenį. Piemuo ėmė bėgti, o gyvatė ėmė jį vytis. Piemuo bėgo per mišką, sutiko senelį. Senelis paklausė, kodėl jis taip greitai bėga. Piemuo jam pasakė. Senelis ištraukė lazdelę ir ja pamojavo – gyvatė dingo. Senelis liepė piemeniui daugiau nenaikinti gyvačių ir nuėjo savo keliu.

68. *Išgąsdinto vilko kerštas*

Anksti rytą vienas žmogus ėjo grybauti. Nieko su savimi neturėjo, tik krepšėlį. Eina mišku ir mato, kad priekyje kažkas nuo žemės pasikelia ir prigula, ir vėl taip, ir vėl. Prieina arčiau ir mato, kad vilkas prideda ausį prie žemės ir klauso, kur piemenys išginė ganyti gyvulius. Žmogus vilką mato, o vilkas nemato. Žmogus neturėjo kuo pabaidyti, tai sviedė vilkui krepšėlį. Vilkas labai nusigando, tai kad šoko aukštyn! Labai aukštai pašoko, nubėgo. Bet žmogus sugalvojo, kad čia gali būti blogai, tai ėmė ir įlipo į medį. Kiek palaukus atėjo vilkas, rado krepšėlį. Tai krepšėlį į mažiausius skutelius sudraskė. Kai sudraskė krepšėlį, tai vilkas nuėjo miškan, o žmogus nulipęs – namo.

69. *Avelės galva išgąščio vietoje*

Seniukas ėjo anksti į bažnyčią, į rarotines [pamaldas] ir miške prie takiuko rado gulintį vilką. Adventas, prieš Kalėdas, mat. Tai jis įsidrąsinęs (lazdelę turėjo) – sušėrė gerai [vilkui] per kojas. Tai jis kaip šoko, tai jam ir akis užspyrė samanomis. Ir nubėgo. Na, senis išbuvo per dieną. Jau po pietų grįždamas atgal namo, žiūri – toje vietoje stovi jo aviotės galva. Kaip tik jo aviotės. Seniokas dar nenorėjo tikėti. Parėjo namo – nėra aviotės.

70. *Išgąsdintas vilkas atgąsdino*

Man mama poryjo [*pasakojo*]. Reiškia, nuėjo jos mama jau grikių rauti. Ir su ta savo mergaite. Na, ir anos rauna grikius. O ten vilkas sėdi krūmuose. Žiūri anas prieš saulę, sėdi ir draskosi. Na, ir ta mergaitė ėmė akmenį ir šitam vilkui kaip davė tiesiai galvon! Ir tas vilkas nulėkė. Ten moteris trise buvo, kaimynės. Rauna tuos grikius ir verkia visos, sako:

– Dar anas vakare atgąsdins, tas vilkas. Atgąsdins!

Na, jau vakare eina namo, tą mergaitę pastatė priekyje tos kaimynės.

Tai tas vilkas iš krūmų kaip šoko, kaip davė koja užlėkęs iš priekio! Pargriuvo visos. Pargriuvo. Tada pasikėlė – nei vilko, nieko. Na, ir po to ta mergaitė apsirgo, vos nenumirė. Štai! Tiesa! Jei vilką pagąsdinsi, tai jis atgąsdins.

71. Žmogus sužalojo vilkiuką

Kur tas buvo, nežinau. Ažėnų kaimo gyventojas rado miške mažus vilkiukus. Tai ėmė vieną vilkiuką pagavo ir visas keturias kojukes prikaldė vinimis prie lentelės. Na, taip ir paliko vilkiuką. O tas žmogus turėjo septynias avelės. Tai iš nakties rado visas avelės vilkų papjautas.

72. Bernas metė peilį į sūkurį

Bernas arė lauką ir atsisėdo pavalgyti pietus. Bevalgydamas pamatė, kad per lauką slenka toks žemės sūkurys. Jis galvojo: „Kad neužėitų prie manęs: apneš žemėmis“. O sūkurys tiesiai prie jo! Įpykęs jis paėmė peilį ir metė į tą sūkurį. O paskui, kai sūkurys nuėjo, ėmė ieškoti – nebėra peilio.

Žiemą nuvažiavo į Rygą su [linų] kūliais. Pardavė kūlius, jau ruošiasi eiti apsipirkti. Prieina toks ponaitis, vokietukas, išima peilį, sako:

– Ar tavo tas peilis?

Sako:

– Mano.

– Žinai ką – daugiau taip nemėtyk, kai aš važiuosiu. Matai, tavo peilis man tiesiai palei ausį įsmigo.

73. Vėjas pašvirkštė

Kartą žmogus vežė šieną. Ir šoko vėjas, ir ėmė šieną nešioti. Žmogus užpykęs sviedė peilį ir pradūrė vėjui šoną.

Visiems [kaimynams] išdžiūvo javai, o jam ir vėjas nepučia, ir nieko nedžiovina. Jam nurodė trobelę, kur vėjas gyvena, ir jis nuėjo į jį. Ir tarė:

– Kodėl visiems puti, o man ne?

Vėjas parodė šoną ir tarė:

– Kam aš tau pūsiu, kad tu man šoną pradūrei!

Žmogus ėmė atsiprašinėti vėjo ir prašyti:

– Būk geras ir man papūsk, padžiovink.

Vėjas tarė:

– Na, aš tik pašvirkšiu švirkštuku.

Žmogus pareina – ogi visos trobos išvartytos.

77. *Mergaitė mėnulyje*

Vieną kartą ėjo vakare, jau vilkdujoj [*prieblandoje, temstant*], vėl vandens iš to paties šulinio. Ir taip jau buvo pati mėnesio pilnatis, šviesu, gražu. O ta merga jau savo kibirą nuskandinusi šulinyje, todėl kad pasaitas buvo nustumęs. Ana, graibydama po vandenį kibirą, savo rūstybėje purkšti kaip katė prieš darganą pradėjo. Perpyko ant kibiro, barė dangaus mėnesį, kad anas neaiškiai tešviečia į šulinį. O kad ji, į mėnesį žiūrėdama, ištarė tuos žodžius, sakydama:

– Ak, tas mano užpakalis geriau gali šviesti nekaip tas visas mėnuo, kuris žiba danguje!

O kai ji taip ištarė tuos žodžius, taip toj valandoj [*tą valandą*] aną mėnuo pagavo su kibirais ir naščiais nuo šulinio pas save, sakydamas taip:

– Na, kad taip tavo užpakalis yra šviesesnis už mane, na, tegul dabar šviečia su manimi drauge, kaip aš šviečiu per visus jau amžius!

Ir taip tą mergą mėnuo pagavo pas save ir pasistatė sau į pat vidurį su kibirais ir naščiais. Ir kurie šiandien senieji mūsų žemaičiai pasako ir vienas kitam rodo mėnesyje, kas yra ten, kad ten merga stovinti už bausmę.

78. *Baudžiami kregždžių lizdų ardytojai*

Kregždė apgynė žmogų nuo žalčio. Kai kregždė atskrenda ir sulipdo gūžtelę, tai ženklas, kad tie namai nedegs. Kas kregždės lizdelį išdrasko, tai kregždė išskrenda laukan, susiieško žariją, atneša, ikiša dangtin ir uždega. Tą žmogų ji apleidžia dujomis ir ant jo burnos pradeda augti šlakai – strazdanos.

79. *Nušovė gandra – prarado sėkmę medžioklėje*

Vienam medžiotojui labai sekėsi medžioklėje. Kur tik jis nueidavo, visada sumedžiodavo. Kartą jis sumanė nušauti gandra. Netoliese gandraus gaudė varles. Medžiotojas prisidėjo šautuvą [*prie peties*] ir iššovė. Po to, kai nušovė gandra, jis negalėjo sumedžioti jokio žvėrelio ar paukščio. Matai, jis užmušė savo laimę, todėl jam nesisekė.

80. *Gandro kerštas*

Atsirado toks išdykęs vaikas, kuris išdraskė gandro lizdą ir vaikus išmetė. Kartą pamatė, kad atskrido gandra ir turi snape nuodėgulį. Tą nuodėgulį padėjo ant to klojimo stogo, kur buvo jo lizdas. Užsidegė klojimas, o nuo to klojimo užsidegė daugiau trobų. Ir nuo to klojimo sudegė kone pusė kaimo.

Žmogui nepavyksta pasinaudoti silpna objekto apsauga

85. Žuvų sargas

Už Zarasų yra kaimas Bachmatai. Netoli to kaimo yra ežeriokas Šauliukas. Jeigu kas eina į Šauliuką žvejoti, reikia kalbėti tyliai: „Einame žuvauti į Šauliuką“, – tai pagaus žuvų. O jei garsiai kalba vienas kitam, tai jau nepagaus.

Kartą netoli Šauliuko kaime buvo vakarėlis. Per vakarėlį kažkas ant Šauliuko žuvavo. Ir kad pagavo žuvų! Buvo arti pilno laivo. Tie žvejai iš karto negalėjo žuvų parnešti namo. Nunešė kiek žuvų namo ir vėl eina prie ežero. Eidami žuvų ir užėjo vakarėlin. Užėję sako:

– Jūs čia šokate, o mes tiek daug žuvų pagavom Šauliuke!

Tik po tų žodžių kad davėsi visos malkos nuo krosnies žemėn! O kai jie nuėjo prie ežero paimti žuvų, tai rado tuščią laivą. Visos žuvys iš laivo išpiltos ežeran – jų visai nerado.

Žmogui nepavyksta stebėti gyvūnų / gamtos jėgų veiksmus

86. Gyvulių kalba

Kitąsyk šnekėdavę senieji žmonės, kad gyvuliai šneka Kūčių vakare. Vienas žmogus eis klausytis. Kūčių vakare pašėrė gyvulius, pats pasislėpė stalde [tvarte] ir klausosi. Karvės ėda, ėda, viena kitai ir sako:

– Ėskim, Ėskim paskutinį sykį nuo savo šeimininko – jis daugiau mūsų nebešers.

Jis įlekia prie arklių, arkliai tą patį šneka:

– Ėskim, Ėskim paskutinį sykį nuo savo šeimininko – jis daugiau mūsų nebešers.

Persigando baisiai tas žmogus, parėjo namo, susirgo ir mirė.

87. Stebėtoją paskyrė vilkui

Sako, kitą kartą vienas žmogus ėjęs vakaro laiku per mišką ir pamatęs vilkų būrį ateinant. Šis tuoj ir įlipęs į medį, į pačią viršūnę. Vilkai ten netoli ir sustoję į eilę ant vieno keliuko. Atbėgę dar daugybė vilkų ir visi sustoję į eilę

pagal abi puses keliuko. Ant galo atjojęs seniukas širmu arklui ir pririšęs arklį prie medžio, pats ėjęs per vilkų tarpą ir, iš kišenės pasiimdamas baltos druskos, sėjęs vilkams į dantis nueidamas ir sugrįždamas, o vilkai tiktai kalą dantimis. (Kaip mėnesiena šviesi, žmogus aiškiai galįs matyti.)

Daugiau, kai druską išsėjęs, vėl laiminęs vilkus, sakinėdamas, ką katram reik pjauti. Vienam liepęs vieną mėnesį senus pančius ėsti, kitam arkliamėšlius, kitam šį, kitam tą ir t. t., o tam paskutiniam pasakęs:

– Tau tai reikia suėsti tą, kas ten tame medyje klausosi.

Tas vilks ir priejęs prie to medžio ir sėdįs, laukia išlipant. Kai vilkai išbėgiojo, senukas pasiėmęs savo arklį ir nujojęs. (Sako, kad tai buvęs šventas Jurgis, gyvulių ir žvėrių globėjas.)

O tas [vilkas] laukęs, kol saulė pradėjo tekėti ir kiti žmonės vaikštinėti, tai ir nubėgęs, o tas žmogus išlipęs ir parėjęs namo su išgąščiu.

Nuo to karto labai saugojęsis, kad vilko nesutiktų. Vieną kartą jojęs į arklininkus, o arklininkų buvę kokio dešimties. Tai jis pačiam vidury atsigulęs, ir užmigę visi. Na, rytą kai sukilę, tai to žmogaus neberadę, tiktai vieną ranką ir vieną koją dėl ženklų, kad vilkas yra jį suėdęs. O iš visų dešimties vyrų nė vienas to neįtępęs.

Visa.

88. *Žiūrėjęs į viesulą žmogus žuvo*

Viesului sukantis velniukai vestuves kelia. Juos tąsyk galima per išverstą rankovę pamatyti. Vienas žmogus, sako, taip pažiūrėjęs. Mato: velniukai susiėmę šoka. Bet paskui už tai tam žmogui, sako, sprandą nusukę.

89. *Viesulas eina – bus derlingi metai*

Viesulą seniau žmonės vadindavo derliaus tekniu. Jei per metus jis dažniau pasirodo, pasikelia, būna derlingi metai. Žmonės sakydavo:

– Šįmet bus geras derlius.

Jei viesulas staiga pakyla, reiškia – velnias eina pietauti.

Žmogus neatidžiai saugo svarbų objektą

90. *Nei batų, nei žiedo*

Senoviniu laiku skerdžius pametė gyvulį ir nuėjo į krūmus ieškoti. Ir staiga jam papuolė paparčio žiedas į vyžą. Paėjo toliau – kad žino, kur jo tas veršiuokas!

Greitai atsirado ir velnias. Sako:

– Pamainykim batus į vyžas!

Sutiko skerdžius. Nusiauna tą vyžą, o velnias – už paparčio žiedo! Užsijuokė ir su tuo žiedu pabėgo.

Žmogus sulaužo paprotį

91. *Atsikėlė kumelės kaulai*

Pas vieną ūkininką buvo nusprogusi kumelė už jaujos. Ateidavo vilkai kaulų graužti. Tas ūkininkas eidavo stebėti vilko nušauti. Sykį nuėjo stebėti šventą vakarą. Atlėkė vilkas kaulų graužti, tas trakšt ir šovė. Vilkas nubėgo, o tie kaulai prišalę brakšt, brakšt ir keliasi, ir eina tiesiai į klotimą. Tas žmogus išsigandęs užsirišo duris rožiniu, pats palenda jaujoj po pečiaus. Tie kaulai, draskydami duris, žvengia hi hi hi hi! Tas žmogus išlindo pro langą, lekia gryčion išsigandęs. Paskui jis ilgai sirgo ir nebėjo saugoti vilko.

92. *Kiškiiai nubaudė medžiotoją*

Vieną kartą medžiotojas po Kūčių vakarienės nuėjęs į klotimą (mat, klotime buvo jauja) ir pro jaujos langelį tykojo kiškių. Jis anksčiau buvo radęs pėdas ir tikėjosi nušauti kiškį. Kiek pabuvęs, jis pamatė, kad atbėga kiškis. Kiškis greitai pribėgo prie pašalės ir pašale nubėgo už klotimo kertės. Ir medžiotojas negalėjo jo nušauti. Netrukus atbėgo ir kitas, ir trečias... Ir visi tuo pačiu keliu, o medžiotojas negali jų nei šauti, nei matyti, kur jie bėga. Tada medžiotojas sumanė pažiūrėti, kur tie kiškiai pasideda. Jis paėmė ir iškišo galvą pro langelį. Kai tik iškišo, tuoj kas kapt jam už galvos – neleidžia. Žmogus ir taip mėgina, ir taip, bet neleidžia ir galas. Žmogus kaip trauks įsismaginęs ir įtraukė [galvą]. Parbėgęs namo žiūri, kad visa oda nuo galvos numauta.

Rytojaus rytą nueina prie jaujos ir ten neranda nei kiškio pėdų, nei galvos odos.

93. *Dvi voverės vietoj vienos*

Vieną sykį sekmadienį, dvyliką valandą, medžiojo keturi vyrai. Jie pamatė arti voverę, visi pradėjo šaudyti. Šaudė, šaudė, ir vis tos voveries nenušauja. Paskiau vienas jų taip arti priėjo, kad šautuvą prie pat jos prikišo. Kai šovė, tai voverė į du gabalus perskilo. Kai tie gabalai nukrito ant žemės, tai pasidarė dvi voverys ir vėl aplink juos laksto. Visi keturi vyrai labai nusigando ir pardūmė namo.

94. *Žaltys ant mergaitės kaklo*

Uogavo dvi mergos šventą dieną dvyliką valandą. Uogaudamos kalbėjosi, ką jos, pardavusios [uogas], pirkšiančios. Viena sako, kad rožinį. O antra sako:

– Kas iš to rožinio per puošmena! Geriau aš už tuos pinigus nusipirksiu karolius.

Kai tik [taip] pasakė, tuoj jai ant kaklo užsivyniojo žaltys. Kai jį šerdavo, tai gerai, o jei ne, tai tuojau kaklą grauždavo. O kai norėdavo replėmis nuimti, tai replės sutrupėdavo.

95. *Žaltys nubaudė mergaitę*

[Žmonės] pasakoja apie tai, kas čia atsitiko. Šventės dieną [mergaitės] uogavo. (Apie tai pasakojo mano tėvo senelė.) Tai viena pasakė:

– Mes neturime rinkti.

[Kita] sako:

– Aš randu tiek daug uogų! Šitiek uogų randu.

Tai, sako, žaltys užšoko, apsisuko aplink kaklą.

Mūsų krašte šitų žalčių niekur nėra, dabar gali rinkti uogas ar grybus – niekur nėra nei to žalčio, nei gyvatės.

96. *Nedėlia nubaudė verpėją*

Kitą kartą šeimininkė vakare iš šeštadienio į sekmadienį ilgai verpdavusi. Vieną kartą atėjusi elgeta, išprašiusi į nakvynę. Šeimininkė nuvedusi ją į klojimą ant šiaudų pergulėti. Tą vakarą nesulaukę, namiškiai saką: „Tai, mat, užsišneko su ta elgeta“. Rytą nesulaukdami eję į klojimą žiūrėti, atradę vidury kluono tą elgetą besėdint: šeimininkės visus kaulus sulaužiusi ir aplinkui save apsidėjusi. Ir pasakiusi:

– Aš esu nedėlia [*sekmadienis*]. Kad verpdama ji vis įtraukdavo į sekmadienio rytą, už tai aš sulaužiau jos kaulus.

Ir prapuolusi.

97. *Velnius atėjo pas audėją*

Dar vergijos laikais žmonės ponams darbus dirbdavo dieną, o sau, jei turėdavo, tai naktį. Taip viena moteriškė, sugrįžusi iš darbo, pradėjo austi savo audeklą. Ji audė per visą naktį, bet apie dvyliką valandą nakties paklebeno į duris ir įėjo kažkokia būtybė. Toji būtybė priėjo prie audėjos ir padėjo savo kojas ant audeklo. Moteriškė labai nusigando, nes jos kojos buvo kaip vištos. Ir ji suprato, kad tai velnius. Velnius jai sako:

– Ausk, ausk. Aš tau pusryčių atnešiu, – ir išėjo

Moteriškė likusi užsiraišiojo visas duris škaplieriais ir rožiniais. Pati palindusi pakrosnin pradėjo varinėti gaidį, kad jis užgiedotų, nes kai užgieda gaidys, visos šmėklos prapuolančios. Ji vis varinėja gaidį ir girdi: beldžiasi į duris, bet negali įeiti. Bet, patraukęs rožinius, priėjo prie kitų durų ir vėl beldžiasi. Jis visaipl laužo duris, bet įeiti negali. Moteriškai bevarinėjant gaidį, jis pragydo. Tada visos šmėklos prapuolusios. Rytą išėjusi į priemenę ji rado karstą. Ir jei gaidys būtų nesugiedojęs, tai velnius būtų ją pasmaugęs ir į karstą įdėjęs.

98. *Nedėlia sužalotu veidu*

Važiavo žmogus ir kelyje sutiko senį sudraskytu, suraižytu, sukruvintu, subjaurotu veidu, kuris prašė, kad tas pavėžintų. Žmogus sutiko. Kai senis įsisėdo į vežimą, žmogus jo klausia:

– Kodėl dabar tavo veidas taip sudarkytas, suraižytas, sukapotas, sudraskytas, kruvinas?

Senis jam atsakė:

– Matai, aš esu nedėlia [*sekmadienis*], tai tie, katrie sekmadienį dirba – skaldo malkas, drožia, pjausto – mano veidą taip ir supjausto, sudrasko, sukapoja.

Privažiavo vieną gyvenimą, senis jį vadina eiti į kiemą pasižiūrėti. Žmogus nueina. Ogi žiūri – ant skiedryno žmogus aukštelninkas guli, o į pilvą įkirstas kirvis. Žmogus nusigando, o senis jam paaiškino:

– Tai beržo kaladė, į kurią žmogus įkirtęs kirvį paliko šventai dienai.

Kieme stovėjo malkų vežimas, o žmogui atrodė, kad tenai buvo priraišyti vyrai. Nusivedė į vidų. Asloje draikėsi žarnos – tai naginių apartys [*raiščiai*], kurių prieš šventą dieną nesutvarkė. Šaukštai lakstė po aslą ieškodami

vienas kito, šaukdami: „Striuku buku, kur aš, kur tu?“ Senis paaiškino, kad tai netvarkinga moteriškė, kuri prieš šventą dieną neapsivalo trobos.

– Tai tie, kurie dirba šventą dieną, mano veidą taip ir sudarkė, – dar jam pasakė senis, išėjo lauk ir pranyko.

99. *Batsiuovys supjaustė batą*

Vienas batsiuovys siuvęs šventės vakarą. Jau visai sutemo, o jis siuvo labai gerus batus. Tik jam besiuvant kiaulė kyšt snukį pro langą. Anas tik brykšt peiliu per nosį! Greit užpūtė ugnį ir atsigulė. Rytą žiūri, kad batas perpjautas.

100. *Moteris skalbė Vėlių Velykose*

Viena moteris velėjo Didįjį penktadienį ir išgirdo iš ežero balsą šaukiant:

– Nevelėk Vėlių Velykose, nevelėk!

Šaukė vėlės.

101. *Žmogus maudėsi šventą dieną*

Pasakojo vienas senas žmogus, kad sykį žmogus šventą dieną nuėjęs į ežerą maudytis. Nusirengęs pradėjo plaukioti, pamatė atplaukiant baisią žuvį. Jau kai tik tokią nepaprastą žuvį pamatė, dar netoli nuo krašto buvo, tai jis pasiskubino laukan bėgti ant kranto. Toji žuvis jį vytis, bet pavyti nepasisekė. Tik paskui išgirdo balsą iš vandens:

– Tavo laimė, mano nelaimė: tau būtų daugiau nereikėję šventą dieną eiti mėginti vandenų.

Žmogus neištveria sunkių sąlygų

102. *Diemedžio žiedas prarastas*

Naktį prieš šventą Joną kas septinti metai žydi diemedis, bet jis turi turėti pumpurą. Vienas vaikinys sergėjo tą žiedą. Jis uždengė žemę aplink krūmą skepetomis, audeklu, o šermukšnio lazda (piktosios dvasios bijo šito medžio) apsibrėžė aplink save ratą, po nauju puodu užsidedė vaško žvakę – ir laukia pražydyti. Jam ėmė rodytis visokios baidyklės. Gaidžių giedojimas jau arti – ėmė rodytis visokios baidyklės. Štai atrodo, kad atvažiavo šieno vežimas ir virsta ant jo, bet jis nebėga. Rodėsi daugybė bjaurybių, jį net kankino, o jis

viską iškentė. Kai tos baidyklės dingo, prašvito. Jam atrodo, kad mergos jau melžia karves, piemenys gena bandas. Na, ir jis išėjo iš užbrėžto rato. Vos tik išėjo, gaidys kakariekū – ir viskas pasidarė taip, kaip buvo: sutemo. Ir žiedas prapuolė, nes visokie velniai jį saugo.

103. *Vyrai išsigando ugninio vežimo*

Trys vyrai susitarė miške stebėti, kol papartis pražydės, kad viską žinotų, būtų turtingi. Stebėjo ir laukė, kol pražydės papartis. Pradėjo rinktis visokie žvėrys, kokių tik pasaulyje yra. Vyrai nusigando, bet dar stebi. Paskui pamatė – atvažiuoja ugninis vežimas. Vyrai nusigando ir pabėgo.

104. *Žmogus virto gandrū*

Kitą kartą ponas Dievas padavęs Dzidoriui šikšninį maišą, pilną prikištą gyvačių, varlių, žiurkių ir visokių vabalų. Liepęs nunešti į upę ir paskandinti, tik pačiam neleido žiūrėti, kas ten yra. Dzidorius tuoj nunešęs pas upę, pasidėjęs ant kranto ir mąstąs: „Kaipgi aš nepasižiūrėjęs skandinsiu“. Tai kai tik atrišęs maišą, tuoj žiurkė išbėgusi. Šią pradėjęs gaudyti, tuo tarpu visos bjaurybės – gyvatės, varlės, kirminai – išbėgo iš maišo. Dzidorius liūdnas parėjęs namo. Ponas Dievas klausias:

– Ar paskandinai?

Dzidorius:

– Viskas išbėgo, nieko nesugavau.

Ponas Dievas pasakęs:

– Tai tu eik ir gaudyk juos per amžius.

Dzidorius pavirtęs į gužą [gandrą] ir šiandien tebegaudo po laukus, po balas savo paleistuosius gyvūnus.

*Žmogus nepripažįsta priklausomybės nuo gamtos jėgų /
visuomenės normų*

105. *Saulės pirtis atšalo*

Dvi mergaitės dirbo lauke; jos pavargo ir atsigulė pailsėti. Jos ilgai miegojo, o darbo daug liko. Mato, kad greitai naktis, tai jos prašė saulelę, kad ji nesileistų, kad jos suspėtų darbą užbaigti. Saulelė paklausė ir greitai nenusileido,

palaukė, kol jos baigs darbą. Kai baigė darbą, saulelė nusileido. Jos jau susiuošė eiti namo, jau sutemo naktis, kai jos tartum išgirdo tokį balsą:

– Kad jūs, mergelės, taip atšaltumėt, kaip mano pirtis atšalo!

Matai, saulė turėjo eiti į pirtį, bet mergaičių prašoma nenusileido ir nespėjo nueiti į pirtį – ta atšalo. Ir staiga tos mergaitės mirė.

106. *Žmogus pašiepė perkūną*

<...> Vienas žmogus pajuokavo griaudžiant. Jo pavardė buvo Norkūnas. Kai perkūnas griaudė, jis pašiepdamas pasakė:

– Aš Norkūnas, tu – perkūnas, mušk mane!

Tuo metu [perkūnas] trenkė ir jį užmušė.

107. *Žmogus žinojo savo mirties valandą*

Seniau žmonės žinojo mirties valandą. Bet kartą eina Dievas per žemę ir žiūri, kad žmogus tveria tvorą iš kiečių.

– Kodėl tvorą iš kiečių tveri? – klausia senelis [Dievas].

– Kad aš rytoj mirsiu.

Nuo to laiko Dievas atėmė mirties žinojimą.

108. *Žmogus uždegė mišką*

Seniau žmonės žinodavo savo mirties valandas. Todėl prieš mirtį niekuo nesirūpindavo, bet tik laukdavo mirties. Vieną kartą Dievas eina mišku ir pamatė trobelę. Iš tos trobelės išeina žmogus, išskėlė skiltuvu ugnies ir uždegė mišką. Kai miškas įdegė, tada žmogus pastatė vandens puodą.

– Ką čia veiki, žmogau?

Žmogus atsakė:

– Vandenį šildau.

Dievas vėl tarė:

– Tai sukurk ugnį ir šildyk, kam visą mišką naikini?

Žmogus atsakė:

– O ar man giminė kokia tas tavo miškas? Vis tiek aš rytoj mirsiu, tai kam man jo reikia?

Dievas pamąstė ir jam tarė:

– Na, jei taip, tai nuo šios valandos tu daugiau nebežinosi savo mirties valandos.

Praslinkus kiek laiko, eina Dievas tuo pat keliu ir mato tą patį žmogų ariant žemę ir medžius sodinant. Tada jis paklausė žmogaus:

– Kam tu tuos medžius sodini?

Žmogus atsakė:

– Išaugs miškas.

Dievas sako:

– O kam tau tas miškas? Tu jau labai senas ir gal greitai mirsi, savo miško nepamatęs.

Žmogus atsakė:

– O kas žino, gal ir negreitai?

– Matai, – tarė Dievas, – kaip gerai, kad nežinai iš anksto savo mirties, nes tas miškas gal bus naudingas tavo vaikams.

ŽMOGUS STEBI GAMTĄ

Žmogus stebi gyvūnų veiksmus

109. Žalčiai gyvena žmoniu namuose

Kadaise buvo daugybė žalčių, visose trobose jų buvo pilna po krosnimis. Sako: būdavo įpils į dubenį pieno vaikams, pastatys ant aslos – ir tuoj žaltys atšliauš iš pakrosnio prie to pieno palakti. Vaikas šaukštu taukšt žalčiui per kaktą – tas vėl cypdamas šliaužia į pakrosnį.

Žalčius [žmonės] paprastai krepšeliuose laikė.

110. Žaltys ištaisė savo klaidą

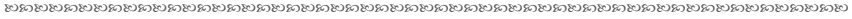
Pas vieną šeimnininką gyvena žaltys, kuris padėjo savo kiaušinius į batus. Šeimnininkui prireikė batų, tai jis padėjo kiaušinius į kitą vietą. Žaltys supyko ir užnuodijo pieną. Šeimnininkas sugrįžo ir kiaušinius vėl sudėjo į batus. Tai pamatęs, žaltys išliejo pieną, kad žmonės juo nenusinuodytų.

111. Žaltys ištraukė rupūžės kraują

Sykį šlėktos sugulė asloj [*ant suplūkto molio grindų*], kur prisinešė daug šiaudų. O rytą visi sukilo, tik vienas liko gulėti. Žiūri – ant jo krūtinės rupūžė, jis kaip negyvas, nubalęs ir nekvėpuoja. Jie suieškojo žaltį ir ėmė jį mėtyti ant rupūžės. Kai žaltys ištraukė iš jos visą kraują, tas šlėkta atgijo.

112. Žaltys nuvijo gyvatę

Žaltys gelbsti žmogų. Vieną kartą žmogus atsigulė ir guli aukštiekninkas. Užmigo. Eina kitas žmogus ir mato: guli žmogus, o po jo krūtinę sukiojasi žaltys. Jis prieina arčiau pažiūrėti ir mato, kad gyvatė tyko žmogui įkirsti. Ji nori kaip nors prieiti, o žaltys neleidžia, vis nuveja.

113. *Rupūžė iščiulpė gyvatės nuodus*

Kokių penkerių metų mergytė žaidė ore ir pamatė, kad pešasi gyvatė su rupūže. Tai mergytė paėmė rykštę ir pylė gyvatei per buožę [galvą]. Tada gyvatė įgėlė mergytę. Įgelta mergytė ten ore ir gulėjo. Tiktai [žmonės] pamatė, kad atropoja rupūžė. Rupūžė ėmė ir išžindo gyvatės nuodus.

114. *Vilkas gesino medžiotojo laužą*

Pavasario laiku žmogus išėjo medžioti. Vidurnaktį susikūrė ugnį. Besišildydamas išgirdo ateinant vilką nuo balų. Žmogus pasislėpė. Vilkas, atėjęs prie ugnies, pasivoliojo ir vėl nuėjo į balas sušlapti. Ir taip bevaikščiodamas užgesino ugnį. O žmogus stovi už beržo ir žiūri. Vilkas, užgesinęs ugnį, surado žmogaus drapanas, kurias jis buvo nusivilkęs, sudraskė ir puolė jį patį draskyti. Tuo metu žmogus šovė. Vilkas suriko ir prapuolė. Žmogus nusigandęs parėjo namo ir tris dienas pagyvenęs mirė.

115. *Šautuve – sidabrinis kryželis*

Vieną kartą [vyrai] išėjo naktį arklių ganyti. Susikūrė ugnį ir atsisėdo. Atėjo vilkas šlapia uodega ir užgesino ugnį. Na, tiek to. Kitą vakarą nujojo ir vėl susikūrė ugnį. Jau sėdi – ir vėl atėjo, šlapia uodega vėl gesina ugnį. Vienas [vyras] turėjo šautuvą, užtaisė sidabrinio rožinio kryželiu. Kaip šovė – ir nulėkė. Daugiau nebeateidavo.

116. *Vilkas negavo žmogaus*

Senybėj žmogus nujojo naktigonėn. Jam pasidarė drangu (jau buvo šaltoka), jis užkūrė ugnį ir knapso prie ugnies. Ateina vilkas. Pažiūrėjo, kad naktigonis guli prie ugnies. Tada jis nuėjo griovelin, pasimirkė vandenyje, atėjo prie ugnies. Kai susipurtė ir užgesino. Žmogus jau pajuto, kad vilkas ugnį gesina. Žmogus rūbus paliko, o pats medin įlipo ir žiūri, ką vilkas veiks. Vilkas, ugnį užgesinęs, kaip šoks visom keturiomis ant rūbų! Manė, kad žmogus guli. Vilkas žmogaus nerado, pasivoliojo ant rūbų, pasikėlęs kaip sustaugė! Atbėgo kitas vilkas ir pradėjo staugti. Vilkų pribėgo daugybė.

Atjojo šventas Jurgis ant gražaus arklio. Jis vilkams paskyrė – kam paršė, kam veršį, ėriuką. Visiems paskyrė, o vienam nieko neskyrė. Tas:

– Šventas Jurgi, o man kodėl nieko?

Šventas Jurgis:

– O tau štai žmogus medy sėdi, tai tau.

Vilkas prigulė prie medžio liemens. Tada vilkai rangosi vienas ant kito,

ir sugulė. O apatiniam uodega nutraukta. Žmogus jau regi, kad jį pasieks. Žmogus kad subliovė:

– Kam klius, kam neklius, o bizniui [*trumpa uodega / be uodegos*] tai jau klius!

Vilkas biznis išgirdęs išsimugino [*sunkiai išlindo*] iš apačios, ir visa jų krūva subyrėjo.

117. *Raišasis varo kiškius*

Tauragės apskrities Pabremenio kaime Petras Kuizinas ir kiti kaimynai ganė arklius. Vidurnaktį jie išgirdo botagų pliauškėjimą. Jie ėmė žiūrėti ir pamatė varant didelį kiškių pulką. Norėjo šauti, bet tie varovai pasakė:

– Nešaukite: dar atbėgs raišasis.

Po kiek laiko jie pamatė – atbėga raišasis. Ir jie išvarė visus kiškius. Ir tais metais buvo visai mažai kiškių.

118. *Žuvų piemu*

Dar, Dieve, duok dangų, mano tėvas pasakodavo, kad vienas žmogus nuvažiavo Žagarinės miškan samanų. O buvo šeštadienis. Anas rauna samanas ir girdi ežere (tik nežinau, ar Luodžio, ar Žagarinės) triukšmą. „Na, – jis mąsto, – šiandien žydams šventa, kas ten gali luokyti [*žvejoti apsvaiginant žuvis sušėrus per vandenį / ledą*]?“ Na, nuėjo į ežerą ir žiūri. Ogi nendryne sėdi žmogus apsileidęs plaukais, na, ir kai sušvilpia, tai karšiai uodegomis pūkšt, pūkšt, pūkšt! Tai, sako, kad tai buvo žuvų piemu.

Tėvas sakydavo, kad čia tiesa. Jis dar ir žmogų, kuris matė, pažinojo.

119. *Rogučių prirėikė vasarą*

Vienas žmogus naktį girdi, kad kas brazdena.

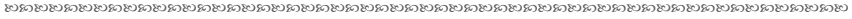
– Ko reikia? – klausia žmogus.

– Paskolink rogutes vaikams pavėžėti.

Žmogus balso už lango nepažino ir leido rogutes paimti. Rytą nueina pakluonėn, kur rogutės gulėjo, ir randa rogutes atvirkščias (pavažomis į viršų): tęsta nuo kluono į ežerą, o nuo ežero – į kitą ežerą ir vėl atgal į kluoną. Vis tąsyta atvirkščios rogutės.

Žmogus negalėjo suprasti, kas jį naktį prašė rogučių ir kas jas taip tąsė, nes buvo vasara. Tik kaimynai jam sakė:

– Tai velnias jas taip tąsė: velnias vežė savo vaikus iš ežero ežeran.

120. *Kregždės žiemoja po ledu*

Kregždės rudenį nelekia į šiltus kraštus, bet pasilieka Lietuvoje. Jos palenda po ledu ir nagučiais laikosi prie nendrių prikibusios.

121. *Atgijusios kregždės*

Antakščių kaimo valstietis žiemos metu Antakščių ežere gaudė žuvis ir ištraukė pilną tinklą kregždžių. Paskui jos atgijo ir nuskrido. Kai jis jas ištraukė iš vandens, jos buvo sušalusios.

122. *Kada grikiams gera*

Grikliai sako:

– Kai aš išdygstu, tai augsiu, jeigu net žemė suskiltų. O kai aš imu žydėti, jeigu lyja toks lietus, kad per barzdą teka, tada aš su grūdais.

123. *Žemės gyvatės*

Miškuose už Akmenos yra žemės gyvačių gadinų [balt. *pikta gyvatė*], kurios gyvena žemėje, per metus kartą išlenda ir būtinai kam nors įkanda. Jeigu įkanda žmogui, žmogus miršta, jeigu gyvuliui, tas dvesia. Jeigu neranda nei žmogaus, nei gyvulio, kerta į medį – ir medis nudžiūsta.

124. *Driežas – gyvačių daktaras*

Įkirtusi žmogų, gyvatė daugiau kirsti ir gelti nebegali, nes nebeturi nuodų. Nuodus gauna tik iš driežo. Sutikusi driežą, prašo jo nuodų, jis jai neduoda. Todėl jis yra jos [gyvatės] daktaras.

Žmogus stebi gyvūnų / akmenų ypatingų galimybių apraiškas

125. *Vilkas pranašauja ateitį*

Bivainis iš Giteniškių kaimo, Salako parapijos, ėjo pas paną į Cigoniškių kaimą, tos pačios parapijos. Vieną kartą pasėdėjo ilgokai ir eina namo. Eina pro alksnyniuką ir jam pabaiso: mato, kad ant kelio koks didelis, didelis gyvulys, nei šuva, nei vilkas, ir rūko pypkę. Bivainis mato, kad čia kažin kas

nepaprasta ir jau bijo. Priėjo artyn. O tas vilkas ir sako:

– Pažiūrėsiu, pažiūrėsiu, kur tu kūmus gausi.

Minėtas Bivainis vedė tą paną. Tik kai jau reikėjo kūmų, tai labai sunkiai juos gavo, nes tuoj po vestuvių ir kūmų reikėjo.

126. *Žmogus perdavė žinią gyvatei*

Uogavo raiste žmogus ir girdi:

– Juozapai, Juozapai! Pasakyk Nopijai, kad numirė Zopija.

Parėjęs namo ir kalba. Tik pamatė, kad iš pakrosnio išsirangė gyvatė ir nubėgo raistan. Ir gyvatės turi vardus!

127. *Gandrai – geri žmonės*

Vienas netikęs vaikas vieną kartą kokiam gandrui koją pamušė. Kai gandrai buvo išskridę, tai tas vaikas užsigeidė laivu keliauti. Tas laivas mariose paklydo, po ilgo klaidžiojimo atkako iki nepažįstamos žemės. Tie žmonės laivininkus labai meiliai priėmė, juos daugiausiai tikrais vardais vadino, keli vaikai tą vaikina į savo namus parsigabeno. Namų motina, arba šeimininkė, buvo šluba ir sunkiai galėjo paeiti. Ji tą vaikina gerai priėmė bei vaišino daugiausia keptomis varlėmis bei žalčiais. Galiausiai vaikas paklausė, kaip jo geroji šeimininkė koją lūžo. Tai ta jam atsakė:

– Ar tu atsimeni, kaip tu pernai jūsų gandrienei koją pamušei? Žiūrėk, tai aš esu ta gandrienė.

Vaikas nežinojo nei ką sakyti ir buvo labai sugėdytas dėl savo netikumo. <...> Laivininkai turėjo visą žiemą ten praleisti. Kai pavasaris artinosi, tai anie žmonės liepė jiems keliauti namo. Tada vienas gandrai jiems kelią rodysiąs, tą turį sekti. „Jis jus parves į tėviškę“. Taip ir nutiko. <...>

128. *Gyvatė ima geluonį iš akmens*

Kai gyvatė kam įkertanti, tai ir einanti ant kelio, kad ją užmuštų. Kad prie akmens prieinanti, tai iš akmens sau gylį pasiimanti, o tas akmuo toks minkštas palieka kaip košė.

Žmogus stebi aplinkos reakciją į savo veiksmus

129. Ežero šeimininko kiaulė

Viename ežere žmonės sugavo labai didelę žuvį su trumpa uodega. Namie jie supjaustė ir pasūdė žuvį. Naktį kažkas ėmė šūkauti prie ežero:

– Čiuka, čiuka, striukuodege!

Ir kažkas šūkaudamas atėjo prie namų, ėmė po langais prašyti:

– Atiduok mano kiaulę!

Tie žmonės rytą nuvežė sūdytą žuvį ir suvertė į ežerą. Jie daugiau nieko negirdėjo.

130. Rugiai džiaugiasi ir pyksta

Kai eini rudenį per dirvą, kurioje pasėti rugiai, ir numini rugelį, jis sako:

– A ta-ta-ta! Tikriausiai Dievulis iš dangaus tave atnešė!

O kai [rugi] užmini pavasarį, jis sako:

– Tikriausia tave velnias čia atnešė. Tu vietos nerandi!

131. Akmuo pabunda

Čia toks rusas buvo, gyveno. Jis kalė girnas iš akmenų. Tai, sako, rytą, iki saulės patekėjimo, akmenys miega. Tai jis prišliaužia su ilgų šiaudų ryšiu ir šeria per akmenį. Jeigu akmuo suvirpės, tai reiškia, kad jis pabudo. Jis bus minkštas kalti.

132. Akmenys auga

Akmenys ir dabar auga tris dienas metuose. Bet auga tik tie, kurie nepaliesti. Jeigu nors pirštu akmenį užkliudysi, jis jau nebeaugs. Laukuose akmenys jau negali augti, jie jau suskaldyti, paliesti.

GYVŪNAS ELGIASI TEISINGAI

*Gyvūnas pasiekia, kad stebėtojai neteisingai
vertintų jo veiksmus*

133. Netikusios uogos

Lapė, pamačiusi uogas ant medžio, norėjo jas pasiekti. O kad ana niekaip nepasiekė, pradėjo sakyti:

– Ir kely radusi neimčiau.

Taip ir žmonės: kurių daiktų negauna – peikia.

134. Ar negalima ir perbėgti?

Prie vieno žmogaus kluono buvo aptvaras veršeliams. Vilkas pamatė veršelius ir norėjo vieną veršelį papjauti. Jis išoko į aptvarą. Žmonės tai pamatė ir ėmė šaukti:

– Atū, vilkas bėga per veršelių aptvarą, atū!

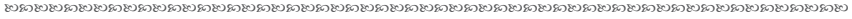
– Baisu, – sako vilkas, – jeigu aptvare tavo veršeliai, tai man per jį negalima ir perbėgti!

135. Paklusnus vilkas

Žmonės pasiskundė pačiam Dievui, kad vilkas pridaro daug žalos, kad net mažus vaikus iš trobų išneša. Dievas pašaukė vilką ir jam pasakė:

– Žmonės skundžiasi, kad tu darai jiems daug žalos. Aš tau liepiu, kad nuo šiol tu nevogtumei daiktų, kurie brangesni už tris kapeikas. Ir žiūrėk, kad tu to paisytumei.

Bet kas matė! Vilkas išėjo iš teismo, bėga per pievą, kur rado kumelę su kumeliuku. Ir jis pagalvojo: „Kumelė verta dvi kapeikas, o kumeliukas – vieną kapeiką. Man reikia juos papjauti, nes Dievas taip liepė!“

Gyvūnas vengia pavojingų kontaktų

136. *Atsargi varna*

Varna, ant avies sėdėdama, kapojo į nugarą. Tada anai avis sako:

– Kad tu šuniui kapotumei, tad už tiesą – kad lojimo ano neiškenti.

Anai atsakė varna:

– Aš ant tokio žvėries niekada nesėdu.

Daug žmonių, kurs būtų ir nekaltas, o kad įveikia, ir kankina.

Gyvūnas sutrukdo neigiamai paveikti augalus

137. *Šuo išgelbėjo javų varpas*

Seniau varpos augo lig žemės. Viena boba pyko, kad sunku pjauti: reikia labai žemai lenktis. Eina Dievas. Anas išgirdo, kad boba keikia, kad negerai pjauti dėl varpų didumo. Dievas ir sako:

– Kiek tau reikia?

Per kokį sprindį pabraukė nuo žemės varpą ir vėl klausia:

– Gana bus tiek?

– Maža dar! – sako boba.

Tada Dievas brukš – pabraukė aukščiau varpą ir vėl klausia:

– Ar tiek gana bus?

– Maža, – sako boba.

Tada Dievas užpykęs kad braukė varpą ir būtų jau nubraukęs visą, tik šuva kapt už varpos viršūnės ir apžiojo kąsnelį varpos. Tik tiek tada ir liko nenubraukta, kiek buvo šuns žiaunose. Taip ir po šiai dienai: turim tik tokias varpas, kaip šuniui apžioti.

[Ji] ką tik paspėjo įlįsti į savo urvą, kad ir prarado savo uodegą. Katė, sėdėdama medyje, juokėsi iš lapės minčių.

141. *Nevienodi šunys nebaisūs*

Kitą kartą visi šunys susitarę eiti ir vilkus išpjauti. Šunų buvę labai daug, susirinkę, prigulę pilnas pamiškes. Vilkai pajutę ir siuntę vieną savo vilką pasižiūrėti, kokie ten tie šunys. Tas pagrižęs apsakęs, kad yra labai daug: kiti juodi, kiti balti, kiti rudi, kiti margi. Tai visi vilkai pasakę:

– Mums nėra ko tokių bijoti. Kad jie nevienodi, tai ir jų sutartis bus nevienoda.

Gyvūnas remiasi svetima / savo patirtimi

142. *Pastabi lapė*

Levas susirgęs buvo, tad visi žvėrys ėjo lankyti savo karaliaus. Kuris tiktai nuėjęs, tą liuoba suplėšyti. Tad ir lapė ėjo lankyti. Sustojusi krūmelyje, pradėjo sveikinti savo karalių. O levas pradėjo anai sakyti:

– Dėl ko neini artyn?

Ana atsakė:

– Bet matau daug pėdų įeinančių, o nė vieno išeinančio.

143. *Šuniukas ieško draugo*

Buvo pas šeimnininką šuniukas. Tas šuniukas labai nelojo. Šeimnininkas užpyko ir botagu, botagu pavijo. Šuniukas sako:

– Eisiu aš, kiškėlį rasiu, su kiškeliu gyvensim.

Nulėkė šuniukas, rado kiškėlį.

– Kiškeli, kiškeli, mes su tavim draugausim!

Kiškėlis sako:

– Gerai, draugausim.

Jie eina, jau draugauja. Paskui naktis atėjo, jau gulasi miego. Pasidarė sau gūžtelę po eglaitę ir guli. Guli, tik nakčia – tik treška, treška medy! Tik šuniukas užšokęs:

– Au au au au au!

O kiškiukas sako:

– Nelok! Ateis lapė ir suės mus!

– Ai, – šuniukas sako, – tai tu lapės bijai? Tai aš einu. Sviedžiu tave, einu pas lapę.

Nuėjo pas lapę. Rado lapę:

– Lape, lape, aš su tavim draugausiu!

Lapė sako:

– Gerai.

Paskui draugauja su lape jau šuniukas. Vaikščiojo, vaikščiojo, atėjo naktis – vėl miega. Vėl guli, miega. Tiktai nakčia – treška. Vėl šuniukas:

– Au au au au au!

Lapė sakys:

– Ko loji? Ateis vilkas, suės mus!

– Ai, – šuniukas sako, – tu vilko bijai? Aš einu pas vilką.

Sviedė [lapę], nulėkė vilko veizėti. Rado vilką ir sako:

– Vilke, vilke, mes su tavim draugausim?

– Tai gerai, draugausim.

Na, vaikščioja vilkas su šuneliu, jau draugauja. Atsigula miego nakčia jau, po eglaitės pasidarė gūžtelę. Tiktai nakčia treška, treška, treška kas. Tik šnelis:

– Au au au!

O vilkas sakys:

– Ai, nelok! Meška ateis, meška suės mus!

– A, tu bijai meškos – aš einu meškos paieškosiu.

Šuniukas nulėkė, meškos paieškojo. Eina šuniukas, rado mešką:

– Meška, meška, mes su tavim gyvensim.

– Gerai, draugausim!

Gerai. Eina, vaikščioja, draugauja. Atėjo naktis – miega. Atsigulė miego, vėl guli, miega – tik vėl treška, treška. Tik šuniukas:

– Au au au au au!

Sulojo. Meška sakys:

– Ai, nelok! Ateis žmogus ir uždauš mus!

– Ai, – šuniukas sako, – ar tu žmogaus bijai?!

Sviedė ir mešką, ir atlėkė namo pas šeiminką, sako:

– Prisiirški mane! Aš, – sako, – dabar tau losiu ir tarnausiu.

Ir dabar visi šunes priirišti. Šeiminkas priirišo, ir visi šunes priirišti prie grandinių. Ir loja. Ir viskas.

Gyvūnas pasiekia, kad jo elgesys būtų vertinamas teisingai

144. Savo vaikas kiekvienam – auksutis

– Žmogau lerva, nenumink mano auksučiu! – suriko varlė, pamačiusi žmogų, žengiantį tiesiai ant varliukų.

– Nekokie čia auksučiai – varlės vaikai, – atsakė žmogus.

– Tavo [vaikai] tau auksučiai, mano [vaikai] man auksučiai, – pasakė varlė, glausdama prie savęs vaikelius.

Gyvūnas pagerina savo artimojo būklę

145. Šuo gelbsti skęstantį šeimnininką

Kitas žmogus šunį nuvedė skandinti į ežerą. Jau jis tą šunį įmetė. Tas šuva dar nori išbristi, o tas žmogus dar jį veda toliau nuskandinti, giliau veda. Paskiau jis – (tas ežeras buvo staigus) – jis įkrenta į tą ežerą, nuo to skardžio nuslydo. Jis nemokėjo plaukti. O tas šuo įpuolęs tam žmogui kapt už krūtinės ir išvilkęs jį laukan. Tai paskui žmogus jau nebenori naikinti. Jau šuo, matai, žmogų išgelbėjo, dar patsai pasiaukėjo. Norėjo šunį nuskandinti, o šuo jį išgelbėjo.

146. Šuo saugo vaiką nuo gyvatės

Viena moteriškė nusinešė į laukus mažą vaiką ir padėjo ant žemės. Žiūri, kad prie jos mažutėlio ir šuo tupi. Šeimnininkė buvo labai negera, niekada vargšo šunyčio nepapenėjo, dovanai jį mušė. Ir dabar paėmė pagalį ir rėžė jam. Bet šuo nebėgo ir pasiliko prie vaiko. Šeimnininkei nuėjus grėbti šieno, išlindo iš samanų didelė gyvatė ir belįsdama užlindo ant vaiko ir tupi sau, į jį žiūrėdama. Šuo ėmė labai staugti. Išgirdusi motina atbėgo prie vaiko ir nusigandusi paregėjo gyvatę. Tuoj šoko, pagriebė pagalį, nuvijo gyvatę nuo vaiko. Šuniui už tokį gerą darbą ji visus savo priešpiečius atidavė ir visada jį gerai maitino.

147. *Vilkė gražino skolą*

Mūsų apskrities vienas šeimnininkas augino vieną vilkę. Ji turėjo du vaikus. Jos vaikai ir ji pati gulėdavo kūtėj, prie visokių gyvulių. Ir anie taip buvo pripratę, kad ir draskyti nedraskė. Kuomet būdavo padangės laikas [*palankus oras*], tuomet eidavo savo vaikams ėdalo ieškoti. Bet vieną kartą, kuomet dideliai lijo, to šeimnininko avis prapuolė. Ir niekas nežinojo, kur ta avis yra. Po kiek laiko šeimnininkas, nuėjęs į kūtę, subarė:

– Tu velnie! Dėl ko ana negali nueiti kitur ir parnešti savo vaikams?!

Ji buvo dideliai nusigandusi ir, apkabinusi savo vaikus, gulėjo. Po kelių dienų aniems atsirado didelė avis. Šeimnininkas davė apgarsinti bažnyčioje, bet tos avies niekas neprisipažino. Matai, iš kur toli ana avį parsinešė.

148. *Kukis ir gegužė*

Buvo kada Kukis, paukščių karalius. Gink Dieve koks piktas [*labai piktas*]! Kad kiek užpyks, tuoj ir sudrasko paukštelius. Paukščiai susitarė jį žudyti. Visi bijojo ne tiek mirties, kiek to, kad nebus kas jų vaikiukus peri ir jais rūpinasi. Tik gegužė sako:

– Jūs, paukšteliai, išperėkite mano vaikelius, tai aš tą Kukį nugalabysiu.

Paukščiai sutiko. Ji užskrido beržan ir kukuoja:

– Kuki! Kuki! – plonu balseliu.

Kukis atsišaukė. Ji pribėgusi ir sukapojo. Ir dabar, kaip tik pašauks gegužė: „Kuki! Kuki!“ – Kukio dvasia ir pasirodo sukruvinta. Gegužė iš džiaugsmo pradeda juoktis:

– Kiki, kiki, Kukis.

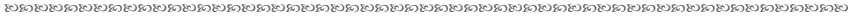
Gyvūnas skundžiasi savo būseną

149. *Ežio spygliai*

Kai buvo sutverti visi gyvuliai ir paukščiai, ežys atsiliepė:

– Dieve, tu visiems davei šiltas skrandas, šviesias akis, greitas kojas, o man nieko nedavei.

Dievas išklausė ežio skundo ir davė jam odoje spyglius, kad niekas negalėtų jo įveikti.

Gyvūnas naudojasi kito gyvūno pasitikėjimu

150. Paukščių ginčas

Senovėje dudutis atėjęs pas gegužę duonos skolinti. Ir gegužė, jo gailėdama, jam tris kukulius duonos paskolinusi. To skolinimosi liudininkė buvo griežlė, kuri vislab matė. Kai paskui gegužė savo paskolos iš dudučio prašė, tada dudutis užsigynė tris kukulius duonos gavęs, bet sakė, tik du tegavęs. Ir atsivadino griežlė, kad ta paliudytų jo tiesą esant. Bet griežlė sakė, kad gegužė tris kukulius dudučiui paskolinusi. Ir todėl dar ir dabar šaukia:

– Trys, trys, trys!

Tam priešais dudutis vėl tik šaukia:

– Du, du, du!

Bet gegužė iš to apmaudo dėl dudučio apgavystės nuo to laiko pradėjo dudučių visaip plūsti ir pajuokti. Ji šaukia:

– Špicbuks! Špicbuks!

Arba vėl:

– Tu šuo! Tu šuo!

Ir retkarčiais prideda dar gražiau, sakydama:

– Tu suėdei mano duonelę!

Gyvūnas laikosi teisingos vertybių hierarchijos

151. Miško pelė nenori bijoti

Naminė [pelė] nubėgusi pas miškinę į vaišes. Ta jai padėjusi pusę gilės ir viso riešuto branduolius. Pasimylėjęsios, pasišnekėjęsios lipšniai, o atsiveikindama naminė užprašius pas save į namus miškinę pelę ir pasakius:

– Pamatysi, kiek pas mane daug gėrybių!

Ši pasižadėjo pas ją atvykti. Rytojaus dieną nuėjusi atrado pilnas kamaras kepsnių, pyragų, alaus, degtinės. Pilna klėtis grūdų, ant lubų – pilna palėpė mėsos, lašinių prikabinėta. Bet kad klėtyje katės, katinai tykojo ir glūdojo. Sugrižusios į kamara pelės ragavo kepsnių, pyragų. Bet vos paragavus įpuolė žmogus alaus leisti, įbėgo mergina valgymų nešti. Naminė pelė į savo

žinomą urvą greit spruko, o miškinė didžiai nusigandusi drebėdama kažkur užsiblaškiusi vos iškentė. Ir tuoj sakė naminei:

– Sudiev, seserė! Pas tave kad ir daug ko būta, bet kad nerami vieta. Pas mane kad ir maža, bet niekas nekliudo.

152. *Vilkas nenori gyventi pririštas*

Kažkada seniai gyveno ūkininkas, kuris turėjo gerą šunį. Šuo buvo gerai prižiūrimas, riebus, gražus, bet vis tiek jis nori nutrūkti ir palakstyti.

Vieną dieną šuo nutrūko, iki valiai prisilakstė apie namus ir net miškan nubėgo. Miške šuo sutiko vilką.

– Labas, drauge! – pasveikino šuo vilką.

– Labas, drauge, – atsakė vilkas.

– Kodėl tu toks liesas, drauge? – paklausė šuo vilką.

O jei draugas paklausė, vilkas atsakė:

– Gal tu nežinai, kad aš per savaitę ar per dvi savaites tik kartą tepavalgau?

– Tai tu eik tarnauti mano šeimininkui. Būsi ir tu toks gražus ir riebus kaip aš, – pasakė šuo vilkui.

– O kodėl tavo kaklas nutrintas? – paklausė vilkas.

– Aš mat visada pririštas.

– Tai aš neisiu pas tavo šeimininką tarnauti, – atsakė vilkas. – Man geriau laisvam gyventi. Kad ir ne toks sotus esu, bet užtat laisvas.

153. *Varnėnas pasirinko laisvę*

Kartą ponas turėjo varnėną ir išmokė kalbėti. Varnėnas buvo vienus metus, kitus metus. Atėjo pavasaris ir atskrido daug varnėnų: gieda sode, skraido, o pono varnėnas gieda, skraido pirkioje. Ponas atidarė langą ir varnėnas išskrido sodan. Atėjo vakaras – varnėno nėra ir nėra. Eina ponas ieškoti varnėno į sodą. Ir šaukia ponas:

– Varnėnai, varnėnai, kur tu esi?

Varnėnas atsiliepė:

– Greitai parsksisiu, tik tegu bus langas atidarytas.

Jau tamsu – varnėno nėra ir nėra. Ateina ir rytas, vis varnėno nėra. Po savaitės važiuoja ponas miestan. Važiuoja keliu ir mato daug varnėnų. Ir sustojo, išlipęs iš kariatės šaukia:

– Varnėnai, varnėnai, ir tu gal esi?

Varnėnas atsiliepė:

– Aš čia!

- Tai kodėl tu nebeatskrendi pas mane?
- Aš jau neisiu pas tave: aš jau vedęs, gyvensiu sliekais, kirmėlėmis, bet pas tave jau neisiu.

Gyvūnas pasiekia, kad kitas personažas nubaustų jį skriaudiką

154. Vaistai levui

Kitą kartą levas, žvėrių karalius, apsirgo slogomis. Vieną dieną visi žvėrys ir žvėreliai susibėgę jo aplankyti, bet lapė nebuvo. Vilkas ant jos kerštą turėjo ir apskundė, kad jos nėra. Žvėrių karalius įsakęs, kad rytojaus dieną ji atvyktų. Vilkas rytojaus dieną ją suieškojęs ir atgrūdęs pas patį karalių. Tas gulėdamas ėmęs barti lapę:

– Kodėl tu vakar pas mane neatvykai, kada visi žvėrys ir žvėreliai buvo susirinkę?

Lapė nekvaile, sako:

– Aš vakar bėgiojau pas daktarus.

Levas klausia:

– Tai ką jie pasakė?

– Ogi liepė tamstai su šilta skranda ar kailiniais apsiklojus ilgai gulėti, liga ir praeis.

– O kur dabar tokią šiltą skrandą gausime?

– Ogi šit vilko užvis geriausi kailiniai, tiktai reikia jam tuos nunerti – ir bus.

Tuoj žvėrių karalius paliepė savo tarnams, visi cupu-lupu vilkui skrandą ir nunėrė.

GYVŪNAS ELGIASI NETEISINGAI

Gyvūnui nepasiseka užsimaskuoti

155. Varna netapo gandru

Kartą varna tupi ant stogo ir mąsto: „Kodėl žmonės manęs nekenčia, o gandra myli? Mane pamatę, žmonės mėto pagaliais, o gandrams ir gūžtas dirba? Nieko nebus, reikia ir man gandru [būti]“.

[Varna] pasidirbo iš malkos ilgas kojas ir vaikšto po stogą. Žmonės pamatė ir stebisi:

– Keista: juodas gandras, o dar ir su malkinėmis kojomis. Kaip čia gali būti?

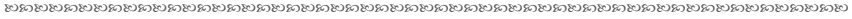
Žmonėms besistebint, gandras pasikėlė ir nuskrido balon varlių ieškoti. O varna su malkinėmis kojomis lap, lap – ant mėšlo krūvos.

– Ė, – sako žmonės, – nekoks čia gandras, kad mėšle varlių ieško.

Gyvūnas kontaktuoja su pavojingu gyvūnu

156. Peliuko auklė

Kartą pelė panoro surasti savo peliukui auklę. Ėjo pas arklį. Arklys sutiko, bet peliukui neįtiko. Tada pelė ėjo pas karvę. Karvė sutiko, bet peliukui neįtiko. Tada pelė ėjo pas ožką. Ožka sutiko, bet perliukui neįtiko. Tada ėjo pas kiaulę. Kiaulė sutiko, bet peliukui neįtiko. Tada nuėjo pas katę. Katė sutiko ir peliukui įtiko. Pelė išėjo medžioti, o katei liepė peliuką saugoti. Pelė parėjo, o peliuko kailiuko nebesurado.

*Gyvūnas patiria personažo,
nuo kurio jis priklausomas, poveikį*

157. Vėžio akys

Dievas sutvėręs vėžį, padaręs jam akis, rodydamas klausė:

– Ar patinka tau tokios?

Vėžys pasakęs:

– Kišk į uodegą – kam tokios mažos!

Dievas taip ir padarė – įsmeigė akis jam į uodegą.

Gyvūnui nepasiseka paveikti savo artimųjų

158. Vėžys ir jo vaikai – vienodi

Vieną sykį vėžys išsižiūrėjo, kad jo vaikai atbulai plaukia. Sako vėžys:

– Vaikai, kodėl jūs atbulai plaukiat?

O tie vėžio vaikai sako:

– Kad mes atbulai plaukiam, tai tu mums parodyk, kaip mes turim plaukti.

Tas vėžys jau pamokysiąs, ogi žiūri – ir jis atbulai plaukia.

– Tai matai, – sako vaikai, – norėjai mus pamokyti, o ir pats atbuluoji.

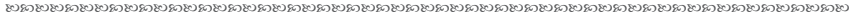
Gyvūnui nepasiseka pažeminti kito gyvūno

159. Nešvari kiaulė ir švari žuvis

Vieną kartą, kai buvo labai šilta, kiaulė nuėjo į paupį išsimaudyti ir pasivilioti po dumblyną. Žuvis, pamačiusi kiaulę, ėmė ją barti, kam ji tokia purvina ir suskretusi. Žuvis sako:

– Žiūrėk į mane, kaip aš visuomet švariai užsilaikau ir mėgstu tik švarų vandenėlį. O tu, atėjusi į paupį, paverti jį į dumblą.

– Taip tai taip, – atsakė kiaulė, – bet pažiūrėk, kurią iš mudviejų žmonės

164. *Ežiuko nesėkmė*

Ežys radęs mėsos visą arkli. Paėdęs ir norėjęs visą namo parvilkti. Tempiaš už kojos nutvėręs – negali. Apėjęs aplinkui, žiūrįs, be nėra kur užkliuęs – nėra. Ir vėl tempiaš, o vis tiek kaip negali, taip negali.

165. *Kaip žuvo uodai*

Vieną uodą ligi švento Jono užmuši, tai visas siekas atsiras daugiau. O po švento Jono vieną užmušus, tai sieko neliks.

Rudenį uodų ponas susišaukęs visus uodus ir klausia:

– Ar daug jūsų šiomet pražuvo?

– Trys.

Ponas:

– Kokia mirtimi?

Visi uodai:

– Vieną – arkliai susisparde, jis per tarpą lėkė – nuspyrė. Antrą – jaučiai susibadė, jis per tarpą lėkė – nudūrė. Trečią – arklīninkai susirito, jis ten apie juos pasisuko – tą į ugnį įvertė, tas ir sudegė.

Ponas pasakė:

– Kitais metais būkit gudresni ir pasisaugokit tokių vietų, kur taip greitai gali gauti galą.

166. *Pelytė, gaidys ir katinas*

Buvo maža peliukė, maža, maža, dar niekur nebuvo. Ji savo urvely buvo ir buvo. Bet vieną kartą išėjo – paregėjo gaidį ir katiną. Parėjusi mamai sako:

– Mamyte, mamyte, ką aš šiandien mačiau!

– Na ką, dukryte?

– Oi, du žvėris: vienas labai gražus, kitas labai baisus.

– Na, tai koks?

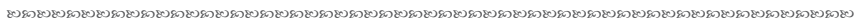
– Tas, kuris gražus – pats baltas, kakliukas pilkas, o kojėlės margos. Kaip jis į mane gražiai žiūri! O kitas tai jau ne: kai tik pamatė, tai žvairai pažiūrėjo.

Mamytė sako:

– Tai, dukryte, tu saugokis to, kuris meiliai žiūri! Tas, kuris žiauriai žiūri, tai tas tau nieko nepadarys, tik kuris meiliai žiūri, to saugokis.

Na, o katinas visa girdi. Paskui toji peliukė eis jaugi vėl savo urvelin. Įlenda, o tas katinas saugojo. Kai tik ji lipt, tai jis – lapt!

O senė pelė (ji buvo visų pelių vyriausia) jau verkia. Reikia visų pelių

susirinkimą šaukti – tas katinas jau gali visas jas taip išgaudyti. Susirinkimą padarė, visos peliukės suėjo.

– Kaip dabar mums gyventi? Nė viena negyvensim – visas išgaudys taip, kaip mano dukrytę, – sako senė pelė. – Būtų viskas gerai, jei mes tam katinui pririštume skambalėlį.

Kitos pelės:

– Gerai būtų: girdėtume, kur jisai eina. Bet kas jį mums sugaus? Kai gaudysim, tai ir mus nusitvers.

Na, taip ir liko, ir nepririšo. Ir dabar katinas gaudo peles.

Gyvūnas nepasinaudojo svetima patirtimi

167. Karvelis ir strazdas

Kitą kartą karvelis pasiprašęs pas save strazdą maliavotlizdį, kad jį išmokinėtų tokį pat lizdą pataisyti, kaip savo. Strazdas atlėkęs pas karvelį ir pradėjęs jam lizdą taisyti. Padėjęs kelis šapus, karvelis tuoj užlėkęs ant to savo lizdo ir ėmęs sukintis, sakydamas:

– Moku, moku, moku!

Strazdas supykęs sakąs:

– Kad tu moki, tai kam tu manęs beprašai? – ir nulėkęs sau.

Tai daugiau ir nebežinąs karvelis, kaip lizdą betaisyti, – tiktai tiek, kiek matė pirmuosius šapus, strazdo padėtus. Tai tiek to viso karvelio lizdo.

Gyvūnas nepagerina kito personažo būklės

168. Nepaslaugus arkllys

Kai Dievas vaikščiojo po pasaulį, tai kartą paprašė arklį, kad jį perneštų per upę. Tai arkllys atsisakė nešti, nes neturi laiko, jam reikia būti. Eina Dievas toliau ir, radęs veršį, paprašė, kad jį perneštų. Veršis nieko nesakė ir pernešė. Užtai dabar veršis paėda ir pailsi, o arkllys vis laiko neturi [pailsėti], jam būti reikia.

Gyvūnas nerūpestingai saugo svarbų objektą

169. Vilko vekseliai

Žmogus buvo neturtingas, tai vilkas paskolino žmogui pinigų. O žmogus davė vilkui vekselius. Ir pas vilką tuos vekselius užlijo, sušlapino. Tas vilkas tuos vekselius atidavė šuniui, kad jis juos išdžiovintų, o šuva atidavė katei ir sako:

– Kaip tu guli ant krosnies, tai gal išdžiovintumei šituos vekselius.

Ta katė paėmė tuos vilko vekselius džiovinti. Katė gulėdama ėmė ir užmigo, o pelė ėmė ir pagraužė tuos vekselius. Tai ir prapuolė vilko pinigai pas žmogų. Tai vilkas supyko ant šuns ir todėl dabar jį puola, šuva – katę, katė – pelę.

Gyvūnas negali naudotis savo pranašumu

170. Valdo protingasis

Kitą kartą liūtas klausęs pono Dievo, sakęs:

– Pone Dieve, kad man už visus gyvuosius tavo sutvėrimus davei didesnę spėką, o kam atidavei protą?

Ponas Dievas atsakęs:

– Žmogui.

Liūtas sakęs:

– Na, tai ir aš esu žmogaus rankose.

Gyvūnas nepripažįsta visuomenės normų

171. Keliai – ne kurmiui

Kurmis, perbėgęs skersai kelio, tuoj dvesia – dėl to. Kai Dievas sutvėręs pasaulį, visi žvėrys kelius taisė, o kurmis tik rausė ir gadino jų darbą. Už tai dabar neturi tiesos keliais vaikščioti.

172. *Volungė prašo lietaus*

Kai visi paukščiai kasė upę, volungė nėjo. Ji sakė:

– Aš nuo lapo atsigersiu rasos.

Kai lietus lyja, ji nuo lapo ir atsigeria. O kai nelyja, tai vis šaukia:

– Dieve, duok lietaus! Dieve, duok lietaus!

Užtai ji šaukia, kad iš upės ar klano negali gerti.

Gyvūnas / augalas negali parodyti ypatingo gebėjimo

173. *Jautis ir varlė*

Jautis ir varlė kaip tik buvo kaimynai. Jautis sako:

– Na, ką tu gali? Priminsiu – ir galas!

O varlė sako:

– Prisipūsiu ir būsiu stipri.

Varlė pūtėsi, pūtėsi, išsipūtė ir sprogo.

174. *Apie baravyką ir beržą*

Pirmą dieną baravykas beržui sako:

– Pasitrauk toliau: man vietos mažai!

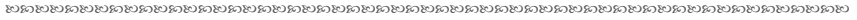
Kitą dieną jis tyli, o trečią dieną [sako]:

– Tu auk: mano galvoje jau švykščia.

*Gyvūnas kelia neapgalvotą reikalavimą
vedybų partneriui*

175. *Garnio ir gervės piršlybos*

Vienoje baloje gyveno garnys, o kitoje – gervė. Sugalvojo garnys vesti gervę ir pats nuėjo paklausti, ar eis. Nuėjo, paklausė, o gervė ir neina. Supyko garnys ir parėjo namo. Gervė apsigalvojo ir nutarė tekėti už garnio. Ji nuėjo pasisiūlyti, bet jau garnys jos neima. Ir gervė be nieko sugrįžta namo. Garnys, likęs vienas, apmąstė, kad blogai padarė atsakydamas gervei, ir pats

nuėjo pas gervę siūlyti tuoktis, bet gervė tada nėjo. Taip ir lig šiai dienai vaikštinėja tai garnys pas gervę, tai gervė pas garnį, bet susituokti niekaip nesusitaria.

parako (52 variantai). Senis liepia žmogui nesigirti šautuvu (6 variantai); liepia nešauti į žmogų (1 variantas).

9. *Velnias slapstosi nuo perkūno*. K. Žekienė, 92 metų, Ricielių k., Alytaus aps. Užr. E. Šneideris, 1931. LTR 374d/1313/.
Toliau pasakojama, kaip žmogus pašiepė perkūną ir buvo žaibo nutrenktas (žr. Nr. 106). Apie tai, kad velnias slepiasi nuo perkūno žmogaus drabužiuose / namuose / po akmeniu, teigiama sakmių 7 skirtingų siužetų variantuose.
10. *Kaip sustabdydavo verpetą*. Monika Kvietkienė, 62 metų, Šauklių k., Raseinių raj. Užr. B. Kerbelytė, 1973. LTR 4545/32/.
Verpetas sustoja, kai į jį metamas grumstas arba kai žmonės jį plūsta; plg. Nr. 11. Kituose variantuose sakoma, kad šie veiksmai pavojingi (žr. Nr. 60).
11. *Reikia plūsti viesulą*. Naujamiesčio parapija, Panevėžio aps. Užr. J. Palukaitis, 1916. LMD I 502/29/.
Žr. Nr. 10.
12. *Vilkas negavo žmogaus mėsos*. K 1.1.1.19. / AT 121. Ona Norvaišytė, 50 metų, Medikonių k., Panevėžio aps. Užr. M. Jučytė, 1929. LTR 3108/68/.
Gausiuose lietuvių pasakos apie gyvūnus variantuose nėra vilko prašymo, kad Dievas leistų paragauti žmogaus mėsos.
13. *Žirnio žiedas padaro žmogų žinovu*. Pušaloto parapija, Panevėžio aps. Užr. K. Sivilas, (?). LMD I 1002/324-2/.
Analogiškų variantų nėra.
14. *Viską žino tas, kas turi gyvačių karaliaus karūną*. P. Aidukas, Šeduva, Raseinių aps. Užr. A. Urbonas, 1935. LTR 898/133/.
Teiginys, jog kartu su gyvačių karaliaus karūna / vainiku gaunamas žinojimas, aptinkamas 9 variantuose.
15. *Paparčio žiedas vyžoje*. K 1.1.2.7. Kretingos aps. Užr. M. Untulis, 1937. LTR 1258/588/.
Užrašyti 82 analogiški variantai. Paparčio žiedas ir žinojimas prarandami, kai žmogus nusiauna vyžas. Plg. Nr. 16.

16. *Senis tapo žinovu*. K 1.1.2.7. Užr. P. Nekrosis, (?). LTR 619/163/
Žr. Nr. 15.
17. *Vėją koviedavo vakarienei*. J. Strolia, 97 metų, Sarickų k., Utenos aps.
Užr. A. Urbonas, 1938. LFCh 20.
Analogiškų variantų neaptikta.
18. *Moteris padėjo gimdančiai gyvatei*. K 1.1.2.9. Grasilda Vaičienė, 49 metų,
Salakas, Zarasų aps. Užr. E. Rūkštelytė, 1940. LTt 4 595.
Užrašyta 12 variantų; plg. Nr. 19.
19. *Gyvatės padėka*. K 1.1.2.9. L. Bagdonienė, 63 metų, Tytelių k., Rokiškio aps.
Užr. J. Bagdonas, 1937. LTR 1665/43/
Žr. Nr. 18.
20. *Mergina užjautė rupūžę*. K 1.1.2.9. Griškevičienė, Kuronų k., Zarasų aps.
Užr. E. Rūkštelytė, 1940. LTR 2378/153/
Tautosakos rinkėja užrašė iš atminties taip, kaip kadaise jai pasakojo jau mirusi moteris. Užrašyti 4 sakmės variantai.
21. *Žmogus išgelbėjo gyvačių karalių*. K 1.1.2.9. Juozas Lingė, 90 metų, Bilaišių k., Zarasų aps. Užr. V. Malašinskaitė, 1937. LTR 1081/230/
Užrašyti 2 variantai.
22. *Išgelbėta gyvatė liepia nekenkti*. K 1.1.2.9. + 3.2.0.7. Dainora, Dainoriškių k., Kauno parapija. Užr. P. Virikas, (1898). BsLP 2, p. 402.
Siužeto detalės – gyvatė pasilieka žmogaus užantyje, liepia žmogui nedaryti nieko blogo kitiems, įtikinėja žmogų nesielgti neteisingai – aptinkamos tik šiame tekste.
23. *Žmogus pasisveikino su vilkų ruja*. K 1.1.2.9. B. Ulčinskas, 63 metų, Raitininkų k., Alytaus aps. Užr. V. Ulčinskas, 1938. LTR 1434/63/
Žmogus sveikinasi su vilkais, prašo vilkus jį praleisti, moterys skundžiasi seniui, jog paklydusios – šios detalės aptinkamos pavieniuose variantuose. Plg. Nr. 24, 27.
24. *Žmogus pažadėjo vilkams meitėlį*. K 1.1.2.9. I. Bikulčius, 58 metų, Sabalunkų k., Zarasų aps. Užr. A. Bikulčius, 1938. LTR 1984/24/. Žr. Nr. 23.

25. *Žmogus pamaitino vilkus*. K 1.1.2.9. T. Sledziauskas, 92 metų, Macevičių k., Veisiejų raj. Užr. J. Dovydaitis, 1953. LTR 2940/149/.
Vilkų globėju paprastai vadinamas šventas Jurgis, o šeimininku – bevardis *senis* (žr. Nr. 26, 27, 61, 87, 116).
26. *Žmogus pardavė karvę vilkų šeimininkui*. K 1.1.2.9. Ona Gečienė, 80 metų. Rimženčių k., Šilutės raj. Užr. E. Kilikevičiūtė, 1974. LTR 4637/97/.
<...> Praleisti pasakotojo žodžiai, jog karvės šeimininkas užmigo, pasakyti prieš kalbą apie karvės kainą. Po pokalbio apie kainą pasakotojas tuos žodžius pakartojo. Užrašyti 2 analogiški variantai.
27. *Vilkas – palydovas*. K 1.1.2.10. + 1.1.2.9. Gaigalikė, Šilučių k., Klaipėdos aps. Užr. J. Banaitis, (1905). LFCh 389.
Žr. Nr. 23.
28. *Žmogus išgelbėjo vilkiukus*. K 12.2.4. Daulėnų valsčius, Panevėžio aps. Užr. J. Gedgaudas, (1931). LTt 4 601.
Pasakojimo apie sužalotų vilkiukų gelbėjimą užrašyta 12 variantų. Plg. Nr. 29.
29. *Vilkė apdovanotojo vilkiukų gelbėtoją*. K 12.2.4. B. Medišauskienė, Panevėžio aps. Užr. A. Medišauskaitė, (1935). LTR 768/98/.
Žr. Nr. 28.
30. *Gyvas meitėlis už negyvą*. K 12.2.8. Viktorija Raupelienė, 72 metų, Klabinių k., Utenos aps. Užr. A. Urbonas, 1939. LTR 1993/70/.
Analogiškų variantų nėra.
31. *Meškos padėka*. K 12.3.2. Elžbieta Būrienė, 84 metų, Latežerio k., Varėnos raj. Užr. B. Kerbelytė ir L. Sauka, šfr. B. Kerbelytė, 1959. LFCh 343.
Užrašyta 12 variantų. Meška dėkoja – išveda paklydusią moterį iš miško; ji duoda medaus, aukso.
32. *Kareivis padalijo grobį*. K 1.1.2.9. Tamošius Jocius, Pavidaujo k., Raseinių aps. Užr. J. Mikšas, 1883. DSPSO 82.
Pasakos (K 3.1.0.13. / AT 302) pradžia. Kareivis pasinaudoja gyvūnų dovanomis, virsta skruzdėle ir įlenda į požemyje įkalintą dvarą, sužino, kaip jį galima išvaduoti; pavirsta levu – nukauna slibiną ir išvaduoja dvarą.

33. *Kaip galima padėti gervėms*. Kuktiškių miestelis, Utenos aps. 1937. LTt 5 9413.
Šių eilučių autorė vaikystėje, pamačiusi gerves netvarkingai sukantis, apversdavo akmenį. Suaugusieji mokė, kad rudenį reikia versti akmenį į pietų pusę, o pavasarį – į šiaurę. Buvo griežtai draudžiama pamačius skrendančias gerves sukti aukštyn iškeltą kepurę ar net ranką.
34. *Negalima deginti skruzdėlynų*. Uršulė Misevičienė, 60 metų, Nariūnų k., Zarasų aps. Užr. V. Dičiūnas, 1938. LMD I 990/2/.
Plg. Nr. 82.
35. *Žmogus nemindžiojo skruzdėlių tako*. K 1.1.2.9. Papilės valsčius, Šiaulių aps. Užr. Z. Lungytė, (1938). LTR 1443/14/.
Užrašyti 2 variantai. Stebuklinių pasakų herojai irgi nemindžioja skruzdėlių, bara tuos, kurie ardo skruzdėlynus. Skruzdėlės padeda herojams įvykdyti sunkias užduotis.
36. *Medžiai prašo jų nekirsti*. K 1.1.2.9. Balakienė, Račkų k., Šiaulių aps. Užr. M. Slančiauskas, (1890). BsLP 1, p. 32.
Suaugusieji drausdavo vaikams be reikalo laužyti medžių šakas, išpjautyti kamienuose raides.
37. *Ežys atneša stebuklingą žolę*. K 1.1.2.11. J. Kiršininkas, 81 m., Dauglaukio k., Tauragės aps. Užr. V. Augaitis-Butkus, 1930. LTR 1935/32/.
Užrašyti 9 analogiški variantai.
38. *Juodvarnis atneša akmenį, kuris padaro nematomu*. K 1.1.2.11. Marijampolės apskritis. Užr. J. Raitelaitis, (1914). LMD I 195/53/.
Užrašyti 9 analogiški variantai
39. *Vargšas girdėjo arklių pokalbį*. K 1.1.2.12. Jurgis Limanauskis, Šimkaičių k., Raseinių aps. Užr. M. Davainis-Silvestraitis, 1887. DSPSO 85-21.
Tik šiame variante arklių kalbą girdi ne namų šeimininkas ir girdi žinią ne apie savo, o apie pikto šeimininko mirtį; plg. Nr. 86.
40. *Ugnių pokalbis*. K 1.1.2.12. Elžbieta Grybienė, 76 m., Užugojų k., Utenos aps. Užr. S. Vaitkevičius, 1940. LTt 4 603.
Užrašyta 71 variantas.

41. *Kaip elgiamasi su ugnimi.* Gasparavičienė, Puziniškio dvaras, Panevėžio aps. Užr. G. Petkevičaitė-Bitė, 1904. LRŠ 135.
Užrašyta 15 variantų. Sakoma, kad tokie patys veiksmai atliekami ir kasdien, ir gaisro metu.
42. *Netikėtai užkluptas vėjas.* K 1.1.2.13. + 1.2.1.16. Šiaulių apskritis. Užr. S. Žiupsnys-Sauja, (1898). BsLP 1, p. 276.
Užrašyti šiek tiek skirtingi 3 variantai. Žmogus užklumpa besiuotinėjantį vėją ir žada niekam nesakyti, jei šis padarys darbus.
43. *Žmogus bylinėjosi su vėju.* K 1.1.2.13. Ožkabalių k., Vilkaviškio aps. Užr. Vaičaitis, (XIX a. pabaiga). BsLP 1, p. 278.
Užrašyti 3 sakmės variantai. Stebuklinėje pasakoje (K 2.2.1.1. / AT 563, 564) žmogus paduoda vėją į teismą už tai, kad šis pūsdamas išbarstė jo miltus. Vėjas duoda žmogui stebuklingus daiktus.
44. *Žmogus privertė sukurti dirbti.* K 1.1.2.13. Rytų Prūsija. Užr. V. Kalvaitis, (1900). BsV, p. 469.
Užrašyti 2 analogiški variantai.
45. *Medžiotojas nešovė juodo ožio.* K 1.1.2.13. Zarasų aps. Užr. J. Būga, 1937. LTR 1418/555/.
Analogiškų variantų neužrašyta.
46. *Žmogus miegojo visą žiemą.* K 1.1.2.18. B. Asevičius, Vilkaviškio aps. Užr. J. Viskožka, (1903). LMD I 312/5/.
Užrašyta 19 variantų; varijuoja gyvūnai, kurių veiksmus žmogus kartoją. Plg. Nr. 47.
47. *Žmogus žiemojo su žalčiais.* K 1.1.2.18. + 1.1.2.10. R. Zinkevičienė, 80 m., Ricelių k., Alytaus aps. Užr. E. Šneideris, 1931. LTR 374d/2162/.
Žr. Nr. 46.
48. *Vilkai laižo kruopeles.* K 1.1.2.12. + 1.1.2.18. Ona Melenytė, 68 m., Dilbinų k., Šiaulių aps. Užr. J. Marcinkus, 1938. LTR 1427/197/.
Užrašytas 1 variantas.

49. *Žmonės slepia numautus nuo ašių ratus*. K 1.1.3.1. Petras Misevičius, Nariūnų k., Zarasų aps. Užr. V. Dičiūnas, 1938. LTR 1487/143/. Užrašytas 1 variantas.
50. *Žmogus tapo žiniuoniu*. K 3.1.0.6. Ona Baltakienė, 80 metų, Vaičionių k., Rokiškio aps. Užr. O. Kairytė, 1940. LTR 2227/174/. Užrašyti 56 variantai, kuriuose vaizduojama, kaip žmogus gavo paparčio žiedą. Plg. Nr. 51, 52.
51. *Dvaras už paparčio žiedą*. K 3.1.0.6. + 2.2.1.1. Ona Savickaitė, 60 metų, Kretinga. Užr. V. Danevičius, 1937. LTR 1501/19/. Žr. Nr. 50.
52. *Kaip galima gauti paparčio žiedą*. K 3.1.0.6. Užr. J. Žymantienė-Žemaitė (XIX a.). LRŠ 97. Žr. Nr. 50.
53. *Žmogus nuėjo prie negyvos kumelės*. K 1.2.1.6. E. Vaitkienė, Gudžiūnų valsčius, Kėdainių aps. Užr. A. Vaitkus, 1933. BLS 592. Užrašyti 4 variantai. Viename jų negyva kumelė atsikelia, kai žmogus lupa jos odą.
54. *Arklio griaučiai atėjo į talką*. K 1.2.1.8. Ona Sakevičienė, 56 metų, Piliakalnio k., Vilkaviškio aps. Užr. D. Kuraitytė, 1936. LTR 1191/246/. Užrašyti 8 variantai; dažniau minima kumelė. Plg. Nr. 55.
55. *Kumelė prašo darbo*. K 1.2.1.8. + 1.1.1.4. L. Baronas, Bartninkai, Vilkaviškio aps. Užr. V. Basanavičius, (1900). BsLP 1, p. 115. Kadangi laumės irgi siūlosi padėti moterims dirbti, teksto pabaigoje vietoj kumelės atsirado laumė. Apie išsigelbėjimą nuo kumelės pasakojama 5 variantuose. Užduotis paversti audeklą linų sėmenimis aptikta tik skelbiamame variante. Kituose variantuose moteris liepia kumelei suskaičiuoti aštuoniantės staltiesės siūlus – kumelė nespėja iki gaidgystės atlikti užduoties. / Sena moteris muša kumelę savo prijuoste – toji parkrenta. / Žmonės užkabina ant durų ir lanų rankšluosčius ir kryželius – kumelė negali įeiti ir pasako: „Jūs laimė“.

56. *Žmogus pakvietė šaltį Kūčių vakarienei*. K 1.2.1.8. Bakutienė, Kirkiliškių k., Raseinių aps. Užr. J. Būga, 1937. LTR 1418/504/.
Užrašytas 1 variantas. Plg. Nr. 17 – tekstą apie paprotį kviesti vėją Kūčių vakarienei.
57. *Žmogus susijuošė vėjo ryšiu*. K 1.2.1.8. Klaipėdos kraštas. Užr. A. Bruožis, (XIX a.). LTt 4 608.
Užrašyti 2 variantai.
58. *Žmogus atsiliepė į baidyklės ūkčiojimą*. K 1.2.1.8. + 1.1.1.2. Tamošius Jocys, Pakalnupio k., Raseinių aps. Užr. M. Davainis-Silvestraitis, 1883. DSP-SO 5.
Užrašyta 17 variantų. Atsiliepęs į šaukimą žmogus baudžiamas 7 variantuose, o kituose variantuose jis išvengia bausmės: pasislepia krūmuose / pribėga prie kryžiaus / bėgdamas numeta savo drabužį / duoną. Tik skelbiamame variante duona prisiima atsakomybę už žmogaus poelgį.
59. *Žmogus papūtė vėjo dūdelę*. K 1.2.1.11. Antanas Mažiulis, 60 metų, Dusetos, Zarasų aps. Užr. A. Mažiulis, 1936. LTR 1248/94/.
Užrašyti 2 variantai. Viename jų dūdelę pučia vėjas, o kitame liepiama pūsti žmogui. Plg. Nr. 73.
60. *Viesulas – piktoji dvasia*. K 1.2.1.11. Venckūnienė, Joniškėlis, Panevėžio aps. Užr. G. Petkevičaitė-Bitė, 1901. LRš 134.
Užrašyti 8 variantai. Plg. Nr. 11 (reikia plūsti verpetą).
61. *Senis žuvo gelbėdamas karvę*. K 1.1.2.12. + 1.1.1.13. + 1.2.2.12. + 1.2.1.13. / AT 934B*. A. Pranaitytė. Užr. M. Ratkevičiūtė, (1924). MT II 141.
Siuzetą įprasta priskirti prie novelinių pasakų apie likimą. Dalis variantų artimi sakmėms (žr. Nr. 87). Į skelbiamą tekstą panašūs 6 variantai.
62. *Karvė už nužudytą žaltį*. K 1.2.1.16. Skapiškis, Utenos aps. Užr. J. Sondeckas, 1914. LTR 619/7/.
Užrašyta 11 variantų. Kartais miršta visi tuose namuose gyvenantys žmonės.
63. *Kerštas už nužudytą gyvatę*. K 1.2.1.16. Medzikių k., Astravo raj., Baltarusija. Užr. I. Lukšaitė, 1970. LTR 4232/775/.

72. *Bernas metė peilį į sūkurį.* K 1.2.1.16. Š. Ušeckaitė, 60 metų, Švedlaukio k., Joniškio raj. Užr. L. Meškauskaitė ir G. Girdzevičiūtė, šfr. L. Meškauskaitė, 1975. LTR 4848/56/.
Užrašyti 24 savarankiško siužeto variantai ir 3 variantai – junginiai su kitais siužetais. Dauguma variantų baigiasi tuo, kad žmogus mato savo peilį Rygoje / Klaipėdoje pas pirklių / karčemos savininką. Plg. Nr. 73.
73. *Vėjas pašvirkštė.* K 1.2.1.16. R. Zenkevičienė, 80 metų, Ricielių k., Alytaus aps. Užr. E. Šneideris, 1930. LTR 374d/2092/.
Žr. Nr. 72. Vėjas nepučia jį sužeidusiam žmogui tik skelbiamame variante.
74. *Įpykintas vėjas.* K 1.2.1.16. Gerlikas, 80 metų, Linkuva, Šiaulių aps. Užr. J. Janeliūnas, 1928. LTt 4 607.
Užrašyti 2 variantai. Antrame variante senis-vėjas leidžia žmogui papūsti savo švilpynę.
75. *Peikė vandenį.* K 1.2.1.16. Ona Kamauskienė, 62 metų, Pajavinių k., Zarasų aps. Užr. A. Urbonas, 1938. LTR 1593/276/.
Žinomas tik 1 variantas.
76. *Žaizda užgijo, o žodis neužmirštas.* K 1.2.1.16. / AT 159. A. Kuzmienė, 50 metų, Salakas, Zarasų aps. Užr. E. Rūkštelytė, 1941. LTR 2429/83/.
Pasakėčios užrašyti 8 variantai; 3 iš jų, beveik vienodus, užrašė M. Slančiauskas.
77. *Mergaitė mėnulyje.* K 1.2.1.16. Motiejus Vaivada, Pašaltuonio k., Raseinių aps. Užr. M. Davainis-Silvestraitis, 1888. DSPSO 60.
Užrašyti 29 variantai. Skelbiamas tekstas prijungtas prie sakmės apie tai, kaip mergaitė mėnesienoje matė ant akmens sėdintį velnią.
78. *Nubaustas kregždžių lizdų ardytojas.* K 1.2.1.16. Jonas Rūkas, 61 metų, Rakėnų k. Zarasų aps. Užr. J. Būga, 1937. LTR 1779/121-24/.
Sakmių apie žiauriai pasielgusius su paukščiais ir nubaustus žmones užrašyta 18 variantų. Plg. Nr. 79.
79. *Nušovė gandrą – prarado sėkmę medžioklėje.* K 1.2.1.16. Ona Kurelaitytė, 60 metų, Keryvų k., Raseinių aps. Užr. J. Prakapas, 1938. LTR 1640/52/.
Žr. Nr. 78.

80. *Gandro kerštas*. K 12.5.8. Albina Bikulčienė, 56 metų, Plavėjų k., Ignalinos raj. Užr. E. Rūkštelytė, 1958. LTR 3165/87/.
Pasakojimo užrašyti 4 variantai.
81. *Paukštį nužudė žmogaus išdaiga*. K 12.5.3. M. Rūkštelienė, 79 metų, Salakas, Zarasų aps. Užr. E. Rūkštelytė, 1939. LTR 2115/62/.
Pasakojimo užrašyti 7 variantai. Gandrai nuteisia gandro patelę arba ji pati krenta žemyn ir užsimuša.
82. *Sudeginęs skruzdėlyną žmogus mirs ugnyje*. K 1.2.1.16. Vladas Gaižinskas, Naujamiestis, Panevėžio aps. Užr. J. Palukaitis, 1916. LMD I 990/2/.
Tikėjimas užrašytas po sakmių apie nubaustus žiaurius žmones.
83. *Negalima kirsti beržo*. K 1.2.1.16. J. Jasiulionis, 73 metų, Matusonių k., Švenčionių raj. Užr. D. Juzeliūnaitė ir A. Vaitkevičiūtė, 1972. LTR 4813/157/.
Užrašytas 1 variantas.
84. *Žmogus kūlė šiaudus*. K 2.1.26. J. Kėdys, 50 metų, Raišupio k., Marijampolės aps. Užr. J. Kėdys, 1932. LTR 327/68/.
Avarankiško siužeto užrašyti 43 variantai. Junginio su siužetu apie gyvulių kalbos pasiklausymą užrašyti 5 variantai Dažniausiai kalba arkliai, retai – karvės, jautis.
85. *Žuvų sargas*. K 1.2.2.11. Julija Jurkėnienė, 74 metų, Nečeskų k., Zarasų raj. Užr. E. Rūkštelytė, 1959. LTt 4 498.
Užrašyta 16 variantų. Dažnai minimas konkretaus ežero vardas. Kartais sakoma, kad žuvis saugojęs velnias.
86. *Gyvulių kalba*. K 1.2.2.12. Aleksandras Vėlius, 49 metų, Gulbių k., Varnių raj. Užr. N. Vėlius, 1958. LFCh 12.
Užrašyta 99 variantai savarankiško siužeto ir 5 variantai – junginiai su siužetu, kuriame gyvuliai kalba, jog šiauduose liko daug grūdų (žr. Nr. 84).
87. *Stebėtoją paskyrė vilkui*. K 1.2.2.12. Sargūnų k., Šiaulių aps. Užr. J. Trumplis, 1887. ŠLSP 38.
Vilkus stebintis žmogus kartais išsigelbsti nuo mirties: šventas Jurgis pataria žmogui nusipjauti savo mažąjį pirštą ir numesti prie medžio laukiančiam vilkui. Vilkui pakanka žmogaus piršto.

88. *Pažiūrėjęs į viesulą žmogus žuvo*. K 1.2.2.12. Ožkabalių k., Vilkaviškio aps. Užr. V. Basanavičius, (1900). BsLP 1, p. 70.
Užrašyti 2 variantai. Antrame tekste žmogus žiūri per atvirščias akėčias ir mato bėgančią katę. Žmogus apanka.
89. *Viesulas eina – bus derlingi metai*. A. Pocius, 39 metų, Kaltinėnai, Tauragės aps. Užr. A. Brazdeikis, 1937. LTR 1167/160/.
Kituose sakmių apie viesulą variantuose nėra teiginio, kad jis eina derlingais metais. Plg. Nr. 11, 12, 60.
90. *Nei batų, nei žiedo*. K 2.2.1.1. J. Silvanavičius, 70 metų, Jurgionių k., Trakų raj. Užr. E. Dagytė, 1973. LFCCh 108.
Sakmės apie netyčia į vyžas įkritusį paparčio žiedą užrašyti 82 variantai. Žmogus nusiauna vyžas – žiedas iškrenta. Velnias išvilioja žiedą tik dviejuose variantuose. Antrame variante velnias pasiverčia žmogaus broliu ir jį pasitinka – žmogus atiduoda žiedą „broliui“.
91. *Atsikėlė kumelės kaulai*. K 3.2.0.3. Užr. J. Žymantienė-Žemaitė, (XIX a.). LRŠ 89.
Užrašyta 30 variantų; 27 iš jų žmogus išsigelbsti: parbėga į trobą / pasislepia už linų / užlipa aukštai, kur kumelė jo nepasiekia. Kai sugieda gaidys, kumelė krenta ir guli negyva.
92. *Kiškiei nubaudė medžiotoją*. K 3.2.0.3. R. Vaitkevičienė, 43 metų, Desiuškų k., Utenos aps. Užr. Vaitkevičius, 1939. LTR 2298/18/.
Užrašyti 36 variantai. Per Kūčias medžiojantis žmogus mato daug kiškių, keistą teterviną ir kt. Plg. Nr. 93.
93. *Dvi voverės vietoj vienos*. K 3.2.0.3. Ona Kurelaitytė, 57 metų, Keryvų k., Raseinių aps. Užr. J. Prakapas, 1938. BLLS 723.
Žr. Nr. 92.
94. *Žaltys ant mergaitės kaklo*. K 3.2.0.3. Užr. K. Stelmokas, (1935). BLLS 730.
Žaltys / gyvatė baudžia papročio laužytoją 18 variantų. Plg. Nr. 95.
95. *Žaltys nubaudė mergaitę*. K 3.2.0.3. Ona Šukevičienė, 68 metų, Šimkaičiai, Jurbarko raj. Užr. ir šfr. B. Kerbelytė, 1973. LTR 4545/292/.
Žr. Nr. 94.

96. *Nedėlia nubaudė verpėją*. K 3.2.0.3. Trumpaičių k., Šiaulių aps. Užr. M. Slančiauskas, (XIX a.). BLLS 744.
Užrašyti 2 variantai.
97. *Velnius atėjo pas audėją*. K 3.2.0.3. + 1.1.1.17. Uršulė Pulikienė, 50 metų, Anykščiai, Utenos aps. Užr. V. Pulikas, 1932. BLLS 811.
Kai moteris verpia / audžia šeštadienio naktį / per Kūčias, 26 variantuose ateina kumelė / moteris arklio kojomis ir liepia baigti darbą. Arba moteris arklio kojomis siūlo pagalbą ir sugadina audeklą. Moteris išsigelbsti 18 variantų. Pas audėją / verpėją ateina velnius 24 variantuose.
98. *Nedėlia sužalotu veidu*. K 3.2.0.3. + 1.3.0.4. Antosė Urbonienė, 60 metų, Paserbenčio k. Raseinių aps. Užr. D. Pozingis, 1938. BLLS 745.
Iš dviejų užrašytų variantų vienas trumpas: moteris paaiškina, kodėl sužalotas jos veidas. Skelbiamo teksto fragmentas (senis aiškina žmogui, ką jis mato troboje) panašus į pasaką-legendą apie naktį žmogaus matytus reginius, kuriuos senelis paaiškino (K 3.2.0.10. / AT 840).
99. *Batsiuovys supjaustė batą*. K 3.2.0.3. B. Vasiliauskas, 13 metų, Budriškių k., Zarasų aps. Užr. A. Mažiulis, 1935. BLLS 734.
Užrašyta 17 variantų. Pas batsiuovį lenda kiaulė / keistas žmogus ir prašo nupjauti jos / jo nosį. Batsiuovys nupjauna siuvamo bato „nosį“.
100. *Moteris skalbė vėlių Velykose*. K 3.2.0.3. Bronė Tumonienė, 75 metų, Taraldžių k., Rokiškio aps. Užr. O. Kairytė, 1939. LFCh 48.
Vėlių Velykomis vadinamas Didysis ketvirtadienis (prieš Velykas). Kitų variantų nėra.
101. *Žmogus maudėsi šventą dieną*. K 3.2.0.3. Bendorius, Ožkabalių k., Vilkaviškio aps. Užr. V. Basanavičius, 1906. BLLS 728A.
Kituose variantuose žuvis vejasi / nori nuskandinti šventą dieną žvejojantį žmogų.
102. *Diemedžio žiedas prarastas*. K 3.2.0.6. Ožkabalių k., Vilkaviškio aps. Užr. V. Basanavičius, (1872). BsLP I, p. 167.
Tik šiame variante minimas ne paparčio, o diemedžio žiedas.

103. *Vyrai nusigando ugninio vežimo*. K 3.2.0.6. U. Redrenbakenė, 83 metų, Vadaktų k., Radviliškio raj. Užr. A. Valantinas, 1970. LTR 4128/68/. Užrašyti 27 variantai. Laukiantys paparčio žiedo žmonės mato įvairius baisius reginius.
104. *Žmogus virto gandra*. K 3.2.0.6. Sargūnų k., Šiaulių aps. Užr. J. Trumpulis, 1887. BLLS 232. Etiologinės sakmės užrašyti 138 variantai. Baudžiami smalsus vyras, moteris arba gandra.
105. *Saulės pirtis atšalo*. K 3.2.0.7. A. Karlonienė, 63 metų, Liškiava, Alytaus aps. Užr. J. Jurga, 1937. LTR 1041/91/. Užrašytas 1 variantas.
106. *Žmogus pašiepė perkūną*. K 1.2.1.16. K. Žekienė, 92 metų, Ricielių k., Alytaus aps. Užr. E. Šneideris, 1931. LTR 374d (1313). Teksto pradžioje sakoma, kur velnias slepiasi nuo perkūno (žr. Nr. 9). Perkūnas užmuša žmogų, kuris per audrą sėdi su kepure / piemenė šoka (6 variantai).
107. *Žmogus žinojo savo mirties valandą*. K 3.2.0.7. J. Pratūsis, Kunigiškių k., Panevėžio aps. Užr. K. Janionis, 1936. LFCh 336. Užrašyti 123 variantai. Paprastai žmogus tveria tvorą, naudodamas nepatvarią medžiagą (šiaudus). Žmogus uždega mišką 1 variante. Žr. Nr. 108.
108. *Žmogus uždegė mišką*. K 3.2.0.7. + 3.1.0.7. Jasinskienė, 60 metų, Rozalimas, Panevėžio aps. Užr. E. Maironytė, 1927. BLLS 119. Žr. Nr. 107.
109. *Žalčiai gyveno žmonių namuose*. K 12.6.1. J. Gedvilas, (Šiaulių aps.). Užr. M. Slančiauskas, (1890). BsLP I, p. 306. Užrašyti 48 variantai.
110. *Žaltys ištaisė savo klaidą*. K 12.6.2. A. Žymantaitė, 89 metų, Eglėbalių k., Marijampolės aps. Užr. K. Raulušaitytė, 1937. LTR 1191/574/. Savarankiško siužeto užrašyti 26 variantai, o junginio (kaip Nr. 108 + Nr. 109) – 3 variantai.

111. *Žaltys ištraukė rupūžės kraują.* K 1.1.1.17. J. Masaitis, 80 metų, Baraučiznos k., Vilkaviškio aps. Užr. V. Simonaitis, 1937. LTR 1196/245/. Užrašytas 1 variantas.
112. *Žaltys nuvijo gyvatę.* K 1.3.0.3. R. Misevičius, 78 metų, Nariūnų k., Zarasų aps. Užr. V. Dičiūnas, 1938. LTR 1487/141/. Užrašytas 1 variantas.
113. *Rupūžė iščiulpė gyvatės nuodus.* K 1.3.0.3. Ona Mitkevičiūtė, 70 metų, Salakas, Zarasų aps. Užr. E. Rūkštelytė, 1941. LTR 2416/117/. Užrašyti 2 variantai. Kitame variante rupūžė iščiulpia gyvatės dvasią.
114. *Vilkas gesino medžiotojo laužą.* K 1.3.0.3. + 1.1.1.15. Vališkių k., Panevėžio aps. Užr. A. Mesiaučiuūtė, (1928). BLLS 595. Siužeto, kuriame vilkas gesina laužą, junginio su siužetu, kuriame žmogus palieka savo vietoje rūbus, užrašyta 14 variantų. Plg. Nr. 116.
115. *Šautuve – sidabrinis kryželis.* K 1.3.0.3. + 1.1.1.17. Veronika Petrulienė, 79 metų, iš Kupiškio. Užr. V. Petrulienė, 1946. LTR 2477/181/. V. Petrulienė Vilniuje užrašė tai, ką prisiminė iš vaikystės, gyvendama Kupiškyje. Kai prijungiamas siužetas, kuriame žmogus kryželiu nubaido vilką, susidaro įspūdis, kad vilkas – tai piktoji dvasia.
116. *Vilkas negavo žmogaus.* K 1.3.0.3. + 1.1.1.15. + 1.2.2.12. + 1.1.1.18. P. Blaževičius, Rizgūnų k., Švenčionių aps. Užr. K. Trapikas, 1926. LTR 789/27/. Pabaigoje panaudotas pasakos apie gyvūnus elementarusis siužetas.
117. *Raišasis varo kiškis.* K 1.3.0.3. Ona Poškienė, 39 metų, Lentinės k., Tau ragės aps. Užr. A. Poška, 1939. LTR 2077/485/. Analogiškų variantų neužrašyta.
118. *Žuvų piemu.* K 1.3.0.3. Juozas Bikulčius, 56 metų, Sabalunkų k., Zarasų aps. Užr. A. Bikulčius, 1938. LTR 1569/8/. Analogiškų variantų neužrašyta. *Luokyti* – gaudyti žuvis apsvaiginant pastebėtas šeriant kūju per ledą ar vandenį.
119. *Rogučių pririekė vasarą.* K 1.3.0.3. Paulina Varoneckienė, 75 metų, Salakas, Zarasų aps. Užr. E. Rūkštelytė, 1939. BLLS 588. Užrašyti 37 variantai. Rogutes skolina bevardis personažas arba velnias.

120. *Kregždės žiemoja po ledu*. Juozapota Sėjūnienė, 76 metų, Klabinių k., Utenos aps. Užr. A. Urbonas, 1937. LTR 1278/149/.
Užrašyta 18 variantų. Plg. Nr. 121.
121. *Atgijusios kregždės*. A. Juknevičienė, 65 metų, Maskoliškių k., Ukmergės aps. Užr. A. Urbonas, (1938). LTR 1438/208/.
Žr. Nr. 120.
122. *Kada grikiams gera*. Uršulė Vitaitė, 76 metų, Salakas, Zarasų aps. Užr. V. Dičiūnas, 1936. LTR 1045/286/.
Užrašytas 1 variantas.
123. *Žemės gyvatės*. A. Laurinavičienė, 69 metų, Gėlūnų k., Astravo raj., Baltarusija. Užr. A. Raudis, G. Valkinaitė, A. Krencėvičiūtė, 1970. LTR 4227/58/.
Žemės gyvatės minimos rusų, baltarusių ir kartais lietuvių užkalbėjimuose.
124. *Driežas – gyvačių daktaras*. A. Pupelienė, 44 metų, Pakapinės vienkiemis, Rokiškio aps. Užr. A. Černius, 1938. LTR 1862/16/.
Užrašyti 5 variantai.
125. *Vilkas išpranašavo ateitį*. K 1.3.0.4. Paulina Varoneckienė, 72 metų, Salakas, Zarasų aps. Užr. E. Rūkštelytė, 1938. LTR 1719/84/.
Užrašyti 2 variantai.
126. *Žmogus perdavė žinią gyvatei*. K 1.3.0.4. A. Mažiulis, 58 metų, Žūkliškių k., Zarasų aps. Užr. A. Mažiulis, 1935. LTR 720/14/.
Užrašytas 1 variantas. Kitame variante (žr. Nr. 63) troboje gyvenanti gyvatė supranta, kad žmogus užmušė jos draugę.
127. *Gandrai – geri žmonės*. K 1.3.0.4. + 1.2.1.16. Rytų Prūsija. Užr. J. Banaitis, (1901). TD 3, p. 60.
Tautosakos rinkėjas užrašė sakmę, kurią girdėjo vaikystėje ir įsiminė. Analogiškų variantų neužrašyta.
128. *Gyvatė ima geluonį iš akmens*. S. Slančiauskas, Trumpaičių k., Šiaulių aps. Užr. M. Slančiauskas, 1903. SIŠLP 48.

sunaikinti javų varpas supykęs, kad žmonės negerbia maisto (mėto duoną / moteris blynu pašluostė kūdikį).

138. *Gandro vaikai*. K 1.1.1.25. / AT 244C* Antanas Jucius, Mataičių k., Kretingos aps. Užr. P. Uoselis, (1905). LFCh 340.
Užrašyta 14 variantų. Vaikus neša gandas arba varnas.
139. *Žvirblio sūnus protingesnis už tėvą*. K 1.1.1.25. Rytų Prūsija. Užr. K. Jurkšaitis, (1887). JrkLM 22.
Analogiškų variantų neužrašyta.
140. *Mintis viena, bet gera*. K 1.1.1.25. / AT 105. Užr. M. Akelaitis, (XIX a.). LRš 28.
Užrašyti 4 variantai.
141. *Nevienodi šunys nebaisūs*. K 1.1.1.25. / AT 107. Trumpaičių k., Šiaulių aps. Užr. M. Slančiauskas, 1903. LMD I 566/20/.
Užrašyti 5 variantai; 3 iš jų labai panašius užrašė M. Slančiauskas.
142. *Pastabi lapė*. K 1.1.1.26./ AT 50A. Iš S. Daukanto rinkinio, 1835. DŽT 2 4.
Kitų variantų nėra.
143. *Šuniukas ieško draugo*. K 1.1.1.26. Genė Rinkevičienė, 61 metų, Galčiūnų k., Astravo raj., Baltarusija. Užr. ir šfr. B. Kerbelytė, 1970. GP 165.
Užrašyti 5 variantai. Varijuoja šuns „draugų“ ar šeiminių skaičius.
144. *Savo vaikas kiekvienam – auksutis*. K 1.1.1.27. Šiaulių valsčius. Užr. J. Krikščiūnas-Jovaras, (1914). LRš 172.
Žinomas 1 variantas.
145. *Šuo gelbsti skęstantį šeiminką*. K 12.1.9. Domininkas Šniauka, 72 metų, Žarėnų miestelis, Akmenės raj. Užr. ir šfr. M. Juškaitė, 1977. LTR 4868/620/.
Užrašytas 1 variantas. Plg. Nr. 146.
146. *Šuo saugo vaiką nuo gyvatės*. K 12.1.10. Ramanauskas, Klevų k., Seinų aps., Lenkija. Užr. M. Sidaris, 1926. LMD I 481/33/.
Užrašyti 6 variantai, kuriuose įvairiai pasakojama apie ištikimus šunis.

147. *Vilkė gražino skolą*. K 12.2.8. Stasys Inta, Mažeikių aps. Užr. A. Kmita, 1928. LTR 2269/209/.
Panašių variantų neaptikta.
148. *Kukis ir gegužė*. K 1.1.2.9. Bileišis, Linkonių k., Švenčionių aps. Užr. A. Bie-
linis, 1926. LFCh 334.
Etiologinės sakmės 25 variantuose aiškinama, kodėl gegutė kukuoja ir
kodėl pati neperi savo vaikų.
149. *Ežio spygliai*. K 1.1.2.10. P. Kazakevičienė, Bevardiškių k., Marijampo-
lės aps. Užr. J. Kazakevičius, (1890). BsLP 2, p. 28.
Užrašyti 9 variantai.
150. *Paukščių ginčas*. K 1.1.2.11. Klaipėdos kraštas. Užr. A. Bruožis
(XX a. pradžia). LŽ 145.
Užrašyta 14 variantų. Kartais duoną skolinasi kitas paukštis.
151. *Miško pelė nenori bijoti*. K 2.1.2.3. / AT 132. Bonivantūras Slančiauskas,
Trumpaičių k., Šiaulių aps. Užr. M. Slančiauskas, 1887. SIŠLP 8.
Užrašytojo pastaba: „Prisiminęs atsimindamas surašiau“.
Užrašyti 8 variantai; 3 iš jų užrašė M. Slančiauskas.
152. *Vilkas nenori gyventi pririštas*. K 2.1.2.3. / AT 201. Gediminas Blynas,
55 metų, Krekenava, Panevėžio raj. Užr. A. Valantinas, 1972. LTR4434/42/.
Užrašyti 2 variantai.
153. *Varnėnas pasirinko laisvę*. K 2.1.2.3. Užr. T. Rutkūnas, I klasės mokinys,
(1948). LTR 2641/91/.
Analogiškų variantų neužrašyta.
154. *Vaistai levui*. K P 5.1.4.3. / AT 50. E. Skėrys, Beržynų k., Šiaulių aps.
Užr. M. Slančiauskas, 1893. SIŠLP 38.
Užrašyti 5 variantai; 2 iš jų užrašė M. Slančiauskas.
155. *Varna netapo gandra*. / AT 244. K 1.2.1.1. Juozas Bikulčius, 58 metų, Saba-
lunkų k., Zarasų aps. Užr. A. Bikulčius, 1938. LTR 1984/8/.
Analogiškų variantų neužrašyta.

156. *Peliuko auklė*. K 1.2.1.8. D. Kontrimienė, 64 metų, Vilkaičių k., Plungės raj. Užr. M. Kontrimaitė, 1968. LTR 4164/167/.
Užrašytas 1 variantas.
157. *Vėžio akys*. K 1.2.1.10. Užr. J. Žymantienė-Žemaitė, (XIX a.). LRš 93.
Užrašyti 108 labai panašūs variantai.
158. *Vėžys ir jo vaikai – vienodi*. K 1.2.1.17. / AT 276. Pautienius, Ožkabalių k., Vilkaviškio aps. Užr. V. Basanavičius, 1903. BLLS 275.
Užrašyti 3 variantai.
159. *Nešvari kiaulė ir švari žuvis*. K 1.2.1.22. / AT 137. Naujamiesčio parapija, Panevėžio aps. Užr. J. Palukaitis, (1930). LMD I 502/6/.
Užrašyta 14 variantų.
160. *Vaikas vienas, bet jis levas*. K 1.2.1.22. Užr. M. Akelaitis, (1860). LRš 31.
Kitų variantų nėra.
161. *Kiščio ir vėžio lenktynės*. K 1.2.1.25. B. Buivydaitė, 70 metų, Kretinga. Užr. B. Buivydaitė, 1976. LTR 4853/61/.
Užrašė pati pasakotoja. Pabaigoje pridėtas pamokymas: „Brangink laiką ir neatidėliok, nes laikas už auksą brangesnis, už auksą nenupirksi laiko“.
162. *Šuo nori statyti trobą*. K 1.2.1.25. Pilypas Slančiauskas, Trumpaičių k., Šiaulių aps. Užr. M. Slančiauskas, 1887. SIŠLP 18. Kitų variantų neaptikta.
163. *Savi vaikai – gražiausi*. K 1.2.1.25. / AT 247. Uršulė Kudabienė, 74 metų, Vigutėnų k., Ignalinos raj. Užr. L. Abraitytė ir B. Ripskytė, 1966. LTR 3866/27/.
Užrašyta 15 variantų.
164. *Ežiuko nesėkmė*. K 1.2.1.25. Aloyzas Grigalius, Šiaulių aps. Užr. M. Slančiauskas, 1887. SIŠLP 7.
Užrašytas 1 variantas.
165. *Kaip žuvo uodai*. K 1.2.1.25. Pilypas Slančiauskas, Trumpaičių k., Šiaulių aps. Užr. M. Slančiauskas, 1887. SIŠLP 23.
Užrašytas 1 variantas.

166. *Pelytė, gaidys ir katinas*. K 1.2.1.25. / AT 132**. Elžbieta Būrienė, 84 metų, Latežerio k., Varėnos raj. Užr. B. Kerbelytė ir L. Sauka, 1959. LTt 3 72. Užrašyti 4 variantai.
167. *Karvelis ir strazdas*. K 1.2.1.26. Marijonas Batulis, Šiaulių aps. Užr. M. Slančiauskas, 1887. SIŠLP 11.
Užrašyta 15 variantų. Juose Dievas / strazdas / šarka nori pamokyti karvelį / gegutę lizdą sukti arba vieversys moko žvirblį giedoti. „Mokiniai“ neklauso pamokymų arba per anksti šaukia, kad jau moka.
168. *Nepaslaugus arklys*. K 1.2.2.9. M. Baranauskas, 70 metų, Salakas, Zarasų aps. Užr. E. Rūkštelytė, 1940. LFCh 330.
Tik arklys vaizduojamas 9 variantuose, o jam priešinamas paslaugus jautis – 68 variantuose.
169. *Vilko vekseliai*. K 2.2.1.1. / AT 200. Viktoras Butrimas, Žižmų k., Vilniaus aps. Užr. A. Baniulis, (1925). LMD I 27/69/.
Užrašytuose 57 variantuose dažnai vilkas atiduoda saugoti savo bajorystės dokumentus arba pasą.
170. *Valdo protingasis*. K 2.2.2.2. Jonas Mocius, Šiaulių aps. Užr. M. Slančiauskas, 1903. SIŠLP 45.
Užrašyti 7 variantai. Jie dažnai baigiasi apibendrinimu: „Todėl žmogus valdo visus gyvulius“.
171. *Keliai – ne kurmiui*. K 3.2.0.7. Užr. J. Žymantienė-Žemaitė, (XIX a.). LRš 92.
Užrašyti 133 variantai. Dažniausiai kurmis neina taisyti kelių ir pasako, kad jam keliai nereikalingi.
172. *Volungė prašo lietaus*. K 3.2.0.7. M. Ušeckienė, 76 metų, Švedlaukių k., Joniškio raj. Užr. D. Šilainytė, 1965. LTR 3831/22a/.
Užrašyti 73 variantai. Dažnai minima kielė ir kiti šaukiantys prieš lietu paukščiai.
173. *Jautis ir varlė*. K 3.2.0.13. / AT 277A. V. Krivelis, 67 metų, Damošių k., Braslavo raj., Baltarusija. Užr. V. Pakerienė ir D. Juzeliūnaitė, 1972. LTR 4416/127/. Užrašyti 7 variantai.

Kumelė – 53, 55, 91. Plg. Arklio griaučiai.
Kurmis – 171.
Lapė – 133, 140, 142, 143, 154.
Levas / liūtas / liūtė – 32, 76, 142, 154, 160, 170.
Medžiai – 36.
Meškinas / meška – 2, 31, 143.
Mėnuo – 77.
Nedėlia – 96, 98.
Ožys / ožka – 45, 156.
Papartis / paparčio žiedas – 15, 16, 50–52, 90, 103.
Pelė – 151, 156, 166, 169.
Pelėda – 163.
Perkūnas – 8, 9, 106.
Ragana – 45.
Raišasis (kiškių šeimininkas) – 117.
Rugys – 130.
Rupūžė – 20, 111, 113.
Saulė – 66, 105.
Senis – žr. Perkūnas, Vilkų šeimininkas.
Skrudė / skruzdėlynas – 32, 33, 34, 35, 82.
Strazdas – 167.
Sūkurys – žr. Viesulas.
Šaltis – 56.
Šuo / skalikas – 32, 137, 141, 143, 145, 146, 152, 162, 169.
Ugnis / ugnys – 40, 41.
Uodai, uodų ponas – 165.
Vabalai – 46.
Vanagas – 32.
Vanduo – žr. Balsas iš vandens.
Varlė – 47, 144, 164, 173.
Varna – 136, 155.
Varnėnas – 153.
Velnias / vokietukas / ponaitis – 8, 9, 10, 72, 88, 90, 97, 119.
Verpetas – žr. Viesulas.
Vėjas – 17, 42, 43, 57, 59, 73, 74.
Vėžys, vėžio vaikai – 157, 158, 161.
Viesulas – 10, 11, 44, 60, 72, 88, 89.

ŽMOGUS IR GAMTA
Lietuvių liaudies sakmės, pasakėčios,
pasakojimai, papročiai

Parengė
Bronislava Kerbelytė

Tekstų rinkinys

Redaktorė Renata Endzelytė
Maketavo ir viršelį kūrė Irena Sabaliauskaitė

2017-11-17. Tiražas 100 egz. Užsakymo Nr. K17-088
Išleido Vytauto Didžiojo universitetas
K. Donelaičio g. 58, 44248 Kaunas
www.vdu.lt | leidyba@bibl.vdu.lt